

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΕΡΑΗΛΕΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΙΗ • ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 136 • ΜΑΡΤΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1995 • ΑΔΑΡ Β' - ΝΙΣΑΝ 5755

ΕΓΚΛΗΜΑ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑΣ

“ Όσοι δεν θυμούνται το παρελθόν
είναι υποχρεωμένοι να το ξαναζήσουν ”

Santayana

ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΛΙΓΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ τιμήθηκε η επέτειος των 50 χρόνων από την απελευθέρωση των κρατουμένων στο στρατόπεδο του Άουσβιτς. Στον τόπο του μαρτυρίου είκοσι Αρχηγοί Κρατών, εκπρόσωποι κυβερνήσεων και δώδεκα Νομπελίστες σε κοινή τους διακήρυξη ανέφεραν, μεταξύ άλλων: «Από τον τόπο που έγινε το σύμβολο της βαρβαρότητας για τον 20ο αιώνα, αποτίουμε φόρο τιμής στα θύματα του Άουσβιτς και αναλαμβάνουμε το καθήκον απέναντι στους απογόνους τους να αγωνισθούμε για την ειρήνη, την ανοχή και τα δικαιώματα του ανθρώπου».

Η ΕΛΛΑΔΑ, Η ΟΠΟΙΑ ΚΑΤΕΧΕΙ μία από τις πρώτες θέσεις στον τραγικό κατάλογο των θυμάτων του Ολοκαυτώματος αφού χάθηκε το 86% του εβραϊκού πληθυσμού της, δεν αντιπροσωπεύθηκε ούτε κατά την Τελετή, ούτε κατά το καθαρά θρησκευτικό μνημόσυνο γιατί, σύμφωνα με την επίσημη εκδοχή, μεταξύ των άλλων σημαίων είχε αναρτηθεί κι εκείνη των Σκοπίων με το σύμβολο της Βεργίνας.

Η ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑ, σύμφωνα με τον Yves Ternon (στο βιβλίο του «L' Etat criminel - Les génocides au XXe siècle», Seuil), διαφέρει από τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας ή τα εγκλήματα πολέμου γιατί έχει σαν στόχο μια ορισμένη ομάδα ανθρώπων. Μια ομάδα ανθρώπων, που κατά την άποψη των δολοφόνων τους, έκαναν το λάθος να γεννηθούν ανήκοντας σε μια φυλή, σε μια εθνότητα ή σε μια θρησκεία που δεν είναι αρεστή στους διώκτες τους.

ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑ ΠΟΥ ΕΧΕΙ ΤΕΘΕΙ στην κοινή συνείδηση είναι πώς ένας λαός με ανώτερο πολιτισμό, ο γερμανικός, επέτρεψε στον εαυτό του να συμμετάσχει σ' ένα προγραμματισμένο έγκλημα Γενοκτονίας. Πώς άφησαν οι Γερμανοί την ιδεολογία του απολυταρχισμού να στιγματίζει τον 20ό αιώνα με το έγκλημα του Ολοκαυτώματος; Η απάντηση στο ερώτημα αυτό, χωρίς να ελαφρύνει σημαντικά την ευθύνη των Γερμανών, βρίσκεται στην ένοχη σιωπή και στην ηθελημένη τύφλωση των υπολοίπων Ευρωπαίων που τήρησαν τη στάση του ανεύθυνου «θεατή». (Στο σε συνέχεια δημοσιευόμενο άρθρο του Μητροπολίτη Δημητριάδος κ.κ. Χριστόδουλου αναγράφονται απόψεις που όλοι γνωρίζουν, αλλά λίγοι τολμούν να τις δημοσιοποιήσουν).

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΒΡΑΪΣΜΟΣ καταστράφηκε κατά το Ολοκαύτωμα. Είχαμε όμως το ζωοποίο προνόμιο να δούμε έμπρακτα και γενναίως την αντίδραση των συμπατριωτών μας. Η Ελλάδα, με επικεφαλής τον τότε Εθναρχεύοντα Αρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό και σύσσωμη την θρησκευτική, πνευματική, επιστημονική κι επαγγελματική ηγεσία της χώρας αντέστη στο διωγμό των Εβραίων. Η ελληνική ψυχή και η συνείδηση του έθνους αντέδρασαν δυναμικά. Η στάση αυτή απάλυνε τον πόνο μας για τον χαμό των γονιών, των αδελφών, των συγγενών, των φίλων μας. Η μικρή Ελλάδα έδωσε τότε ένα ακόμα μάθημα ανθρωπισμού στην υπνώτουσα ανθρωπότητα.

ΣΤΙΣ ΣΕΛΙΔΕΣ ΠΟΥ ΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ συγκεντρώσαμε μερικά από τα πολλά άρθρα που δημοσιεύθηκαν στον ελληνικό Τύπο με την ευκαιρία της πρόσφατης τελετής στο Άουσβιτς. Αποφύγαμε να δημοσιεύουμε τα πληροφορικά σημειώματα ή εκείνα - τα τόσο καυστικά - που αναφέρονται στη στάση της ελληνικής κυβέρνησης. Κρατάμε και παραδίδουμε στις επόμενες γενιές τα άρθρα που θέλουν να διδάξουν ότι ο εξευτελισμός της ιερής ανθρωπίνης ύπαρξης δεν έχει διαφοροποιήσεις λόγω θρησκείας, χρώματος ή εθνότητας. Αποτελεί έγκλημα κατά της ίδιας της Ανθρωπότητας.

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Φωτογραφίες από το Άουσβιτς, από το βιβλίο «The World must Know», του M. Berenbaum, διευθυντή του Μουσείου Ολοκαυτώματος στην Ουάσιγκτον.

ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ

Στιγμιότυπο από την τελετή μνήμης που έγινε στο στρατοπέδο του Άουσβιτς. Μεταξύ των επίσημων διακρίνονται ο Πρόεδρος της Πολωνίας Λεχ Βαλέσα, ο Πρόεδρος της Γερμανίας Ρόμαν Χέρτζογκ, ο Νομπελίστας Έλι Βίζελ επιζήσας του στρατοπέδου κ.α.

Τελετή Μνήμης στο Άουσβιτς

Η ΓΕΤΕΣ, ΔΙΑΝΟΟΥΜΕΝΟΙ και χιλιάδες πολίτες, μεταξύ των οποίων αρκετοί επιζώντες των στρατοπέδων συγκέντρωσης, που συγκεντρώθηκαν στο Άουσβιτς με την ευκαιρία της 50ής επετείου της απελευθέρωσης του πρώην ναζιστικού στρατοπέδου, κάλεσαν όλους τους λαούς να μη σβήσουν από τη μνήμη τους, αλλά και να διδαχτούν από το μεγαλύτερο στην ιστορία έγκλημα κατά της ανθρωπότητας.

Οι συμμετέχοντες στις τελετές, που έγιναν στις 26 και 27 Ιανουαρίου 1995, στις εγκαταστάσεις του

κεντρικού στρατοπέδου του Άουσβιτς και του γειτονικού Μπιρκενάου, απέτισαν φόρο τιμής στα περισσότερα από 1,5 εκατομμύρια θύματα της ναζιστικής θηριωδίας που το διάστημα Μαΐου 1940 - Ιανουαρίου 1945, άφησαν την τελευταία τους πνοή στους θαλάμους αερίων και στα κρεματόρια.

Στην ομιλία του ο Πολωνός πρόεδρος Λεχ Βαλέσα υπενθύμισε πως το Άουσβιτς «απετέλεσε το συντομότερο δρόμο για το θάνατο». «Η απόσταση από την είσοδο του στρατοπέδου στις εγκαταστάσεις του θανάτου - που διένυσαν

μαζί του οι συμμετέχοντες στις τελετές - είναι ο δρόμος εμπειρίας του θανάτου εκατομμυρίων ανθρώπων, αλλά και δρόμος διδασκαλίας για όλους τους άλλους», δήλωσε χαρακτηριστικά.

Στην πορεία προς τα κρεματόρια του Άουσβιτς συμμετείχαν δεκάδες ηγέτες, μεταξύ των οποίων ο πρόεδρος της Τσεχίας Βάτσλαβ Χαβέλ, της Γερμανίας Χάιμ Χέρτζογκ, της Αυστρίας, Τόμας Κλέστιλ, της Ρουμανίας Ιον Ιλιέσκου, της Βουλγαρίας Ζέλιο Ζέλεφ, η βασίλισσα της Ολλανδίας Βεατρίκη, η κ. Σιμόν Βέιλ, που ήταν η ίδια κρα-

τούμενη του στρατοπέδου, καθώς επίσης και αντιπρόσωποι του Ισραήλ, της Δανίας, της Νορβηγίας του Λουξεμβούργου κ.ά. κρατών.

Αποτίοντας φόρο τιμής στους νεκρούς του Άουσβιτς, ο βραβευμένος με Νόμπελ συγγραφέας και πρώην κρατούμενος στο Άουσβιτς Έλι Βίτζελ, που εκπροσωπούσε τον Αμερικανό πρόεδρο Μπιλ Κλίντον, ανέφερε χαρακτηριστικά στην ομιλία του πως δεν ήταν όλα τα θύματα εκεί Εβραίοι, όμως όλοι οι Εβραίοι υπήρξαν θύματα.

Ο πρόεδρος της ισραηλινής Βουλής Σέβαχ Βάις, που επέζησε, παιδί τότε, από βέβαιο θάνατο, αναφερόμενος στη γενοκτονία έξι εκατομ-

μυρίων Εβραίων από τους Ναζί, είπε πως η γη της Ευρώπης είναι ποτισμένη με εβραϊκό αίμα.

Για τον Αυστριακό πρόεδρο Τόμας Κλέστιλ, που συμμετείχε στις τελετές, το Άουσβιτς αγγίζει διπλά τους συμπολίτες του, μιας και εκεί υπήρξε μακρύς ο κατάλογος Αυστριακών θυμάτων, αλλά και μακρύς ο κατάλογος Αυστριακών θυτών, και αν δεν υπάρχει συλλογική ευθύνη υπάρχει αναμφίβολα συλλογική συνείδηση του τρομακτικού εγκλήματος.

Πριν από τις ομιλίες των διαφόρων ηγετών και εκπροσώπων των επιζώντων ετελέσθησαν επιμνημόσυνες δεήσεις των εκπροσώπων

πέντε θρησκευτικών δογμάτων (εβραϊκού, ρωμαιοκαθολικού, ορθόδοξου, διαμαρτυρόμενου και μουσουλμανικού), ενώ ακολούθησαν καταθέσεις στεφάνων από τους διάφορους ηγέτες και τις αντιπροσωπείες, τη στιγμή που ηχούσαν οι τρομακτικές σειρήνες του στρατοπέδου.

Εκ μέρους των επίσημων αντιπροσωπειών και των κατόχων του Βραβείου Νόμπελ Ειρήνης, που παρευρίσκονταν στις τελετές, ο πρόεδρος του Μουσείου του Άουσβιτς, πρώην κρατούμενος και σήμερα πρέσβης της Πολωνίας στην Αυστρία, Βλάντισλαβ Μπαρτοσέφσκι, ανάγνωση την «έκκληση προς τους λαούς όλου του κόσμου».

Διακήρυξη προς τους λαούς του κόσμου

ΠΕΝΗΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ μετά την απελευθέρωση του Άουσβιτς - Μπιρκενάου, συγκεντρωθήκαμε εδώ για να θυμηθούμε το μεγαλύτερο έγκλημα της ιστορίας, ένα έγκλημα το οποίο - σύμφωνα με την πρόθεση των αρχιτεκτόνων του- θα αποτελούσε την «Τελική Λύση».

ΗΤΑΝ ΕΝΑ ΕΓΚΛΗΜΑ κατά των Εβραίων, κυρίως των Εβραίων, αλλά επίσης και κατά εθνών όπως των Πολωνών, των Ρουμάνων, Ρώσων, Ολλανδών, Γάλλων, Γερμανών, Αυστριακών, Λευκορώσων, Βουλγάρων, Σέρβων, Μαυροβουνίων, Λιθουανών, Λετονών, Δανών, Εσθονών, Τσέχων, Κροατών, Ούγγρων, Βοσνίων, Βέλγων, Ιταλών, Ουκρανών, Σλοβένων, Σλοβάκων, Μακεδόνων, Νορβηγών, Αλβανών και Ελλήνων.

ΗΤΑΝ ΕΔΩ, σε πολωνικό έδαφος, αλλά όχι με πολωνικές ενέργειες, που οι Ναζιστές Γερμανοί ίδρυσαν ένα δίκτυο από στρατόπεδα συγκεντρώσεως εκ των οποίων το Άουσβιτς - Μπιρκενάου έγινε το σύμβολο του κακού και της βαρβαρότητας όλης της ιστορίας κι όχι μόνο του 20ού αιώνα.

ΕΧΟΥΜΕ ΧΡΕΟΣ προς τα θύματα να θυμόμαστε το θάνατό τους και τη ζωή τους. Η κληρονομιά τους πρέπει να βοηθήσει την ανθρωπότητα να ενδυναμώσει την πεποίθησή της σ' ένα μέλλον απελευθερωμένο από ρατσισμό, μίσος και αντισημιτισμό.

ΟΠΩΣ ΟΦΕΙΛΟΥΜΕ τη μνήμη μας στα θύματα του στρατοπέδου συγκεντρώσεως του Άουσβιτς, οφείλουμε στους ζώντες τη δέσμευσή μας για ειρή-

νη, ανεκτικότητα και ανθρωπιά δικαιώματα. Πιστεύουμε και διακηρύσσουμε την ελπίδα ότι οι αρχές αυτές θα υιοθετηθούν από όλους.

ΕΛΠΙΖΟΥΜΕ ΟΤΙ θα εγκολπωθούν τη συνείδηση ολοκληρωτής της διεθνούς κοινότητας. Ότι θα διεγείρουν την καρδιά και το μυαλό τους. Και ότι στο τέλος του 20ού αιώνα θα δημιουργηθούν τα κατάλληλα μέσα που θα εγγυηθούν ειρηνικές λύσεις σε όλες τις διαμάχες.

ΤΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΣΜΩΝ δεν μπορούν να ξεχασθούν, παραβλέποντας το πού, πότε και από ποιον συντελέστηκαν. Πρέπει να καταδικαστούν απόνεμοντας δικαιοσύνη. Πρέπει να γίνουν η προειδοποίηση για τη σημερινή και τη μελλοντική γενιά.

ΛΕΓΕΤΑΙ ΟΤΙ όποιος σώζει μια ζωή, σώζει όλον τον κόσμο. Όποιος αφαιρεί μια ζωή καταστρέφει τη συνέχεια του κόσμου. Για το λόγο αυτό επιθυμούμε να μεταφέρουμε σε ολόκληρο τον κόσμο, σε όλα τα έθνη και τους λαούς, την έκκληση:

ΠΟΤΕ ΞΑΝΑ φανατισμός και βία! Ποτέ ξανά πόλεμος και φόνος!.

[Από μετάφραση του επίσημου κειμένου, όπως εστάλη από την Πρεσβεία της Πολωνίας στην Αθήνα]

Το παραπάνω κείμενο υπέγραψαν οι είκοσι αρχηγοί κρατών και δώδεκα νομπελίστες, καθώς και αντιπροσωπείες των κρατών που συμμετείχαν στις τελετές για την 50η επέτειο από την απελευθέρωση του Άουσβιτς που οργάνωσε η κυβέρνηση της Πολωνίας, τον περασμένο Ιανουάριο, στο χώρο του στρατοπέδου.

Οι Χριστιανοί και το Ολοκαύτωμα

Του Μητροπολίτου Δημητριάδος κ. Χριστόδουλου

Η ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΤΩΝ 50 ΧΡΟΝΩΝ από την απελευθέρωση από τα σοβιετικά στρατεύματα των εγγλεστών στα ναζιστικά στρατόπεδα του Άουσβιτς - Μπιρκενάου (1945-1995) και οι τελέτες μνήμης που οργανώθηκαν τον περασμένο μήνα (26 και 27.1.95) στον φοβερό αυτόν τόπο της ψυχρής και μεθοδευμένης εξόντωσης εκατομμυρίων αθώων ανθρώπων, στην πλειονότητά των Εβραίων, επανέφεραν στο προσκήνιο τις συχνά απωθημένες ευθύνες όσων υπηρέξαν συνεργάτες των αυτουργών ή και απλώς σιωπηλοί και παθητικοί θεατές των αποτρόπαιων εκείνων εγκλημάτων, που θα αποτελούν ανά τους αιώνες στίγμα για τον πολιτισμό της εποχής μας.

Εντύπωση ωστόσο προκάλεσαν οι καθολικές Ιεραρχίες της Γερμανίας και της Πολωνίας, που με αφοπλιστική ειλικρίνεια, αποτυπωμένη σε επίκαιρα μηνύματά τους, ανεγνώρισαν την ευθύνη των εθνών και των λαών των χωρών τους και εμμέσως την ιδιότητά τους ως εκπροσώπων της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας.

Η πολωνική Ιεραρχία γράφει μεταξύ άλλων: «Ο μισός αιώνας που πέρασε από την απελευθέρωση των κρατουμένων στα στρατόπεδα συγκεντρώσεως του Άουσβιτς και Μπιρκενάου μας υποχρεώνει να εκφράσουμε ειλικρινή αντίθεση σε κάθε μέθοδο παραβίασης της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, σε κάθε μορφή ρατσισμού, αντισημιτισμού, ξενοφοβίας και αντιπολωνισμού».

Και βέβαια δεν είναι η πρώτη φορά που η πολωνική Ιεραρχία επανέρχεται στις σχέσεις Πολωνών και Εβραίων. Η ποιμαντική επιστολή του 1991 έδιδε τα πρώτα δείγματα της αλλαγής της στάσεως της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας έναντι των Εβραίων, με την ανάλογη διατύπωση του κεφαλαίου της Κατήχησης που πρόκειται να αναφέρεται σ' αυτούς. Αλλά το πρόσφατο κείμενο του μηνύματος προχωρεί ακόμη πιο πολύ. Αναγνωρίζει πως το Άουσβιτς είναι «το σύμβολο της ολοκληρωτικής εξόντωσης του εβραϊκού λαού, παρά το γεγονός ότι και άλλες εθνικότητες ευρέθηκαν τον θάνατο σ' αυτό». Η δήλωση καταλείπεται με την καταδίκη των καθολικών εκείνων που συνέβαλαν με οποιονδήποτε τρόπο στην εξόντωση

των Εβραίων, που γι' αυτόν τον λόγο κρίνονται ανάξιοι να φέρουν το όνομα του χριστιανού.

Παράλληλα και η γερμανική καθολική Ιεραρχία με ξεχωριστή δήλωσή της επιβεβαιώνει ότι «η ανάμνηση της 50ής επετείου της απελευθέρωσης του Άουσβιτς προσφέρει την ευκαιρία στους καθολικούς να επανεξετάσουν τη στάση τους έναντι των Εβραίων». Αναγνωρίζοντας οι Γερμανοί επισκόποι την συμβολή των Εβραίων στη οικοδόμηση του γερμανικού πολιτισμού, ομολογούν ό εξακολουθεί και σήμερα να επικρατεί μέσα στην Εκκλησία μια αντι-ιουδαϊκή στάση.

Η στάση αυτή οδήγησε τότε στη μη προβολή από μέρους των χριστιανών της επιβεβλημένης αντίστασης στις μεθοδεύσεις του Ι. Ράιχ έναντι των Εβραίων, με και πολλοί χριστιανοί είχαν προσχωρήσει στην εθνικοσοσιαλιστική ιδεολογία και παρέμειναν αδιάφοροι εμπρός στα οργανωμένα εγκλήματα κατά των Εβραίων και τα περιουσιών τους, ενώ άλλοι έβλεπουν τους εγγλεμιστές ή έγιναν ίδιοι εγγλεμιστές.

«Αγνοούμε», συνεχίζουν οι Γερμανοί επισκόποι, «τον αριθμό εκείνων των (γερμανών) καθολικών που εσκανδαλίστηκαν από την εξόντωση των γειτόνων τους και παρά ταύτα δεν βοήθησαν την δύναμη

να διαμαρτυρηθούν υψώνοντας τη φωνή τους. Μεμονωμένες παρέμειναν οι περιπτώσεις εκείνων που διακινδύνευσαν τη ζωή τους βοηθώντας τους καταδιωκόμενους».

Σήμερα το γεγονός αυτό μας παρακινεί να παραδεχθούμε ότι μόνο ιδιωτικές πρωτοβουλίες προς προστάσιαν των Εβραίων υπήρξαν και ότι από τη Νύκτα τα Κρυστάλλων, το Νοέμβριο του 1938, δεν υπήρξε καμία δημόσια διαμαρτυρία και όταν ακόμη Συναγωγές παρδίδοντο στις φλόγες ή στο αίμα, τα εβραϊκά κοιμητήρια εβερβλήωντο και οι άνθρωποι εξακοποιούντο η και εδλοφονούντο». Και η δήλωση τελειώνει με την πρόσκληση των καθολικών να αντισταθούν «δημόσια και με ισχυρή φωνή εναντίον πάσης μορφής αντισημιτισμού».

Ο πάπας Ιωάννης-Παύλος II, επισκεπτόμενος το Άουσβιτς το 1979, είχε ως Πολωνός εκδηλώσει την διαφωνία μέσα του ανάμνηση της βαρβαρότητας που εξετινάζει στο πολωνικό έδαφος. Οι μελετώντες την Ιστορία γνωρίζουν

“ Πολλοί χριστιανοί είχαν προσχωρήσει στην εθνικοσοσιαλιστική ιδεολογία και παρέμειναν αδιάφοροι εμπρός στα οργανωμένα εγκλήματα κατά των Εβραίων ”

ζούν πόσο πολύπλοκες υπήρξαν ανά τους αιώνες οι σχέσεις Πολωνών και Εβραίων, κυμαινόμενες μεταξύ ανοχής και μίσους. Άλλωστε και ο εορτασμός τον περασμένο μήνα της φρικτής επετείου έκαμε τις διεθνείς εβραϊκές οργανώσεις να διαμαρτυρηθούν έντονα κατά τον προέδρου Λεχ Βαλέσα, τον οποίον κατηγορήσαν ότι προσέδωσε σ' αυτόν χαρακτηρισμό εθνικιστικό.

Σήμερα στην Πολωνία το 47% των κατοίκων πιστεύουν ότι στο Άουσβιτς εξοντώθηκαν πολλοί άνθρωποι, μεταξύ των οποίων οι περισσότεροι Πολωνοί. Γι' αυτό άλλωστε και ο Βαλέσα απέφυγε κατά τον εορτασμό να μνημονεύσει τους Εβραίους. Στην περίοδο του Μεσοπολέμου ο αντισημιτισμός κορυφώθηκε στην Πολωνία με την έξαρση του εθνικισμού και την εμφάνιση των νέων κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών. Μετά τον πόλεμο το κομμουνιστικό καθεστώς επέβαλε λήθη και η Εκκλησία επί μακρόν δεν θέλησε να μιλήσει καταδικάζοντας τον αντισημιτισμό.

Ο Πάπας όμως ήδη από το 1968, ως αρχιεπίσκοπος Κρακοβίας, είχε λάβει αρνητική έναντι του αντισημιτισμού θέση. Το 1974 συνέστησεν ως Πάπας Επιτροπή διαλόγου ιουδαίων και χριστιανών. Και στις 7.6.1979 κατά την επίσκεψή του στο Μπιτχενάου είχε παραδεχθεί τον θάνατο σ' εκείνο το στρατόπεδο «τεσσάρων εκατομμυρίων ανθρώπων διαφόρων εθνικοτήτων», που εξαργκλήρισε «σύγχρονο Γολγοθά». Οι Εβραίοι αντέδρασαν. Ο αρχηγός της ΡΚαθολικής Εκκλησίας ανεζήτησε ευκαιρίες να επεξηγήσει. Με νεότερες δηλώσεις του προσδιόρισε ότι «τα τέκνα του Ισραήλ υπήρξαν οι πρώτοι που υπέστησαν τα δεινά για τον μόνο λόγο ότι ήσαν Εβραίοι». Και συμπλήρωσε: «Το έθνος του Ισραήλ σήμερα περισσότερο από ποτέ άλλοτε ευρίζεται στο επίκεντρο της προσοχής των εθνών».

Στις 13.4.1986 ο Πάπας επεσκέφθη την εβραϊκή Συναγωγή της Ρώμης, ενώ στις 15.6.1994 Βατικανό και Ισραήλ, μετά από πολυετείς και επίπονες διαπραγματεύσεις, αποκατέστησαν διπλωματικές σχέσεις. Ήδη από το 1987 το Βατικανό είχε δώσει υπόσχεση επίσημης καταδίκης κάθε μορφής αντισημιτισμού. Είναι άλλωστε γνωστό ότι τελικά οι Εβραίοι επέτυχαν την απομάκρυνση των καρμελιτισσών μοναχών από το κτίριο του Άουσβιτς, όπου είχαν εγκατασταθεί, με άδεια των εκκλησιαστικών τους αρχών, με σκοπό να το μετατρέψουν σε χώρο προσευχής και εξιλέωσης για τους θύτες και τα θύματα του Ολοκαυτώματος.

Τον περασμένο Μάιο τελικά τους δόθηκε εντολή από το Βατικανό να εγκαταλείψουν το κτίριο, που οι διεθνείς εβραϊκές οργανώσεις θεωρούν ότι σχετίζεται αποκλειστικά με το Ολοκαύτωμά τους, μια και εχρησιμοποιείτο ως αποθήκη του δηλητηριώδους χημικού στοιχείου που ερρίπτετο στους θαλάμους αερίων προκαλώντας ακαριαίο θάνατο στα ανυποψίαστα θύματα της ναζιστικής θηριωδίας. Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία κάνει

τώρα την αυτοκριτική της για τη σιωπή που τηρήσε τότε, στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, μπροστά στο έγκλημα γενοκτονίας που επεχείρησαν οι ναζί εις βάρος του εβραϊκού λαού.

Τον Μάιο του 1994 η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία εξέδωσε ένα κείμενο αυτοκριτικής έναντι του Ολοκαυτώματος: «Ένα τρομακτικό μείγμα θρησκευτικού, κοινωνικού, οικονομικού και πολιτικού μίσους και ενός ρατσισμού έναντι των Εβραίων έστρωσε τον δρόμο για το Ολοκαύτωμα και η Εκκλησία δεν αντέδρασε στους ναζιστικούς διωγμούς και στην εξόντωση» και «η αντι-ιουδαϊκή θεολογική παράδοση της Εκκλησίας υπήρξε σημαντικό στοιχείο που οδήγησε στη Διασπορά. Υπήρξε κάποια συμβολή της Εκκλησίας και της χριστιανοσύνης στη δημιουργία κλίματος αδιαφορίας, ίσως και εχθρότητας προς τον εβραϊκό λαό, πράγμα που διευκόλυνε την ανάπτυξη του συγχρόνου αντισημιτισμού».

Ο ραβίνος David Rosen σχολιάζοντας το κείμενο δήλωσε: «Υπάρχει ειλικρινής βούληση της Καθολικής Εκκλησίας και ιδιαίτερος του Πάπα Ιωάννου-Παύλου ΙΙ να σβηθούν τα λάθη του παρελθόντος». Παρά ταύτα υπάρχουν πολλοί, κληρικοί και λαϊκοί, μέσα στους κόλπους της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας που αμφισβητούν την έκφραση μιας τόσο γενικής συγγνώμης, δεδομένου ότι επιζούν ακόμη στελέχη της Εκκλησίας που έλαβαν μέρος στην Αντίσταση και φέρουν επάνω τους τα στίγματα του αγώνα τους κατά των Γερμανών.

Το έδαφος κατά συνέπεια δεν είναι ξεκαθαρισμένο. Μοιάζει με ναρκοπέδιο που επιβάλλει προσεκτικές κινήσεις και από τις δύο μεριές. Η απόφαση π.χ. του ισραηλινού υπουργείου των Εσωτερικών που ζητούσε την απέλαση από τα όρια του κράτους τριών εβραϊκών οικογενειών που μετεστράφησαν στον χριστιανισμό, με την αιτιολογία ότι «όποιος πιστεύει στον Ιησού Χριστό χάνει το δικαίωμα επιστροφής του στο Ισραήλ» («Καθολική», 16.11.93), που επεκυρώθη και από το Ανώτατο Δικαστήριο της χώρας, δεν συμβάλλει στην προσέγγιση των δύο κόσμων. Έρχεται σε ευθεία αντίθεση με την επίσημη ύψιστη ανακήρυξη από το Ίδρυμα Γιαντ Βασέμ ως «Δικαίων των Εθνών» πολλών χριστιανών, μεταξύ των οποίων ανώτατοι κληρικοί, που επρομάχησαν για την προστασία των Εβραίων, όπως ο αείμνηστος Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Δαμασκηνός και ο τότε Μητροπολίτης Ζακύνθου Χρυσόστομος, στις ενέργειες των οποίων πολλοί Έλληνες Εβραίοι οφείλουν τη ζωή τους.

Άλλωστε η Ορθόδοξη Εκκλησία είχε την τόλμη να υψώσει φωνή διαμαρτυρίας για την επιχειρούμενη εξόντωση των Ελλήνων Εβραίων με την μνημειώδη εκείνη διακήρυξη της 23.3.1943, που επροκάλεσε και πρώτος υπέγραψε ο Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός μαζί με την πνευματική ηγεσία της χώρας. «Ποιθενά στην Ευρώπη δεν σημειώθηκε παρόμοια πρωτοβουλία ανθρωπισμού και ηρωισμού» θα τονίσει στη διάρκεια ειδικής τελετής

ΧΡΟΝΙΚΑ 1995 • ΜΑΡΤΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1995

ηΑΥΓΗ

Οσβιέντισμ

ΜΕ ΤΟ ΑΟΥΣΒΙΤΣ θα ασχολούμαστε τώρα; Με την απότιση φόρου τιμής στη σπονδή των θυμάτων του; Οι ποιητές μπορούν να προειδοποιούν: «Την οργή των νεκρών να φοβάστε και των βράχων τ' αγάλματα»... Αλλά την κυβέρνηση, κυρίες και κύριοι, απασχολούν σήμερα άλλα σοβαρότερα και πολυπλοκότερα θέματα: Πώς να εξοδευτούν λ.χ. τα «πολλαπλά κέντρα» τα οποία - κατά δήλωση του πρωθυπουργού - «επιχειρούν να αποδυναμώσουν το ΠΑΣΟΚ και (εν συνεχεία) τη Νέα Δημοκρατία». (Περιέργως, τα «κέντρα» αυτά δεν κατονομάζονται. «Δεν είμαι αστυνομός» - απάντησε ο κ. Α. Παπανδρέου όταν ρωτήθηκε σχετικά)... Πώς να πεισθεί η κοινή γνώμη ότι όσοι μιλούν για το «σπίτι» ή για το «πόθεν έσχες» ή για τις «επιδόσεις» του κ. Ζορζ Χάλαζ, αυτοί «δεν κάνουν πολιτική», αλλά - όπως τόνισε ο κ. Β. Βενιζέλος - «παράπολιτική»... Πώς να κοπιάσουν οι «διαφωνούντες» εντός του ΠΑΣΟΚ, ώστε στο θέμα, τουλάχιστον της προεδρικής εκλογής, να μην υπάρξουν διαφορές. (Όπως είναι γνωστό, κοινοβουλευτικά στελέχη των δυο μεγάλων κομμάτων δηλώνουν - ή αφήνουν να εννοηθεί - ότι η ψήφος τους «δεν είναι δεδομένη»).

Και με τα εθνικά θέματα, τι γίνεται; «Η κυβέρνηση θέτει υπεράνω όλων τα εθνικά μας θέματα». Και για να βεβαιώσει του λόγου το αληθές, «αποφάσισε να μη λάβει μέρος στις επετειακές εκδηλώσεις για τα πενήντα χρόνια από το κλείσιμο του Άουσβιτς». (Στις 27 Ιανουαρίου 1945 ο Κόκκινος Στρατός απελευθέρωσε το στρατόπεδο αυτό, θέτοντας τέρμα σε μια βιομηχανία φρίκης και μαζικού θανάτου. Τελικός απολογισμός: 1,5 εκατομμύριο νεκροί, κυρίως Εβραίοι, αλλά και Πολωνοί, Ρώσοι, Τσιγγάνοι και 60.000 Ισραηλίτες Έλληνες).

Γιατί, όμως, η κυβέρνηση δεν έστειλε έναν εκπρόσωπό της να καταθέσει δύο τριαντάφυλλα στο μπλοκ II του στρατοπέδου «Άουσβιτς - I», όπου και το μνημόσυνο; Τα γεγονότα είναι γνωστά, αλλά ας τα συνοψίσουμε. Μόλις η Αθήνα πληροφορείται ότι στο μνημόσυνο έχει προσκληθεί και η ΠΓΔ της Μακεδονίας (με το σκέτο όνομα «Μακεδονία»), θέτει στη Βαρσοβία δύο όρους: Πρώτον, το όνομα «Μακεδονία» να αντικατασταθεί με το «ΠΓΔ της Μακεδονίας» και δεύτερο, να μην αναρτηθεί η σημαία της Βεργίνας. Η Βαρσοβία απαντά ότι δέχεται τον πρώτο όρο, αλλά αδυνατεί να απαγορεύσει στην αντιπροσωπεία της ΠΓΔΜ να αναρτήσει τη δική της σημαία ή ότι η ΠΓΔΜ θεωρεί δική της σημαία. Και η συνέχεια: Η (επίσημη) Ελλάδα αρνείται να παραστεί σε μία εκδήλωση που ένωνε κράτη και λαούς, σε μια τελετή

που τιμούσε τα θύματα της μεγαλύτερης γενοκτονίας του αιώνα μας. «Την απουσία αυτή της Ελλάδας - μετέδωσε ο Τάσος Τέλλογλου, απεσταλμένος της «Καθημερινής» στο Άουσβιτς - είναι κάτι που ουδείς θα καταλάβει εδώ και πριν απ' όλα, οι Εβραίοι της Ευρώπης»...

Γράφω περί «Εβραίων της Ευρώπης» και στέχομαι στους δικούς μας Έλληνες Εβραίους, οι οποίοι όταν με τη διάλυση της ενιαίας Γιουγκοσλαβίας, ανακαλύψαμε και πάλι τον... Μ. Αλέξανδρο (σε συνάντηση, φυσικά, με το «θέμα των Σκοπίων» κ.λπ.) προσπάθησαν να μας βοηθήσουν. Ναι, πράγματι ο «Έλλην Αλέξανδρος» - θύμιζαν - «εισχωρεί» ακόμη και στην Παλαιά Διαθήκη, όπου προφητεύεται η κυριαρχία του στον κόσμο... Ναι, ο «Έλλην Αλέξανδρος» (οι θρύλοι είναι ασύνοροι) επισκέπτεται ακόμα και τα Ιεροσόλυμα, όπου τον υποδέχεται ο αρχιερέας Waddus, αν όχι ο ίδιος ο Ιερεμίας... Συνεπώς, οι Ισραηλίτες Έλληνες παραμένουν αλληλέγγυοι κ.λπ. Αλλωστε, «ουκ ένι Ιουδαίος, ουδέ Έλλην» — ορθότατα.

Όμως το θέμα είναι πολύ πιο σοβαρό για να εξαντληθεί με τον όποιο βιβλικό ή φιλολογικό ισχύο... Η επίσημη Ελλάδα απουσίασε από το Άουσβιτς, ενώ δεν απουσίασαν οι πρόεδροι της Πολωνίας, Γερμανίας, Τσεχίας, Ρουμανίας, Βουλγαρίας, ο ίδιος ο Γκλιγκόροφ! Αλλά καμιά κυβέρνηση - δήλωσε ο Νίκος Κωνσταντόπουλος - δεν δικαιούται να μειώνει διεθνώς τη χώρα. «Έχουμε μπει με τρόπο ακάθεκτο, σε μια αυτοκαταστροφική πορεία απομόνωσης και ακρωτηριασμού μας»... Σ' αυτή την πορεία αναφέρθηκαν και οι 16 επώνυμοι Έλληνες (πολιτικοί, πανεπιστημιακοί, ιστορικοί, λογοτέχνες, ποιητές, πρόεδροι επί τιμή, αντιστασιακοί κ.ά.) που με δηλώσεις τους στην «Αυγή» της Παρασκευής, κατέγραψαν το ακατανόητο μιας «πολιτικής» που θέλει την Ελλάδα όχι μόνο ν' αντιπαρατίθεται - «με μονομανία» στη FYROM, αλλά και να τιμωρεί η ίδια τον εαυτό της!

Την «αυτοτιμωρία» μας αυτή ο κυβερνητικός εκπρόσωπος κ. Β. Βενιζέλος επεχείρησε - με διάφορα ευρήματα - να «απαλύνει». Η κυβέρνηση, είπε, τιμά τα θύματα του Ολοκαυτώματος, αλλά «αναγκάστηκε» (από ποιους;) να ματαιώσει τη μετάβαση του κ. Παπούλια στο Άουσβιτς για να διαφυλάξει την αξιοπιστία της πολιτικής της σχετικά με τα ψευδεπίγραφα σύμβολα των Σκοπίων». Αλλά ακόμη και πρωτοετείς φοιτητές της νομικής ξέρουν ότι ο κ. Παπούλιας θα μπορούσε να παραστεί «στων δακρύων τη σάλα» και ταυτόχρονα, να διαμαρτυρηθεί για τη «συμμετοχή» ή τα «σύμβολα» της ΠΓΔΜ. (Την άποψη αυτή υποστήριξαν και οι κ. Γ. Παπανδρέου και Γ. Καψής). Εκτός αν δεχθούμε την άποψη των Σαμαροπα-

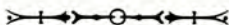

παθεμελῆδων (και του περι αυτών «κλήρου»), ότι ο «λαός των Σκοπίων» είναι λαός δευτέρας κατηγορίας - «λαός μουνούχων, λαός ουραγγοτάγγων»...

Είπε και άλλα πολλά ο κ. Βενιζέλος. Και το μόνο που δεν είπε είναι ότι η εξωτερική μας πολιτική είναι πολιτική αδιεξόδων... Ότι η απομόνωσή μας ολοένα βαθθαίνει... Ότι στη συλλογή «ανθελλήνων» («ανθέλληνες» οι Ολλανδοί, «ανθέλληνες» οι Γερμανοί, «ανθέλληνες» οι Ιταλοί κ.λπ.), ανακαλύψαμε τώρα και τους «ανθέλληνες» Πολω-

νούς! Πότε, επιτέλους, θα συνέλθουμε; Πότε θα θέσουμε τέρμα σ' αυτή την αζατανόητη ιστορία του εμπάργκο κατά της ΠΓΔΜ της Μακεδονίας; Τι περιμένουμε; Τον «Γκοντό», μήπως; (Αλλά ο Γκοντό, ο ήρωας του Σάμουελ Μπέκετ περίμενε απλώς τον «άγνωστο», τον «ξανένα», το «τίποτε»). Και, ευκαιρίας δοθείσης ας μάθουν οι «διαμορφωτές» της εξωτερικής μας πολιτικής ότι το Άουσβιτς στα πολωνικά προφέρεται «Οσβιέντσιμ».

Σοφιανός Χρυσόστομίδης, Αυγή, 29.1.95

Να μην ξεχαστεί το Ολοκαύτωμα!

ΤΗ ΛΗΨΗ ΚΑΤΑΛΛΗΛΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ώστε τα γεγονότα που σημάδεψαν τον κόσμο και ιδιαίτερα τους Εβραίους κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο να μείνουν για πάντα στη μνήμη μας ζητά από την πολιτεία με επιστολή της η «Δεύτερη γενιά απογόνων θυμάτων του Ολοκαυτώματος».

Δημοσιεύουμε στη συνέχεια το σύνολο της επιστολής:

«Ζητώ συγγνώμη από τους συμμαθητές μου που τόσα χρόνια καθόμασταν στα ίδια θρανία και όμως δεν έμαθα, ποτέ τι τους είχε συμβεί».

Να πώς εκφράστηκε ένας άνδρας 60 ετών, με τις εμπειρίες των τόσων χρόνων του, όταν άκουσε, διάβασε και έμαθε για όσα συνέβησαν στους Εβραίους συμμαθητές του κατά το Ολοκαύτωμα.

Πώς νομίζετε ότι θα εκφραζόταν ένας νέος της εποχής μας με τις σπουδές, την ενημέρωση, τα μέσα που υπάρχουν σήμερα στη διάθεση όλων μας;

Πόσο γνωρίζουν οι σημερινοί Έλληνες, νέοι και μεγαλύτεροι, τι σημαίνει Ολοκαύτωμα, τι συνέβη πριν από πενήντα χρόνια στη γερμανοκρατούμενη Ευρώπη; Πόσο ενήμεροι είναι για την ύπαρξη στην Ελλάδα ενός υπολανθάνοντος αντισημιτισμού ο οποίος, καίτοι υπάρχει, ουδέποτε καρποφόρησε;

Πόσο ανακινήθηκε το ενδιαφέρον των Ελλήνων από τις εκδηλώσεις που έλαβαν χώρα πρόσφατα στην Πολωνία;

Εμείς, οι απόγονοι των Ελλήνων ομήρων που μπόρεσαν να επιβιώσουν στα στρατόπεδα συγκεντρώσεως κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, θα θέλαμε να ζητήσουμε από την πολιτική και πνευματική ηγεσία του τόπου μας

να ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα ώστε αυτά τα ιστορικά γεγονότα να μείνουν ανεξίτηλα χαραγμένα στο νου και στην καρδιά των Ελλήνων.

Σε λίγα χρόνια, όταν δεν θα υπάρχουν στη ζωή εκείνοι που πέρασαν από την αληθινή κόλαση και ξαναγύρισαν στον κόσμο των ζωντανών, θα πρέπει οι νεότεροι, ανεξαρτήτως θρησκείας, εθνικότητας και πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, να διατηρήσουν την ιστορική μνήμη, να τη μεταδώσουν στις επόμενες γενιές.

Κι αυτό θα γίνει σιγά σιγά μέσα σε σχολεία και πανεπιστήμια, όταν οι δάσκαλοι όλων των βαθμίδων σταλάξουν στην ψυχή των νέων τις εμπειρίες των παλιών.

Από την πλευρά μας χαιρετίζουμε με συγκίνηση την προσπάθεια των πανεπιστημιακών δασκάλων της Θεσσαλονίκης που ζητούν την ανέγερση μνημείου στη μνήμη των 55.000 Ελλήνων Εβραίων της πόλης που χάθηκαν άδικα. Μετά τα μνημεία που έχουν ήδη ανεγερθεί σε τέσσερις πόλεις της Ελλάδας, ελπίζουμε πως σύντομα αυτό θα γίνει πραγματικότητα, αφού η Θεσσαλονίκη έχει το θλιβερό προνόμιο να έχει χάσει ένα εξαιρετικά υψηλό ποσοστό του προπολεμικού πληθυσμού της. Έχουμε την πεποίθηση ότι θα θελήσετε να δημοσιεύσετε την επιστολή - έκκλησή μας και ότι συμμερίζεστε την πίστη κάθε υγιώς σκεπτόμενου ανθρώπου στη ρήση του φιλοσόφου Τζορτζ Σανταγιάννα: «Οποιοι ξεχνά το παρελθόν είναι καταδικασμένος να το ξαναζήσει».

Με εξαιρετική τιμή

Β' γενιά απογόνων θυμάτων Ολοκαυτώματος

Αυγή, 2.2.95

Το προσκύνημα στο Νταχάου

ΑΥΤΕΣ ΤΙΣ ΜΕΡΕΣ όλα τα μέσα μαζικής ενημέρωσης ξαναθύμισαν κι έδειξαν ξανά τον εξολοθρεμό σε όλη του τη φρικαλεότητα εκατομμυρίων ανθρώπων στο απαίσιας μνήμης στρατόπεδο του Άουσβιτς της Πολωνίας. Δεν ήταν η πρώτη φορά που στα μάτια όλου του κόσμου ξετυλίγονταν τα φοβερά και απίστευτα βασανιστήρια και εγκλή-

ματα του ναζιστικού καθεστώτος.

Και πριν από 33 χρόνια στις 24.6.1961 σ' ένα άλλο στρατόπεδο ξαναζωντάνεψε η μνήμη τη χιτλερική απάνθρωπη βαρβαρότητα, την εξόντωση στα κρεματόρια εκατοντάδων χιλιάδων Εβραίων, αιχμαλώτων και ομήρων και όλες σχεδόν τις ευρωπαϊκές χώρες, καθώς και Γερμανών πολιτικών αντιπάλων του Χίτλερ. Ήταν το προ-

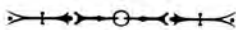

σκυνημα στο παρομοιο στρατόπεδο του Νταχάου που βρίσκονταν στην καρδιά της Γερμανίας, κοντά στο Μόναχο. Πάνω από 2.000 άτομα, κάθε ηλικίας από τις δύο Γερμανίες, τη Γαλλία, το Βέλγιο, την Ολλανδία, την Αυστρία, την Αγγλία, τη Σοβιετική Ένωση, τη Τσεχοσλοβακία, την Ουγγαρία, την Ιταλία, τη Γιουγκοσλαβία, τη Νορβηγία, τη Δανία, τη Ρουμανία, τη Βουλγαρία και την Ελλάδα, ύστερα από μια πορεία 8 χιλιομέτρων - έφτασαν στο φοβερό στρατόπεδο και κατέθεσαν στους τόπους των μαρτυριών τα στεφάνια τους η κάθε αντιπροσωπεία. Τη φάλαγγα των προσκυνητών αποτελούσαν επιζησαντες όμηροι του στρατοπέδου, παιδιά εγκλειστών που πέθαναν και μέλη των ευρωπαϊκών αντιστασιακών οργανώσεων, που είχαν προσκληθεί από τη συνέλευση αντιστασιακών οργανώσεων, που είχε συνέλθει στις Βρυξέλλες στις 11 και 12 Απριλίου 1961, με αντιπροσώπους από 35 χώρες. Στην είσοδο του στρατοπέδου έχει στηθεί ένα μπρούτζινο ομοίωμα εγκάθειο-κτου. Τότε στο στρατόπεδο σώζονταν αζέροι οι θάλαμοι των αερίων και οι φούρνοι, τα γύρω γύρω συρματοπλέγματα, τα στέγιαστρα που στοιβάζονταν οι κρατούμενοι και οι αποθήκες, τρόπον τινά, μουσεία. Το στρατό-

πεδο αυτό λειτούργησε από το 1933 μετά την άνοδο του Χίτλερ πρώτα με τους πολιτικούς αντιπάλους κομμουνιστές, αριστερούς, δημοκράτες και στη συνέχεια με εκατοντάδες χιλιάδες Εβραίους, αιχμαλώτους του ανατολικού μετώπου και ομήρους από όλες τις ευρωπαϊκές χώρες. Εκεί στο μουσείο αναγράφονταν ο αριθμός των νεκρών 235.000 (Dachau, Von Nico Rost, Amsterdam, Comitee International De Dachau). Διατηρήθηκε μέχρι τις 29.4.1945, οπότε απελευθερώθηκαν, όσοι είχαν μείνει ζωντανοί - ανάμεσά τους και 195 Έλληνες. Στο προσκύνημα αυτό είχαν προσκληθεί οι οργανώσεις όλων των ελληνικών κομμάτων. Το μόνο κόμμα που ανταποκρίθηκε τότε ήταν η ΕΔΑ, η οποία έστειλε και πήρε μέρος στο προσκύνημα μια τριμελής αντιπροσωπεία, που την αποτέλεσαν οι βουλευτές Χαρίλαος Μπούσιος, από την Κατερίνη, Βασίλης Μπρακατσούλας από την Καρδίτσα σήμερα βουλευτής του ΠΑΣΟΚ και Θανάσης Καζογιάννης από το Αγρίνιο.

Και πάλι στη διάθεσή σας και με τις ευχαριστίες μου.

Θανάσης Καζογιάννης
Επίτιμος διηγηγός, βουλευτής
Αιγ. 14.2.95

Μαρκ Μαξάουερ

Άγραφο κεφάλαιο της ελληνικής ιστορίας ο αφανισμός των Εβραίων

Η ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑ των περίπου 50.000 Ελλήνων Εβραίων της Θεσσαλονίκης στα χιτλερικά στρατόπεδα εξόντωσης, όπως ήταν φυσικό, σήμανε και τον αφανισμό της πλέον ανθηρής ισραηλitisκής κοινότητας της Ελλάδας. Ωστόσο, το γεγονός αυτό παραμένει ένα άγραφο κεφάλαιο στην επίσημη νεοελληνική ιστορία. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι είναι και ένα νεκρό κεφάλαιο της, αφού μέχρι και σήμερα οι μνήμες της περιόδου της γερμανικής Κατοχής δεν έχουν σβήσει και δεν θα σβήσουν όσο είναι εν ζωή εκείνοι που η ιστορία πριν γραφεί σε πάτυρους γράφτηκε στο πετσί τους.

Ο ιστορικός ερευνητής, σήμερα καθηγητής στο πανεπιστήμιο Μπράιτον της Αγγλίας Μαρκ Μαξάουερ ασχολήθηκε ιδιαίτερα με το θέμα της γερμανικής Κατοχής στην Ελλάδα και στο σχετικό βιβλίο που εξέδωσε υπάχει και ένα ξεχωριστό κεφάλαιο για την τύχη της ισραηλitisκής κοινότητας στη Θεσσαλονίκη.

- Από την έρευνα που έχετε κάνει για το εβραϊκό ζήτημα και τη γερμανική κατοχή στη Θεσσαλονίκη, ποια είναι τα σοβαρότερα κατά τη γνώμη σας στοιχεία που έρχονται στην επιφάνεια;

- Αρχίζοντας, θα ήθελα να επισημάνω τη γενική απουσία των Εβραίων από την επίσημη ελληνική παραδοσιακή ιστοριογραφία. Μέχρι και σήμερα, στα βιβλία που

υπάρχουν, δύσκολα βρίσκουμε αναφορές για τους Εβραίους και πόσο αυτοί έχουν συμβάλει στην πολιτικοοικονομική και κοινωνική ζωή της Ελλάδας. Το ίδιο συμβαίνει και στα κείμενα που αναφέρονται στη γερμανική Κατοχή και την Αντίσταση, όπου, ανεξάρτητα της πολιτικής τους απόχρωσης (δεξιά ή αριστερή), παραλείπουν σχεδόν την εβραϊκή δράση κατά την περίοδο εκείνη. Το εβραϊκό στοιχείο, δηλαδή, δεν καταγράφεται πονθενά.

- Θεωρείται ότι η δραστηριότητα που ανέπτυξε το εβραϊκό στοιχείο ήταν έντονη και παρ' όλα αυτά αποσιωπήθηκε;

- Ξέρουμε πολύ καλά ότι υπήρχαν Εβραίοι αντάρτες και πριν, Εβραίοι που πολέμησαν ενάντια στους Ιταλούς κ.λπ., αλλά αυτό δεν είναι το σημαντικό. Το σημαντικό είναι ότι η επίσημη ιστορία της Ελλάδας και ιδιαίτερα της Βόρειας Ελλάδας είναι η ιστορία της ελληνικοποίησης της χώρας. Και αυτό το γεγονός έχει τη θετική και την αρνητική πλευρά του. Στη γερμανική Κατοχή, όπως γνωρίζουμε, συνέβη το χειρότερο, η γενοκτονία (λέξη που προτιμώ αντί του ολοκαυτώματος που χρησιμοποιείται) των Εβραίων από τον Χίτλερ, η οποία εμπεριέχει και τον αφανισμό της εβραϊκής κοινότητας της Θεσσαλονίκης. Παρ' όλα αυτά, στα βιβλία που αναφέρονται σ' αυτή την εποχή σχεδόν δεν υπάρχουν κείμενα γι'

αυτο τον αφανισμό. Μόνο τα τελευταία χρόνια αρχίζει να διαφαίνεται κάποιο ενδιαφέρον - τόσο από Εβραίους όσο και από Χριστιανούς Έλληνες - για τα όσα σχετίζονται με τη γενοκτονία των Ελλήνων Εβραίων. Όταν έγραφα το βιβλίο μου είχα και εγώ τη δυνατότητα να μην αφιερώσω ένα ξεχωριστό - πέρα από την κύρια ιστορία - κεφάλαιο για τους Έλληνες Εβραίους. Αυτό ήταν κάτι που με απασχόλησε και με προβληματίσε αρκετά.

Σήμερα, από τις υπάρχουσες πηγές έχουμε σημαντικές πληροφορίες για τη γερμανική πολιτική στην Ελλάδα. Αυτό που δεν ξέρουμε ακόμη και θέλει πολύ έρευνα είναι η επίδραση που είχε στους Έλληνες ο αφανισμός των Ελλήνων Εβραίων, δηλαδή το πώς αντιδρά μια κοινωνία όταν ένα μέρος της εξαφανίζεται και ποιες είναι οι οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες που απορρέουν από αυτό το γεγονός. Γι' αυτό το πολύ σοβαρό ιστορικό θέμα δεν θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι η Ελλάδα έχει καθυστερήσει περισσότερο από άλλες χώρες, διότι δεν γνωρίζουμε αρκετά πράγματα και για τις άλλες χώρες, από όπου εξοντώθηκαν εβραϊκές κοινότητες. Μόνο τώρα, με το τέλος του ψυχρού πολέμου, αρχίζει μια προσπάθεια προσέγγισης και αυτού του θέματος, αφού καταλαβαίνουμε πλέον ότι η ιστορία δεν είναι απλώς μια αντιπαράθεση της Δεξιάς και της Αριστεράς.

- Τι γτάρει κατά τη γνώμη σας και αποσιωπήθηκε το κεφάλαιο των Ελλήνων Εβραίων από την παραδοσιακή επίσημη ιστορία;

- Δεν υποστηρίζω ότι οι Εβραίοι της Ελλάδας είχαν διαφορετική μεταχείριση από αυτήν που είχαν οι άλλες μειονότητες της χώρας. Οι παραδοσιακοί ιστορικοί είχαν την αίσθηση ότι το καθήκον τους ήταν εθνικό και γι' αυτούς «εθνικό» ήταν η περιγραφή της εξέλιξης του κυρίαρχου ελληνικού - ορθόδοξου στοιχείου. Δεν είναι τυχαίο ότι ο ελληνισμός έχει ταυτιστεί με τη χριστιανο-ορθόδοξη και μόνο παράδοση και θρησκεία.

- Το ελληνικό κράτος σήμερα φαίνεται να μπορεί ή να θέλει να εμπλουτίσει τη νεοελληνική ιστορία με αυτό το «άγρφο», όπως προείπατε κεφάλαιό της;

- Θα έλεγα ότι ακόμη και εάν θέλει θα είναι πολύ δύσκολο. Οι πολιτικοί αδιαφορούν για τη γενική κατάσταση των επίσημων αρχείων. Κατά τη γνώμη μου η κατάσταση που υπάρχει στα κρατικά αρχεία της Ελλάδας είναι η χειρότερη που έχω συναντήσει ποτέ. Πολλοί Έλληνες φίλοι μου μού λένε συχνά ότι ο ελληνικό λαός έχει έντονη ιστορική μνήμη και εγώ αντιλέγω ότι αφού ισχύει αυτό σε ποιο ιστορικό έγγραφο τη στηρίζετε; Έτσι κινδυνεύει να μετατραπεί σε μύθο η ιστορική αλήθεια.

Θα έλεγα, δηλαδή, ότι υπάρχει αναντιστοιχία της ιστορικής μνήμης του ελληνικού λαού με τη φροντίδα του ελληνικού κράτους για τη διατήρηση και τεκμηρίωση της ιστορίας του.

- Σε πολλά ιστορικά και λογοτεχνικά κείμενα δίνεται η εντύπωση ότι ο εβραϊκός λαός δεν αντέδρασε δυναμικά στον αντισιμιτισμό της χιτλερικής Γερμανίας και ότι τελικά οδήγηθηκε σαν «πρόβατο για σφαγή» στα στρατόπεδα εξόντωσης του. Πώς το σχολιάζετε αυτό;

- Θίγεται ένα μεγάλο θέμα, η συζήτηση του οποίου άρχισε πριν από 30 χρόνια, από Εβραίους ιστορικούς. Η πρώτη γενιά Εβραίων μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο καταδίκριζε τους προγόνους της που δεν αντιστάθηκαν και δεν υπήρχε καμιά δικαιολογία γι' αυτό. Έχουμε από την εποχή εκείνη ένα σωρό βιβλίων που υποστηρίζουν ότι οι Εβραίοι πήγαν στα κρεματόρια ως θύματα, χωρίς καμιά αντίσταση. Σήμερα όμως είμαστε σε θέση να εξηγήσουμε γιατί έγινε αυτό.

Ας ξεκινήσουμε από ποιες συνθήκες αρχίζει μια αντιστασιακή δράση. Για παράδειγμα: υπήρχε αντίσταση των Ελλήνων της Μικρασίας όταν έγινε η καταστροφή της; Δεν υπήρχε. Γιατί λοιπόν δεν υπήρχε; Πρώτα απ' όλα είναι ο φόβος των αντιπάλων που σε τέτοιες περιπτώσεις προλαμβάνουν μέρος. Οι Γερμανοί ήδη είχαν δώσει δείγματα γραφής για το πώς αντιμετώπιζον την οποιαδήποτε μορφή αντίστασης. Τα αντίποινα ήταν ένα από τα μέτρα. Έτσι αποθαρρύνονταν οι νεαροί Εβραίοι που σκέπτονταν να οργανώσουν αντίσταση, φοβούμενοι για την τύχη των οικογενειών τους. Πώς και πού θα γινόταν αυτή η αντίσταση, π.χ. στη Θεσσαλονίκη; όταν συγχρόνως οι πραγματικές διαθέσεις του Χίτλερ δεν ήταν γνωστές. Μην ξεχνάτε ότι η ύπαρξη των στρατοπέδων εξόντωσης και η γενοκτονία των Εβραίων έγιναν γνωστά μετά την πτώση του Χίτλερ με την απελευθέρωση.

Δεν πρέπει επίσης να ξεχνάμε ότι οι Έλληνες Εβραίοι ένιωθαν βαθιά ριζωμένοι στον τόπο όπου ζούσαν και είχαν μια οργανωμένη ζωή σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο. Είναι πολύ δύσκολο να αποφασίσεις να βγεις στα βουνά και να εγκαταλείψεις όσα με κόπο δημιουργήσες, όταν ο κίνδυνος για τη ζωή σου δεν είναι ορατός. Παρά τις ενδείξεις που υπήρχαν για τις διαθέσεις του Χίτλερ έναντι των Εβραίων, κανείς δεν πίστευε ότι η εξέλιξη θα ήταν τόσο ακραία.

- Η ιστορία διδάσκει; Πόσο σας ανησυχούν τα ρατσιστικά, τα εθνικιστικά ρεύματα που εμφανίζονται τα τελευταία χρόνια στην Ευρώπη; Μπορούν να πάρουν μεγάλες διαστάσεις;

- Μπορούν να πάρουν διαστάσεις για πολλούς λόγους. Κατ' αρχήν, η εξασθένηση των παλαιών μεταπολεμικών συντηρητικών κομμάτων, που είναι μεν κόμματα της Δεξιάς, αλλά είχαν μια ευρύτερη απήχηση. Για παράδειγμα, στην Ιταλία οι Χριστιανοδημοκράτες είναι ένα τυπικό δείγμα του μεταπολεμικού συντηρητικού κόμματος και κατά κάποιο τρόπο αποτελούσαν ένα εμπόδιο στην εκλογική επιτυχία της ακροδεξιάς. Τώρα που μείωσαν τη δύναμή τους, βλέπουμε την άνοδο των νεοφασιστών του Φίνι, δηλαδή βλέπουμε τη στροφή ψηφοφόρων του Χριστιανοδημοκρατικού κόμματος προς ακροδεξιές δυνάμεις.

Εκείνο που επίσης με φοβίζει είναι ο εφησυχασμός μας για την αυτόματη λειτουργία της Δημοκρατίας, ότι δηλαδή οι δημοκρατικοί θεσμοί θα συνεχίσουν να λειτουργούν χωρίς τη δική μας προσπάθεια να τους προστατεύουμε από ό,τι τους προσβάλλει.

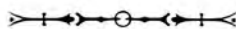
- Στην Ελλάδα, κατά τη γνώμη σας, υπάρχει ρατσισμός και ξενοφοβία;

- Μέχρι και σήμερα θα έλεγα ότι στην πλειονότητα τους οι Έλληνες δεν κατανοούν ότι μπορεί να είσαι πολίτης αυτού του κράτους χωρίς να είσαι Χριστιανός Ορθόδοξος. Αυτό δεν σημαίνει ότι είναι ρατσιστές, πιστεύω ότι οι Έλληνες δεν είναι, αλλά δεν μπορούν να αναγνωρίσουν εύκολα το δικαίωμά σου να είσαι διαφορετικός.

Όταν διαβάζουμε στο νομοσχέδιο του '82, που

αφορά την επιστροφή των Ελλήνων πολιτικών προσφύγων, ότι μπορούν να επιστρέψουν όχι όσοι δηλώνουν ότι είναι Έλληνες, αλλά όσοι είναι Έλληνες στο γένος, για μένα είναι αδικαιολόγητο. Για να αλλάξει αυτή η νοοτροπία που είναι θέμα παιδείας ενός λαού, χρειάζεται μια ιδιαίτερη φροντίδα, η οποία κατ' αρχήν πρέπει να ξεκινάει μέσα από το εκπαιδευτικό σύστημα της κάθε χώρας.

- Μαρούλα Πλήξα, Αιγλή, 19.2.95

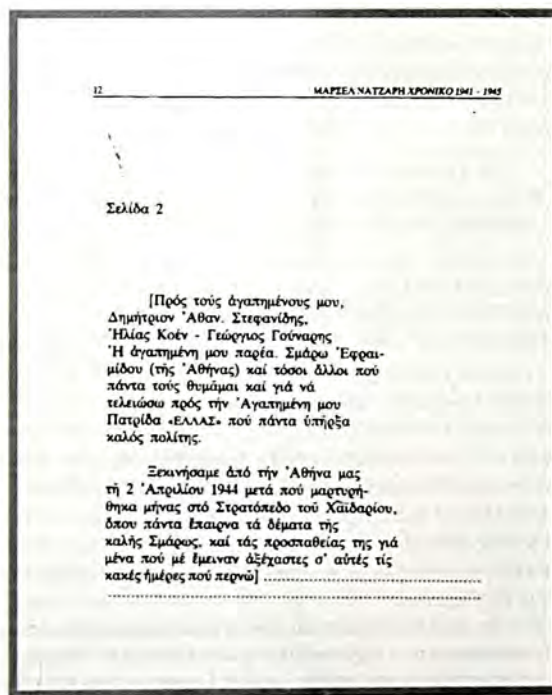
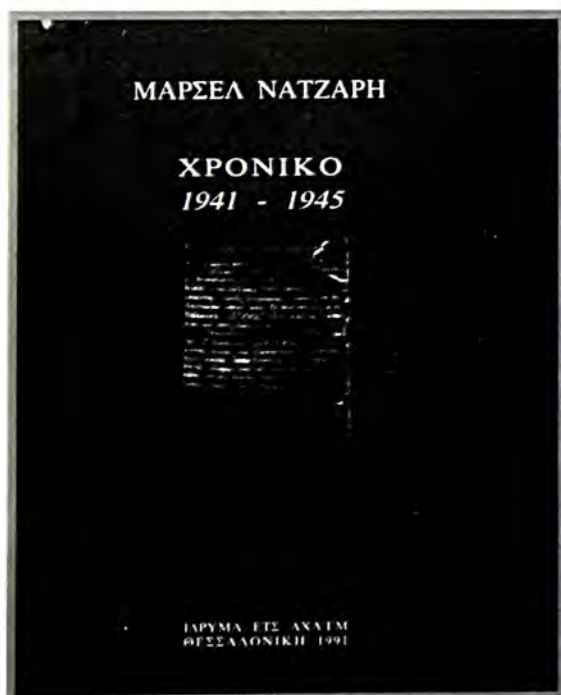
Ο αφανισμός των Θεσσαλονικιών Εβραίων

... ΠΕΘΑΙΝΩ ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΜΕΝΟΣ, αφού ξέρω ότι αυτή τη στιγμή... η Ελλάς μας είναι απελευθερωμένη. Εγώ, δε θα ζήσω, αλλά ας επιζήσουν... οι τελευταίες μου λέξεις θα είναι: Ζήτω η Ελλάς.

Αυτό είναι το καταληκτικό απόσπασμα από μία γραπτή μαρτυρία που βρέθηκε στον περιβάλλον του Άουσβιτς, εκεί που την είχε θάψει ο Θεσσαλονικιός συντάκτης της Μαρσέλ Νατζαρή, ένας από τους ελάχιστους Έλληνες Εβραίους που διασώθηκαν από τα γερμανικά στρατόπεδα εξόντωσης του εβραϊκού γένους. Άουσβιτς,

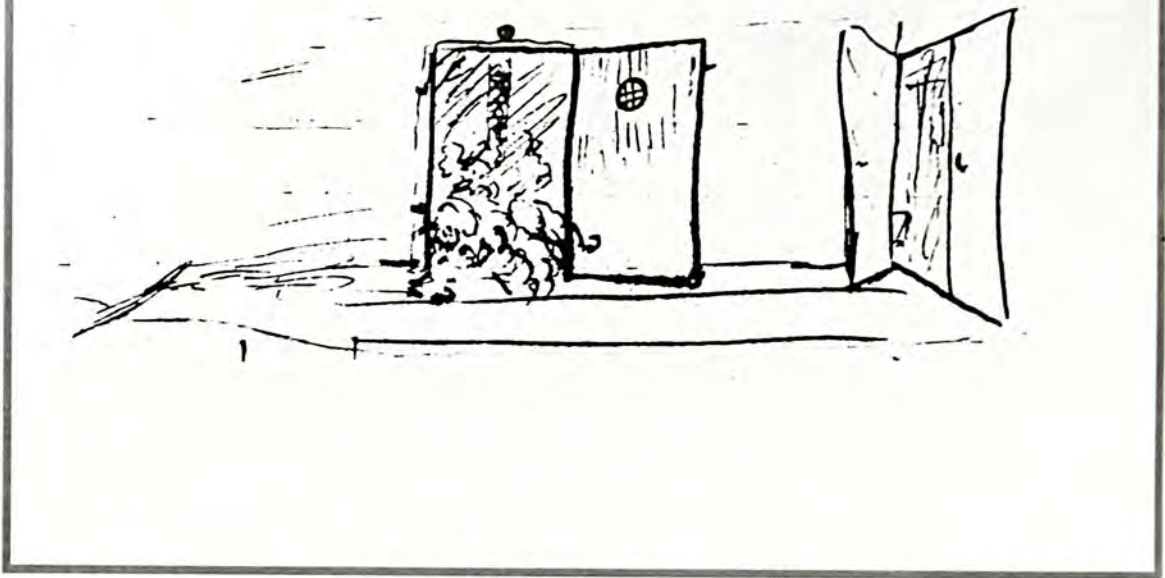
Μπιρκενάου, Μπέρεκν-Μπέλεν, είναι τα μνημεία του μεγαλύτερου εγκλήματος της ανθρώπινης ιστορίας. Είναι τα εργοστάσια της εξόντωσης ενός ολόκληρου γένους. Μέσα σ' αυτά τα χιτλερικά στρατόπεδα έχασαν τη ζωή τους μαζί με εκατομμύρια ομοιομήκους τους περίπου 70.000 Έλληνες Εβραίοι, η πλειονότητα των οποίων κατάγονταν από τη Θεσσαλονίκη (περίπου 50.000).

Τον τελευταίο καιρό, επ' ευκαιρία των 50 χρόνων από το Ολοκαύτωμα - όπως ονομάστηκε η γενοκτονία - των

Το βιβλίο του Μαρσέλ Νατζαρή «ΧΡΟΝΙΚΟ 1941 - 1945» (έκδοση Ιδρύματος ΕΤΣ ΑΧΑΪΜ — Θεσσαλονίκη 1991). Στο εξώφυλλο απεικονίζεται η σελίδα 2, του Α' χειρογράφου του Μ. Νατζαρή, το οποίο σήμερα φυλάσσεται στο αρχείο του Μοναστηρίου του Άουσβιτς.

«... βλέπουμε μια πόρτα ανοικτή και ένας όγκος από πτώματα, στην είσοδο ακριβώς...». (Από το βιβλίο «ΧΡΟΝΙΚΟ 1941-1945», στίχοι του Μ. Νατζαρη από τους θαλαμους αιρών του Λουναβίτς).

Εβραίων, δημοσιεύθηκαν απ' όλο τον τύπο και δικαίως, πολλές μαρτυρίες από τους ελάχιστους εν ζωή διασωθέντες των χιτλερικών στρατοπέδων εξόντωσης. Δεν θα σχολιάσουμε εδώ την απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης να μη συμμετέχει στις εκδηλώσεις μνήμης του Λουναβίτς, απόφαση που προσβάλλει τη μνήμη των Ελλήνων θυμάτων που έσβησαν στα χιτλερικά στρατόπεδα συγκέντρωσης.

Όμως και αυτή η κίνηση υποδηλώνει ότι ο αφανισμός των Ελλήνων Εβραίων μέχρι και σήμερα είναι ένα θέμα που αντιμετωπίζεται ως εσωτερική υπόθεση των ισραηλιτικών κοινοτήτων της χώρας, νοοτροπία που φαίνεται πως κυριαρχούσε και την εποχή της γερμανικής κατοχής, τότε που διαφαίνονταν οι διαθέσεις των κατακτητών, έναντι των Εβραίων. Ως υπόθεση που δεν αφορά το κοινωνικό σύνολο, φαίνεται πως αντιμετωπιζόνταν οι εκτοπισμοί του ελληνικού εβραϊκού στοιχείου από την τότε κυβέρνηση, ενώ όλη η αντίδραση περιορίστηκε σε «γλιαρά» υπομνήματα προς τα στρατεύματα κατοχής. Το αν η ελληνική κυβέρνηση θα μπορούσε να διασώσει τους Εβραίους πολίτες της με μια πιο ενεργό δράση, είναι ένα φιλολογικό ερώτημα. Μπορεί και όχι, αλλά θα έδινε τουλάχιστον άλλη διάσταση στο πόσο θεωρούσε ισότιμες και ισόνομες τις θρησκευτικές ή εθνικές μειονότητες της χώρας.

Ωστόσο, το μειωμένο ενδιαφέρον που έδειξε η τότε κυβέρνηση δεν σημαίνει αυτόματα ότι ο ελληνικός λαός, η χριστιανοορθόδοξη εκκλησία, οι κρατικές αρχές κ.ά.

διέπονταν από αντισημιτισμό. Κανείς δεν θα μπορούσε να ισχυριστεί κάτι τέτοιο, αφού και μέσα από τις μαρτυρίες που συγγέντωσε η Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου και δημοσιεύονται στο βιβλίο της με τίτλο «Το Ολοκαύτωμα στις μαρτυρίες των Ελλήνων Εβραίων» πληροφορούμαστε από τα ίδια τα θύματα ότι το ελληνοχριστιανικό στοιχείο εξεδήλωνε συμπάθεια προς τους Εβραίους συμπολίτες του όταν μπήκαν σε ισχύ τα αντισημιτικά μέτρα από τα στρατεύματα κατοχής (κίτρινο άστρο, απαγόρευση κυκλοφορίας, γκέτο, καταγραφές, κ.ο.κ.).

Επίσης, δεν ήταν λίγες οι χριστιανικές οικογένειες που με κίνδυνο της ζωής τους βοήθησαν στο να κρυφτούν και να διασωθούν εβραϊκές οικογένειες, ενώ σε ό,τι αφορά τη συμπαράσταση της Εκκλησίας αρκεί να αναφέρουμε ότι έστω καθυστερημένα, ο τότε Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός με επιστολή του (23/3/1943) προς τον τότε Πρόεδρο της Κυβέρνησης Κ. Λογοθετόπουλο την οποία συνυπέγραψαν 29 πρόεδροι και διευθυντές πνευματικών και οικονομικών φορέων της Αθήνας, ζητούσε την παρέμβαση της κυβέρνησης ώστε να σταματήσουν οι εκτοπισμοί των Ελλήνων Εβραίων της Θεσσαλονίκης που ήδη είχαν ξεκινήσει από τις 15/3/1943.

Όταν δε ο στρατηγός των ναζι Στροπ, που εξ αιτίας αυτής του της στάσης τον απείλησε με τοιφεκισμό, η απάντηση του Αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού ήταν «Οι Ιεράρχες της Ελλάδας, στρατηγέ Στροπ, δεν τοιφεκίζονται, απαγχονίζονται. Σας παρακαλώ να σεβασθείτε αυτή την παράδοση». Το περίεργο, βέβαια είναι ότι αυτή

η διαιμαρτορική προερχεται από κύκλους των Αθηνών και όχι της Θεσσαλονίκης, όπου υπήρχε η μεγαλύτερη και ίσως η αρχαιότερη εβραϊκή κοινότητα της χώρας και ήδη ύστερα από τα αντισημιτικά μέτρα, η «τελική λύση» που παρουσιαζόταν ως ένας εκτοπισμός των Θεσσαλονικιών Εβραίων κάπου στην Πολωνία, είχε ξεκινήσει.

Η απάντηση στην παραπάνω απορία μόνο εκ του πονηρού μπορεί να δοθεί. Ας μη ξεχνάμε ότι πολλά από τα μέλη της κοινότητας ήταν και οι πλέον εύποροι πολίτες και δεν είναι λίγα τα «αρπακτικά» που περιμένουν να επιφύλθουν σε τέτοιες εποχές, ενώ η πείνα και ο φόβος της επιβίωσης, μετέτρεψαν τους λοιπούς πολίτες σε απλούς παρατηρητές της δυστυχίας των Εβραίων συμπολιτών τους. Και μάλιστα θα τολμούσαμε να πούμε παρατηρητές εν αναμονή, αφού το «πλιάτσικο» έδωσε και πήρε στη συνέχεια. Βέβαια, δεν πρέπει να παραλείψουμε και τη λογική «έξω από την πόρτα μας να είναι και δεν βαριέσαι», λογική που τη βλέπουμε και κατά την εποχή των δικτατοριών με το διωγμό των «αντιφρονούντων».

Ας κάνουμε όμως μια μικρή αναδρομή στην ιστορία των Εβραίων της Θεσσαλονίκης. Μέχρι και σήμερα ο χρόνος της εγκατάστασής τους στην πόλη παραμένει ένα άλλο ιστορικό πρόβλημα. Άλλοι ερευνητές λένε ότι η Θεσσαλονίκη είχε Εβραίους από την ίδρυσή της αζόμη (315 π.Χ.), άλλοι υποστηρίζουν ότι εγκαταστάθηκαν αρχικά το 140 π.Χ. προερχόμενοι από την Αλεξάνδρεια. Ξέρουμε ότι το 50 μ.Χ. ο Αποστόλος Παύλος δίδαξε στη

συναγωγή της Θεσσαλονίκης επί τρία συνεχή Σάββατα. Επίσης, υπάρχουν μαρτυρίες που πιστοποιούν την ύπαρξη Εβραίων κατά τα Ρωμαϊκά και Βυζαντινά χρόνια. Αυτοί λέγονται «Ρωμανιώτες» είχαν εξελληνίσει τα ονόματά τους και μιλούσαν την ελληνική γλώσσα. Στη συνέχεια η Θεσσαλονίκη δέχεται ανά διαστήματα κύματα Εβραίων μεταναστών από την Κεντρική Ευρώπη, την Ιταλία, τη Σικελία.

Το 1492 βρίζουν καταφύγιο εδώ περίπου 20.000 Ισπανοεβραίοι διωγμένοι από την Ισπανία με διάταγμα των καθολικών βασιλιάδων Φερδινάνδου και Ισαβέλλας, οι λεγόμενοι Σεφαραδίμ. Έτσι το εβραϊκό στοιχείο κατά τις αρχές του 15ου αιώνα θα είναι αυτό που θα επιζήσει πληθυσμιακά στην πόλη η οποία βεβαίως από το 1430 βρίζεται υπό την τουρκική κατοχή. Η οικονομική δραστηριότητα της Θεσσαλονίκης ανξάνεται κατακόρυφα με την εγκατάσταση των Ισπανοεβραίων και το λιμάνι της γίνεται ένα από τα μεγαλύτερα του κόσμου. Παρά την αναζοπή της μεγάλης ακμής το 17ο αιώνα με την αναζάλιση νέων θαλάσσιων δρόμων, το μεγαλύτερο μέρος του εμπορίου θα εξακολουθήσει να βρίζεται σε εβραϊκά χέρια μέχρι και την εποχή της γερμανικής κατοχής. Συγχρόνως, η ισραηλιτική κοινότητα αναπτύσσει έντονη πνευματική και κοινωνική δραστηριότητα με τη δημιουργία σχολείων, νοσοκομείων, γηροκομείου και άλλων πνευματικών ιδρυμάτων.

Με την ένταξη της Θεσσαλονίκης στο ελληνικό κράτος, οι ηγέτες της κοινότητας γίνονται δεκτοί από τον

Μεταφορά Εβραίων στα στρατόπεδα. (Από το βιβλίο «The World Must Know» του M. Berenbaum).

Αγίαξη και διαλογή στο Λονσβιτς. (Απο το βιβλίο «The World Must Know» του M. Berenbaum).

τότε βασιλιά Γεώργιο και τον πρωθυπουργό Ελευθέριο Βενιζέλο, που τους υπόσχονται σεβασμό των προνομίων της Κοινότητας και πλήρη ισονομία. Η απογραφή που θα γίνει εκείνη την εποχή από τις ελληνικές αρχές δείχνει ότι κατοικούσαν στην Θεσσαλονίκη 61.439 Εβραίοι, 39.936 Μουσουλμάνοι και 10.600 Χριστιανοί. Αυτή η πληθυσμιακή μορφή της πόλης θα αλλάξει με την εγκατάσταση στην πόλη των Ελλήνων προσφύγων από την ανατολική Μακεδονία, τη Θράκη και τις περιοχές της Μικράς Ασίας. Παρά την καταστροφή από τη μεγάλη πυρκαγιά το 1917 που άφησε άστεγους 53.000 Εβραίους και τα μεταναστευτικά κίνημα εξ αιτίας οικονομικών δυσχερειών, το 1940, η Θεσσαλονίκη έχει 50.000 Εβραίους που αποτελούν την πλέον πολυπληθή και δραστήρια ισραηλιτική κοινότητα της Ελλάδας, ενώ το μεγαλύτερο τμήμα της καταλαμβάνει η φτωχολογιά, δεν είναι τυχαία η συμβολή του εβραϊκού στοιχείου στην ανάπτυξη του εργατικού κινήματος.

Ζούνε ειρηνικά και αρμονικά μαζί με το κυρίαρχο πλέον χριστιανορθόδοξο στοιχείο, αλλά παρά ταύτα δεν φαίνεται να πολυπλέκονται μεταξύ τους σε κοινωνικό και πολιτιστικό επίπεδο. Ωστόσο, υπάρχει σεβασμός στις παραδόσεις και κανείς δεν ενοχλεί και δεν ενοχλείται από τον άλλον. Δεν λείπουν, βέβαια, ορισμένες αντισημιτικές εκδηλώσεις (εμπρησμός του εβραϊκού συνοικισμού Κάμπελ το 1930 από εξτρεμιστικά στοιχεία), αλλά είναι μεμονωμένες και καταδικαστέες από το σύνολο της τοπικής κοινωνίας. Η αρχή του τέλους της Ισραηλιτικής Κοι-

νότητας της Θεσσαλονίκης έρχεται με την κατοχή της πόλης από τα γερμανικά στρατεύματα.

Σήμερα, μετά τον αφανισμό του 96% των μελών της, η ισραηλιτική κοινότητα αριθμεί περίπου 1.000 άτομα, αλλά παραμένει ζωντανή και δραστήρια. Είναι Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου και υπάρχει στο Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων. Στο πλαίσιο της λειτουργούν τρεις συναγωγές, ένα δημοτικό σχολείο, ένα γηροκομείο, παιδικές κατασκήνωσεις, ένα κέντρο νεολαίας κ.α., ενώ αναπτύσσει έντονο πνευματικό και φιλανθρωπικό έργο.

Επιγραμματικά αναφέρουμε το Κέντρο Ιστορικών Μελετών Εβραϊσμού Θεσσαλονίκης, στο οποίο υπάρχει μόνιμη έκθεση φωτογραφιών με θέματα από την ιστορία των Εβραίων της Θεσσαλονίκης, ένα μικρό μουσείο και εξειδικευμένη βιβλιοθήκη με μελέτες για την ιστορία και τη λαογραφία της Θεσσαλονίκης. Η κοινότητα έχει χρηματοδοτήσει επίσης μια σειρά εκδόσεων για το ολοκαίνωτο και την ιστορία του εβραϊσμού στην πόλη, ενώ θέλοντας να συμβάλλει στη σύσφιξη των δεσμών ανάμεσα στους λαούς της Ελλάδας και του Ισραήλ, ανέλαβε την ανέγερση πτέρυγας μέσα στο κτιριακό συγκρότημα του Πανεπιστημίου της Ιερουσαλήμ, η οποία ονομάζεται «Οίκος της Ελλάδας» και είναι αφιερωμένη στη μνήμη όλων των Ελληνοεβραίων αποικιαστών που έχασαν τη ζωή τους στα ναζιστικά στρατόπεδα.

Μαρούλα Πίπτα,
Αθήν. 19.2.95

Από τα Σκόπια στο Άουσβιτς

Η ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ ΤΗΣ ΟΝΟΜΑΣΙΑΣ στο Σκόπια-νό θέμα δεν λείει να πάρει τέλος. Συνεχίζεται με κυριολεκτικά καταστροφικές συνέπειες για τη διεθνή θέση της χώρας. Παρ' όλο που σήμερα το αρχικό σφάλμα της μη αποδοχής από μέρους μας της μεικτής ονομασίας (που ήταν και δίκαιη και συμφέρουσα για μας)¹ έχει πια αναγνωρισθεί από όλο σχεδόν τον πολιτικό κόσμο, η πολιτική του «κουνουλώματος» συνεχίζεται: δηλαδή η πολιτική του ξεπεράσματος του αδιεξόδου που εμείς οι ίδιοι δημιουργήσαμε χωρίς να παραδεχθούμε πως κάναμε λάθος - μάλλον χωρίς οι πολιτικές ηγεσίες να πληρώσουν κάποιο πολιτικό κόστος για τους εσφαλμένους χειρισμούς.

Έτσι πριν από λίγες μέρες μάθαμε κατάπληκτοι πως, αν η απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου στο θέμα του εμπόργκο είναι αφρητική για μας, απλώς θα την αγνοήσουμε. Το ότι βιαστήκαμε να αναγγείλουμε την πρόθεσή μας να αγνοήσουμε το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο προτού ακόμη μάθουμε αν η δικαστική απόφαση μας ευνοεί ή όχι, δείχνει μια έλλειψη κοινής λογικής που, όταν προσέχεται από τον υπουργό των Εξωτερικών, είναι πραγματικά απίστευτη. Ούτε λίγο ούτε πολύ, λέμε επίσημα στους εταίρους μας πως για μας το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο και το κράτος δικαίου που ενσαρκώνει ισχύει μόνο όταν βγάζει ευνοϊκές για μας αποφάσεις - αλλιώς το γράφουμε στα παλιά μας τα παπούτσια.

Αυτού του είδους η «τραμπούκιση» στάση, αν προερχόταν από έναν ισχυρό εταίρο, θα υπέσκαπτε τα θεμέλια της ΕΕ. Όταν όμως προέρχεται από ένα μικρό, οικονομικά αδύνατο μέλος, τότε απλώς εντείνει την περιθωριοποίησή του και δυναμώνει την πρόθεση των υπολοίπων να μην το παίρνουν διόλου στα σοβαρά.

Αλλά η αυτοκαταστροφική μας ορμή δεν σταματάει εδώ. Προχωρεί με την απόφαση της κυβέρνησης να μην εκπροσωπηθεί σε επίτεδο πολιτικής ηγεσίας στον εορτασμό της επετείου του Άουσβιτς επειδή τα Σκόπια θα παραστούν ως «Δημοκρατία της Μακεδονίας» με σημαία που φέρει τον ήλιο της Βεργίνας. Με αυτή την κίνηση πρώτα πρώτα δείχνουμε σε όλο τον πολιτισμένο κόσμο πως βάζουμε τη «στρατηγική του κουνουλώματος» πάνω από το πένθος που η επέτειος του Άουσβιτς συμβολίζει. Αγνοώντας ότι ήταν η δική μας μαξιμαλιστική θέση και η άφρων απόρριψη του πακέτου Πινέιρο² που οδήγησε στο να αναγνωρίζονται σταδιακά τα Σκόπια ως «Δημοκρατία της Μακεδονίας» (με όλα τα σύμ-

βολα που μια τέτοια τραγική αναγνώριση εμπεριέχει), ρίχνουμε λάδι στη φωτιά ρυπαίνοντας την ιερή υπόθεση του εβραϊκού ολοκαυτώματος με τους μικροκομματικούς υπολογισμούς των πολιτικών μας ηγεσιών.

Πέρα όμως από την ιεροσύλη του πράγματος, κοιτώντας το θέμα με την ψυχρή λογική, η απόφαση «Άουσβιτς» σημαίνει πως, αν θέλουμε να είμαστε συνεπείς, θα πρέπει στο μέλλον να αυτοαποκλεισθούμε από όλα τα διεθνή φόρα όπου η «Δημοκρατία της Μακεδονίας» λαμβάνει μέρος! Με αυτή τη «γενναία» και «εθνικά άφρονη» στάση μας θα δείξουμε σε όλη την υφήλιο σε ποιο βαθμό ασυναρτησίας και αυτοκαταστροφικότητας μπορεί να φθάσει μια μικρή χώρα όταν οι πολιτικές της ηγεσίες εκμεταλλεύονται την εθνική ευαισθησία του λαού για καθαρά ιδιοτελείς κομματικούς - αν όχι προσωπικούς - λόγους.

Συμπερασματικά, η μαξιμαλιστική στάση μας στο θέμα της ονομασίας δεν οδηγεί μόνο στη διεθνή αναγνώριση των Σκοπίων ως «Δημοκρατία της Μακεδονίας», οδηγεί επίσης - μέσω της πολιτικής του κουνουλώματος του αρχικού μας λάθους - σε ένα αυτοκατασχευασμένο διπλωματικό γκέτο στον ευρωπαϊκό και στον διεθνή χώρο. Όταν η ελληνική κυβέρνηση κάνει τέτοιου είδους αναπάντεχα δώρα στον Γκαλιγκόρφ, για ποιο λόγο να βιαστεί ο τελευταίος να διαπραγματευθεί; Το μόνο που χρειάζεται να κάνει είναι να περιμένει - αφήνοντας την ελληνική κυβέρνηση να προχωρεί από γκάφα σε γκάφα, ως την τελική καθιέρωση των Σκοπίων στη διεθνή κοινότητα με την ονομασία «Δημοκρατία της Μακεδονίας». Μωραίνει Κύριος ον βούλεται απολέσαι.

Σημειώσεις:

1. Πάνω σ' αυτό το θέμα βλ. προηγούμενα άρθρα μου, «Το Βήμα», 16.5.93, 23.5.93, 20.2.94 και 19.6.94.

2. Οι πολιτικοί μας σήμερα χύνουν χροδοδείλια δάκρυα, ενώ όταν καταδίκάζαν την πρόταση Πινέιρο ήξεραν πολύ καλά πως αυτό θα οδηγούσε με μαθηματική ακρίβεια στη σταδιακή διεθνή αναγνώριση των Σκοπίων ως «Δημοκρατίας της Μακεδονίας». Αυτή τη στιγμή πληρώνουμε ακριβά για τα σφάλματα του εγγύς και μακρινού παρελθόντος. Βέβαια, έστω και σήμερα, το τίμημα θα ήταν πολύ μικρότερο αν υπήρχαν πολιτικοί ηγέτες με το θάρρος να πουν τη σκληρή σκιά και τα σένα σένα.

Νίκος Μουζέλης, Το Βήμα, 5.2.95

Εθνική απρέπεια

ΜΟΝΟ ΝΤΡΟΠΗ μπορούμε να αισθανθούμε από την απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης να αποτινάξει από την τελετή μνήμης των θυμάτων της ναζιστικής κατοχής στο Άουσβιτς, Ντροπή για μας και προσβολή στις γλιτσές των νεκρών.

Ακόμη και στις καθημερινές σχέσεις, λ.χ. στο μνημόσυνο σιγωριανών μας, το να θέσει κάποιος όρους για την παρουσία του γείτονά του και τελικά να μη συμμετάσχει ο ίδιος δεν θα χαρακτηριστεί παρά ως απρέπεια. Αυτή η στοιχειώδης κοινωνικότητα είναι άγνωστη στο υπουργείο Εξωτερικών: Τι περισσότερο θα τους συμβαίνει κάποιος υποθετικός πράκτορας που θα ήθελε να διασώσει τη χώρα μας; Και ο κυβερνητικός εκπρόσωπος, που ανέλαβε να δικαιολογήσει τα αδικαιολόγητα, έχει χάσει εντελώς τη συναίσθηση ότι είναι ακαδημαϊκός δάσκαλος, και μάλιστα σε ένα πανεπιστήμιο χτισμένο πάνω στους προγονικούς τάφους των θυμάτων που αρνήθηκε να τιμήσει; Και ο υπουργός Βόρειας Ελλάδας, φέκτης της ιστορίας της Θεσσαλονίκης επί κατοχής, δεν βρήκε δυο λόγια να διαφοροποιηθεί; Ή ο εθνικισμός, μαζί με τον λαϊτισμό και τους μικροκομματικούς υπολογισμούς - και εν όψει προεδρικών εκλογών - έχει καταδιαβρώσει τελικά τον στοιχειώδη πολιτισμό μας;

Ο κλασιζότερος και συντομότερος ορισμός του εθνισμού είναι ότι τα συμφέροντα μιας εθνικής ομάδας, ενός εθνικού κράτους, προτάσσονται κάθε άλλης, οικονομικότερης αξίας. Αυτόν ακριβώς τον ορισμό ήλθε να επιβεβαιώσει η απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης. Η διαφορά για τη χρήση του ταμικου συμβόλου της Βεργίνας τέθηκε πάνω από την ανάγκη να τιμηθούν οι εκατόμβες των θυμάτων και ναζισμού στην Ευρώπη, να καταδικασθεί ο ακραίος εθνικισμός, ο ρατσισμός, ο φασισμός. Τώρα αποκαλύπτεται καθαρά, ακόμη και στους αφελείς καλοπροαίρετους ή σε

εκείνους που υποτιμούσαν το φαινόμενο του εθνικισμού, ποιες είναι οι συνέπειές του. Αποτέλεσμα τριών χρόνων παραπληροφόρησης και προπαγάνδας που με τη συγχρονη δύναμη της εικόνας δημιουργεί μαζική ψύχωση. Η σχετική είδηση για την απρεπή ελληνική αποουσία από το Άουσβιτς μεταδόθηκε από το ειδησεογραφικό δελτίο ως «νέες προκλήσεις του Γκλιγκόροφ»!

Η ψύχωση αυτή όμως δημιουργείται γιατί υπάρχουν οι υποδοχές. Στη Θεσσαλονίκη, την πόλη που ξεζηλεύτηκε από τους ναζί, υπάρχουν μνημεία για το Καρμιάτς, για την Κορέα, για την ελληνοσερβική φίλια. Καλώς όλα αυτά, αλλά μνημείο για την εξόντωση της μεγάλης εβραϊκής κοινότητας της πόλης δεν υπάρχει. Μια μίσηρη συνοικιακή πλατειούλα όλη κι όλη να θυμίζει τη μνήμη των εβραίων μαρτύρων. Πενήντα χρόνια τώρα δεν προκειται για παράλειψη. Η έκβαση του εμφυλίου πολέμου δημιουργήσε μια ψύχωση στο κυρίαρχο πολιτικό συμπλέγμα σύμφωνα με την οποία κάθε εκδήλωση μνήμης για τις θηριωδίες των δυναμένων κατοχής και για την Αντίσταση θεωρήθηκε υποπτη αριστοερσύνης. Και όταν στα χρόνια του ΠαΣοΚ η Αντίσταση αναγνωρίστηκε, η στάση υπέρ των Παλαιστινίων και εναντίον των νέων θηριωδιών των ισραηλινών στρατευμάτων οδήγησε σε μια αδικαιολόγητη σύγκριση με αποτέλεσμα μια νέα σιωπή γύρω από το Ολοκαύτωμα. Υστερα ήλθε ο εθνικισμός για να δηλητηριάσει τα πνεύματα και να σιωποτήσει εντελώς την εθνική μνήμη.

Η απρεπής στάση στη μνήμη των θυμάτων της κατοχής στο Άουσβιτς πρέπει να καταγραφεί ως εθνικό ονείδος. Πρέπει να καταλάβουμε πια ότι ο εθνικισμός στρέφεται εναντίον του έθνους. Δεν το υποστηρίζει.

Αντώνης Λιάκος, Το Βήμα, 5.2.95

ΑΔΕΣΜΕΥΤΟΣ

Γύρισε από την κόλαση

ΤΟ ΔΙΚΟ ΤΟΥ ΟΔΟΠΟΡΙΚΟ της φρίκης μάς διηγείται ο επιζών του στρατοπέδου του Άουσβιτς, κ. Λεόν Μπενμαγιόρ, κάτοικος Θεσσαλονίκης. Όλα αρχίζουν στις 28 Απριλίου 1943, όταν συνέλαβαν τον ίδιο, τους γονείς του και τις δύο αδελφές του. «Στις 4 Μαΐου 1943 φθάσαμε στο Άουσβιτς, χώρισαν την οικογένειά μου σε διάφορα σημεία του στρατοπέδου και την ίδια μέρα, σκότωσαν τους γονείς μου σε θάλαμο αερίων. Με έντονο το συναίσθημα του πόνου και της θλίψης άρχισα τον αγώνα της επιβίωσης. Με έβαλαν σε καραντίνα για έναν περίπου μήνα. Με έβαζαν να δουλεύω σε οδοστρωτήρα για κατασκευή δρόμων, σε εργο-

στάσιο κατασκευής κανονιών και να γεμίζω βαγόνετα με χώμα. Αρρώστησα από πλευριτίδα. Μεταφέρθηκα σε ένα υποτυπώδες νοσοκομείο. Ξαφνικά δόθηκε εντολή να εξοντωθούν 3.000 άρρωστοι. Όμως δεν χωρούσαν (τασσοί πολλοί) στο θάλαμο αερίων. Μας παρატήσαν, λοιπόν, σε μία γωνιά του στρατοπέδου να πεθάνουμε σιγα σιγα.

Οι κάθε είδους εξευτελισμοί με είχαν λιγισει. Εμεινα στο Άουσβιτς μέχρι τον Ιανουάριο του '45.

Από εκεί και έπειτα γυρνάγαμε μέσα στα χιόνια, από στρατόπεδο σε στρατόπεδο. Πολλούς μας σκότωναν εξ επαφής. Στο δρόμο απ' το Νταχάου προς το Τυρόλο, όσκι είχαμε απομείνει μας απελευθέρωσαν οι Αμερικανοί».

27.1.95

Άντεξα στην κόλαση

ΤΟ ΝΟΥΜΕΡΟ Α-8324 είναι χαραγμένο ακόμα στο αριστερό της χέρι. Το μάραζαν οι ανθρωποφύλακες του Άουσβιτς τον Ιούνιο του 1944. Ήταν τότε 28 ετών.

Σήμερα κλείνουν πενήντα χρόνια, από τις 27 Ιανουαρίου 1945, την ημέρα που τα σοβιετικά και γαλλικά στρατεύματα μπήκαν ελευθερωτές και λυτρωτές στο κολαστήριο, καταδιώκοντας τους ναζί. Τα χρόνια που πέρασαν δεν στάθηκαν ικανά να ξεθωριάσει από το μυαλό της Ματίλδης Σαμπεθάη η φρίκη του Άουσβιτς, όπου βρήκαν μαρτυρικό θάνατο ενάμισι εκατομμύριο άνθρωποι.

Ανάμεσά τους ο εννιάχρονος γιος της και ο άντρας της. Σήμερα ζει σ' ένα μικρό διαμέρισμα στον δεύτερο όροφο μιας πολυκατοικίας της οδού Ύδρας στην Κυψέλη. Εκεί τη συνάντησε το «ΕΘΝΟΣ».

Σαν εριιάλτης περνούν από το μυαλό της Ματίλδης Σαμπεθάη τα όσα θηριώδη έζησε στο στρατόπεδο του Άουσβιτς. «Θεέ μου μην αφήσεις τον άνθρωπο να περάσει όσα μπορέσει να αντέξει», γράφει κάπου ο Ε. Χεμινγκουέι. Αυτή πέρασε διά πυρός και σιδήρου. Άντεξε.

Η Κατοχή την βρήκε στην Κέρκυρα. Εκεί ζούσε ευτυχισμένη με τον άντρα της Μάρκο και το μικρό της γιο, το Λαβίδ.

Η μεγάλη πορεία γι' αυτούς άρχισε στις 9 Ιουνίου του 1944.

Οι Γερμανοί συγκέντρωσαν τους 2.500 Εβραίους της Κέρκυρας και τους πήγαν στον Πειραιά. Τους φόρτωσαν στο τρένο.

Μετά από μία εβδομάδα το τρένο σταμάτησε μέσα στο κολαστήριο. Η Ματίλδη Σαμπεθάη θυμάται: «Πριν καταλάβουμε πού βρισκόμαστε, άρχισαν να μας χωρίζουν σε άντρες και γυναίκες. Ηλικιωμένες γυναίκες και παιδιά ήταν τα πρώτα θύματα της θηριωδίας αφού κάηκαν αμέσως στους φούρνους.

Αριθμοί...

Εκεί έχασα και το μικρό μου Λαβίδ. Άλλες μανάδες τις πέταγαν στους φούρνους μαζί με τα παιδιά τους.

Την επόμενη μέρα ξύρισαν τα κεφάλια μας και αφού κάναμε μπάνιο μας μάραζαν στο χέρι από έναν αριθμό.

Είχαμε χάσει πλέον την ανθρώπινη υπόστασή μας και δεν ήμασταν παρά μόνο αριθμοί».

Μ' ένα φουστανάκι και πάνινα παπούτσια μετέφεραν τους τραγικούς κρατούμενους στους θαλάμους. «Τα κορβιάτα ήταν κάτι ράφια κολλημένα στους τοίχους και αντί για στρώματα είχανε σανό», διηγείται η κ. Σαμπεθάη.

Πολλές φορές μέσα στα άγρια μεσάνυχτα οι Γερμανοί στρατιώτες για να κάνουν πλάκα τους ξυπνούσαν και τους πέταγαν στο χιόνι για δύο ώρες χωρίς καν παπούτσια. Πώς να αντέξει κανείς αυτό το μαρτύριο. Οι γυναίκες αποδεκατίστηκαν από το κρύο και την πείνα.

«Τις βαριά αρρώστες τις έστελναν στους φούρνους».

συνεχίζει την διήγησή της η κ. Σαμπεθάη. «Αρρώστησα κι εγώ. Είχα φτάσει 35 κιλά από τα 60 που ήμουν. Ζήτησα να με μεταφέρουν στο Μπλοκ Ντε Ρεπό.

Ήταν το μέρος που πήγαιναν τους αρρώστους. Όταν έφτασα εκεί συνάντησα μια κοπέλα από την Θεσσαλονίκη που εξέταζε τους αρρώστους. «Τσακίσου και φύγε γρήγορα από εδώ. Θα γίνει διαλογή για τους φούρνους» μου είπε.

Ελεύθεροι!

Το Νοέμβριο την έστειλαν μαζί με άλλους πεντακόσιους στο Ανόβερο, στη Γερμανία. «Έμεινα εκεί μέχρι τον Μάιο του 1945.

Στις 2 Μαΐου οι Γερμανοί μας πήγαν με τρένο στα σύνορα της Τσεχοσλοβακίας και μας παράτησαν».

Ήμασταν πια ελεύθεροι. Οι Γάλλοι που μας παρέλαβαν, μας περιποιήθηκαν όσο μπορούσαν. Εγώ ήμουν αρρώστη από τύφο κι έτσι έμεινα σε νοσοκομείο στην Τσεχοσλοβακία. Εκεί έμαθα πως ο άντρας μου είχε πεθάνει κατά την απελευθέρωση στο γειτονικό στρατόπεδο του Άουσβιτς, το Μπίρκεναου, από τύφο επίσης».

Στις 30 Σεπτεμβρίου οι Γάλλοι τους έστειλαν με αεροπλάνο στην Ελευσίνα. Από τους διόμισι χιλιάδες Εβραίους της Κέρκυρας είχαν μείνει μόνο 125. Στο 8ο Γυμνάσιο Αχαρνών όπου τους μετέφεραν, έμαθε πως ο γαμπρός της τον οποίο θεωρούσε νεκρό είχε γυρίσει και ζούσε με την αδερφή της στην Αθήνα.

Έτσι το ίδιο κιόλας βράδυ πήγε στο σπίτι τους. Το μαρτύριό της είχε πια τελειώσει οριστικά.

Εθνός, 27.1.95

Η κ. Ματίλδη Σαμπεθάη

Τόπος Μαρτυριών ...Αουσβιτς

ΟΤΑΝ ΒΡΕΘΗΚΑ ΕΚΕΙ ήταν καλοκαίρι. Ο ήλιος έκαιγε κι ένιωθα στον αέρα να πλανιέται η μυρωδιά της ανθρώπινης σάρκας. Το 1945 δεν είχα γεννηθεί, αλλά παρά τα 50 χρόνια που πέρασαν νιώθω τη σκιά του να βαράει ακόμα πάνω μου.

Οσβιεσίμι στα πολωνικά, Άουσβιτς στα γερμανικά, «εφιάλτης» στις υπόλοιπες γλώσσες του κόσμου. Για πρώτη φορά στην ιστορία της ανθρωπότητας, το όνομα μιας μικρής πόλης περνά στην αιωνιότητα με μαύρα γράμματα. Εδώ, από το 1940 έως τις 27 Ιανουαρίου 1945, ημέρα της απελευθέρωσης του στρατοπέδου, η κόλαση μετουσιωνόταν καθημερινά σε πραγματικότητα. Ο αριθμός των νεκρών δεν είναι βέβαιος. Οι εκτιμήσεις τον ανεβάζουν από 1,5 μέχρι 4,5 εκατομμύρια ανθρώπους! Στις μέρες μας το στρατόπεδο του Άουσβιτς έχει γίνει μουσείο και τόπος προσκυνήματος. Όποιος μπαίνει στο χώρο αυτό νιώθει την ψυχή του να βαράει. Ο αέρας είναι ποτισμένος από τα δάκρυα των φυλακισμένων, οι τοίχοι αντηχούν ακόμη τις παιδικές φωνές που αποχωρίζονταν τους συγγενείς τους. Η τεράστια σιδηροδρομική γραμμή που έφτανε ως το Μπιρκενάου, γειτονικό στρατόπεδο του Άουσβιτς, έφερνε κάθε μέρα βαγόνια με χιλιάδες κρατούμενους κατάκοπους και εξαντλημένους. Πολωνοί, Ούγγροι, Τσέχοι, Ρώσοι, Εβραίοι από όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, ακόμα και την Ελλάδα, οδηγήθηκαν σαν ζώα στη σφαγή. Στρατιώτες και γιατροί των Ες-Ες έκαναν επιτόπου το διαχωρισμό. Δεξιά οι γεροί, δυνατοί και ικανοί προς εργασία. Αριστερά οι ασθενικοί, ανήμποροι, οι γέροι και τα πολύ μικρά παιδιά. Αυτοί προοριζόνταν κατευθείαν για τα κρεματόρια.

Ένας λόγος για το «καλωσόρισμα» από το διοικητή. Καρλ Φριτς ήταν περιεκτικότερος σε νόημα: «Δεν ήρθατε σε σανατόριο, αλλά σε στρατόπεδο συγκεντρώσεως. Μόνο μια έξοδος υπάρχει από εδώ. Μέσα από τις καμινάδες».

Όσοι προοριζόνταν για τα κρεματόρια οδηγούνταν σε ειδικούς θαλάμους, όπου δήθεν θα έκαναν ένα ντους, με σκοπό την απολύμανσή τους. Πρώτα έμπαιναν οι γυναίκες με τα παιδιά τους. Ακολουθούσαν οι άντρες. Ξαφνικά οι πόρτες έκλειναν απότομα και το θανατηφόρο αέριο διοχετευόταν από αεραγωγούς. Όσοι βρισκόταν κοντά στους αεραγωγούς σωριάζονταν αζαριαία νεκροί στο πάτωμα. Για τους υπόλοιπους ο θάνατος ήταν πιο αργός...

Σε μισή ώρα όλα είχαν τελειώσει. Οι πόρτες άνοιγαν και άρχιζε η απομάκρυνση των πτωμάτων, αφού πρώτα ξεριζώνονταν τα τεχνητά δόντια των νεκρών από πολύτιμα μέταλλα και κόβονταν τα μαλλιά των γυναικών.

Ακόμη και σήμερα βλέπει κανείς τεράστιες ποσότητες μαλλιών, ανθρώπινων μαλλιών, σωριασμένων στο χώμα του στρατοπέδου. Μετά την απελευθέρωση βρέθηκαν 7 τόνοι ανθρώπινου μαλλιού στις αποθήκες του στρατοπέδου. Επρόκειτο να σταλεί στη Δύση για να μετατραπεί σε ρουχισμό, σκονιά και σπάργους για τις ανάγκες του γερμανικού στρατού... Τα προσωπικά αντιζείμνε των φυλακισμένων μεταφέρονταν σε ειδικές αποθήκες. Ακόμα και τα τεχνητά μέλη στοίβαζονταν σε σωρούς, με σκοπό να ξαναχρησιμοποιηθούν! Στα κρεματόρια αρχικά καίγονταν τα πτώματα των φυλακισμένων που πέθαιναν στο στρατόπεδο. Το 1941 όμως η χρήση τους γενικεύτηκε. Το καλοκαίρι του 1944, 400.000 Εβραίοι από την Ουγγαρία κάηκαν στα κρεματόρια μέσα σε 4 μήνες και οι στάχτες τους σκορπίστηκαν στους αγρούς, στους οποίους σήμερα δεν φυτρώνουν ούτε αγριόχορτα. Με την απελευθέρωση βρέθηκαν 45 εκατοστά ανθρώπινου λίπους στις καμινάδες. Αλλά και η τύχη όσων δεν οδηγούνταν κατευθείαν στα κρεματόρια δεν ήταν καλύτερη. Στην αρχή περνούσαν από απολύμανση. Μετά τους έκοβαν τα μαλλιά και τους έδιναν τα καθημερινά τους ρούχα, το γνωστό σε όλους ριγέ κοστούμι. Κατοπιν το όνομά τους αντικαθιστούσε ένας αριθμός που αρχικά αναγραφόταν στη στολή τους. Αργότερα στο ίδιο τους το σώμα με τατουάζ πάνω στα μπράτσα τους ή τον καρπό τους...

Η εργασία ξεκινούσε στις 4.30 το πρωί. Στην είσοδο του στρατοπέδου το περίφημο «Arbeit macht frei», δηλαδή «η δουλειά απελευθερώνει». Ακόμα και σήμερα αμφισβητείται αν η επιγραφή αυτή παρέπεμπε ευθέως στα ναζιστικά ιδεώδη ή στη λύτρωση των κρατούμενων μέσω της εξαντλητικής εργασίας, που με βεβαιότητα οδηγούσε στο θάνατο. Ορισμένοι πράγματι κατάφερναν να απελευθερωθούν. Το βράδυ, κατά την επιστροφή οι συγκρατούμενοί τους κοιβαίνονταν στα χέρια τους τα άρνητα κορμιά τους.

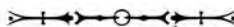
Οι κοιτώνες περιείχαν εκατοντάδες ξεχαρβαλωμένες κουκέτες, 2-3 άνθρωποι μοιράζονταν συχνά την ίδια. Άλλοι βολεύονταν στο πάτωμα, ή κατά οκτάδες σε πάγκους. Πολλοί κοιτώνες είχαν χρησιμοποιήσει στο παρελθόν ως στάβλοι, χωρητικότητας 50 αλόγων ο καθένας. Οι ναζί είχαν συγκεντρώσει στους ίδιους στάβλους 800 ανθρώπους στον καθένα. Η υγιεινή ήταν άθλια. Για τους νιπτήρες και τις τουαλέτες υπολογίζεται ότι ο καθένας είχε στη διάθεσή του 10 δευτερόλεπτα. Το φαί τους αποτελούνταν από μια γωνιά ψωμί, λίγο λάδι ή μαργαρίνη και σπανίως ένα κομματάκι χοιρινό. Οι τιμωρίες ήταν συχνές. Πιο συνηθισμένη ο εγκλεισμός στην απομόνωση, ένα ανήλιαγο κλουβί όγκου ενός καψ-

κού μέτρου. Συχνά σε κάθε τέτοιο έμπαιναν δύο και τρία άτομα μαζί. 27 Ιανουαρίου 1945. Οι Ρώσοι στρατιώτες φτάνουν στις πύλες του Άουσβιτς. Σήμερα, μισό αιώνα μετά, το Άουσβιτς κουβαλά την ιστορία του αναλλοίωτη. Όσο κι αν φαίνεται όμως λυπηρό, οι φύλακες του μουσείου βρίσκουν συχνά λουλούδια στο σημείο που εκτελέστηκε ο τελευταίος διοικητής του στρατοπέδου, αφού κατα-

δικάστηκε ως εγκληματίας πολέμου! 27 Ιανουαρίου 1945. Η ανθρωπότητα απελευθερώνει το Άουσβιτς. 27 Ιανουαρίου 1995. Νέοι πόλεμοι ξεσπούν καθημερινά και αναρωτιέται κανείς αν η ανθρωπότητα απελευθερώθηκε από τη φρίκη του Άουσβιτς.

Ρούλα Χάιδου, *Ελεύθερος Τύπος*, 29.1.95

Θα μπορούσαν να είχαν σωθεί;

ΤΑ 50 ΧΡΟΝΙΑ από τη διάλυση του χιτλερικού στρατοπέδου του Άουσβιτς έδωσαν αφορμή ζωηρών συζητήσεων, στις δυτικές χώρες και στο Ισραήλ, για το αν θα έπρεπε οι σύμμαχοι, από τη στιγμή που έμαθαν τι γινόταν στα φοβερά αυτά εργαστήρια του θανάτου, να είχαν στείλει αεροπλάνα που να τα βομβαρδίσουν και να εμποδίσουν τη λειτουργία τους. Ο Εβραίος ιστορικός Δανιέλ Σίλμπεργκλανγκ, ο καθηγητής του Πανεπιστημίου της Ιερουσαλήμ Μάρτιν Βαν Κρέφελντ, ο νομπελίστας Ελία Βίτζελ, ο Αμερικανός συγγραφέας Ντέιβιντ Ουάιμαν (στο βιβλίο του «Η ιστορία του ολοκαυτώματος»), ο Άγγλος ιστορικός Μάρτιν Γκίλμπερτ («Το Άουσβιτς και οι σύμμαχοι») και πολλοί από τους επισήμαντες του Άουσβιτς ισχυρίζονται ότι ένας τέτοιος βομβαρδισμός θα σταματούσε τη δολοφονία εκατοντάδων χιλιάδων ανθρώπων, γιατί θα κατα-

στρέφονταν οι θάλαμοι αερίων, οι φούρνοι και πολλές άλλες εγκαταστάσεις μαζικής εξολόθρευσης.

Άλλοι ιστορικοί και στρατιωτικοί, όμως οι Αμερικανοί Τζέιμς Κίτσενς, Ρίτσαρντ Λέβι και ο αντισυνταγματάρχης Γιούταλ, έχουν αντίθετη άποψη: Λένε πως θα ήταν πολύ δύσκολο για τα συμμαχικά βομβαρδιστικά που πετούσαν σε ύψος 7000 ως 9000 μέτρων να ξεχωρίσουν τόσο μικρούς στόχους, όπως οι θάλαμοι αερίων και οι φούρνοι, από το υπόλοιπο στρατόπεδο και να τους καταστρέψουν, χωρίς να σημειωθούν χιλιάδες θύματα μεταξύ των κρατουμένων. Υπενθυμίζουν επίσης ότι για το βομβαρδισμό των ναυπηγείων του Πλοεστίου, στη Ρουμανία, χρειάστηκε να γίνουν 6000 πτήσεις και να ριφθούν 13.464 τόνοι βομβών, οι δε απώλειες ήταν 350 βομβαρδιστικά και πολλοί άμαχοι που δούλευαν στα ναυπηγεία. Ας σημειωθεί ότι πολλοί από τους θαλάμους αερίων στο Άουσβιτς ήταν υπόγειοι και συνεπώς δεν θα καταστρέφονταν εύκολα...

Μερικοί, όμως, από τους ιστορικούς που ασχολήθηκαν με το ζήτημα αυτό, ισχυρίζονται ότι οι σύμμαχοι θα μπορούσαν να είχαν αναλάβει άλλου είδους επιχειρήσεις που θα μείωναν σημαντικά τον αριθμό των θυμάτων του ολοκαυτώματος, που ανέρχονται συνολικά σε περίπου 6.000.000 άτομα (ο πρώτος διοικητής του στρατοπέδου του Άουσβιτς αναγνώρισε πως είχε προσωπικά στείλει 2.000.000 ανθρώπους στους θαλάμους αερίων από τον Ιούνιο του 1943 ως τα τέλη του 1943!). Ο ιστορικός Ρίτσαρντ Λέβι, λ.χ. λέει πως θα ήταν δυνατόν να είχαν βομβαρδιστεί οι σιδηροδρομικές γραμμές που έφεραν τις χιλιάδες Εβραίων στο Άουσβιτς και στα άλλα στρατόπεδα θανάτου. Ο Λέο Λάουφερ, που ήταν κρατούμενος στο Μπιρκενάου από τον Αύγουστο του 1943 ως το Νοέμβριο του 1944, αναφέρει ότι έφταναν καθημερινά εκεί 10-15.000 άτομα. Μερικές βόμβες στις σιδηροδρομικές γραμμές, έστω και αν μπορούσαν να επισκευαστούν σε μερικές εβδομάδες, θα ανάγκαζαν τους ναζί να στείλουν τους Εβραίους αλλού, όπου δεν θα υπήρχαν οι εγκαταστάσεις για μαζικούς θανάτους.

Ποια από τις δύο απόψεις είναι η σωστή; Ίσως να μη το μάθουμε ποτέ...

Γιάννης Λάμπας, *Ελεύθερος Τύπος* 2.2.95

Δύο Ελληνίδες θυμούνται τη ζωή στην Κόλαση

“**Τ**ο ξέρεις ότι αυτούς που δούλευαν στο κρεματόριον, αυτούς που ρίχνανε τους όμοιους τους στη φωτιά, το ξέρεις πως οι Ες Ες τους άλλαζαν κάθε τόσο! Και ξέρεις, αγάπη μου, με τι τρόπο τους άλλαζαν; Τραβούσαν από το φούρνο ένα μισοκαμένο πτώμα, τους δίνανε μαχαίρι και πηρούνι και τους λέγανε «φάτε». Όσους δεν υπακούανε, τους σκότωναν για ανυπακοή κι όσους τρώγανε, τους σκότωναν για ανθρωποφαγία».

Κείμενο του Ιάκωβου Καμπανέλλη από το βιβλίο του «Μαουτχάουζεν», που φέρει τον τίτλο του ομώνυμου στρατοπέδου. Σήμερα, δύο Ελληνίδες, που πέρασαν από το Άουσβιτς και άλλα στρατόπεδα, μιλούν για πρώτη φορά στην «Ε».

Αλίκη Μόρντο: Τη συνέλαβαν, μαζί και τους γονείς της, το μεγαλύτερο αδελφό της και τη μικρότερη αδερφή της, το 1944. Ήταν 18 χρόνων. Από οικογένεια αντιστασιακών και Εβραίων, βρέθηκαν από τα «κάτεργα» της Μέρλιν, στο Χαϊδάρι και μετά... πορεία στην κόλαση.

Θυμάται τα τραγικά αυτά γεγονότα:

«Μάνα και παιδιά αρχικά μας πήγαν στο Άουσβιτς. Και τον πατέρα στο Νταχάου. Τη μάνα την έκαψαν ζωντανή μπροστά στα μάτια μας, εμείς δουλέψαμε σε καταναγκαστικά έργα. Μετά από παραμονή 14 μηνών μας μετέφεραν στο Μπέργκεν-Μπέλσεν.

Χάθηκα με τα αδέρφια μου. Η αδερφή μου έμεινε στο Άουσβιτς. Όλοι περπατούσαμε γυμνοί και γυμνές επί τρεισήμισι μήνες μέσα στο χιόνι, μόνο με τη συντροφιά και τη ξεστασιά μιας κουβέρτας.

Εξαντλημένοι, γεμάτοι ψύλλους και ψείρες. Πολλοί πέθαναν καθ' οδόν από το ξύλο και το κρύο. Όσοι και όσες αντέξαμε είχαμε την ψευδαίσθηση ότι από τα κρεματόρια του Άουσβιτς θα πηγαίναμε στον Παράδεισο.

«Πίναμε ούρα»

Η κατάσταση στο Μπέργκεν-Μπέλσεν ήταν τραγικό-

τερη. Εδώ δεν υπήρχαν φούρνοι, αλλά οι κακουχίες ήταν απεργήραπτες. Μας είχαν χωρίς τροφή και χωρίς νερό. Μαζεύαμε και πίναμε τα ούρα μας. Τρώγαμε από τα σκουπίδια των Γερμανών τα φλούδια από τις πατάτες τους και τα εντόσθια από τα χοιρόπουλα.

Οι Γερμανίδες επιστάτριες, μας έδεχναν με τα φτυάρια. Από την... καλοπέραση έπαθα φυματίωση και ρήξεις σπονδυλών. Το ανακάλεψα όταν επέστρεψα στην Ελλάδα μαζί με τον αδελφό μου, με τον οποίο βρεθήκαμε - μέσω Ερυθρού Σταυρού - στο ίδιο στρατόπεδο. Στο Μπέργκεν-Μπέλσεν μας απελευθέρωσαν οι Άγγλοι. Ο πατέρας μου επέστρεψε από το Νταχάου και η αδερφή μου από την Οδησσό, όπου είχε βρεθεί μετά την εισβολή των Ρώσων στο Άουσβιτς. Σήμερα είμαι ανάπηρη 45% με

ένα παράσημο και χωρίς σύνταξη. Για να μου δώσει το κράτος σύνταξη πρέπει να υπογράψει ο κ. Αρσένης, ο οποίος είναι πολιτισχολός για να εξετάσει θέμα σαν το δικό μου»...

Ελένη Καραλή: Αρχικά προοριζόταν για το Άουσβιτς, αλλά κατέληξε στο Μπέλσεν. Όταν την πήγαν εκεί ήταν 27 χρόνων, από αντιστασιακή οικογένεια του Ασπρόπυργου, μάνα δύο παιδιών: ενός αγοριού 6 χρόνων και μιας κόρης 3 χρόνων. Πλήρωσε μαζί με τον αδελφό της τη φήμη ότι ο άντρας της σκότωσε ένα Γερμανό. Τον αδελφό της τον σκότωσαν, ανήμερα το Πάσχα, οι κατακτητές. Την ίδια έστειλαν για... «διακοπές στα στρατόπεδα της Γερμανίας». «Στο Μπέλσεν μας είχαν μέσα στις

λάσπες. Κοιμόμαστε οκλαδόν, αν κανένας πέθαινε, κερδίζαμε οι υπόλοιποι λίγους πόντους μέσα στις λάσπες. Νηστικοί, φειδιασμένοι, γυμνοί. Τις μέρες που χιόνιζε μας βγάζαν για γυμναστική στο προαύλιο και μας άφηναν εκεί με τις ώρες. Πολλοί πέθαιναν έτσι. Θιμάμαι συγκρατούμενους, που τους υποχρέωναν να θαβουν τους άλλους. Σκληρές, που δεν περιγράφονται ούτε και σήμερα. Στο Μπέλσεν βρεθήκαμε τρεις Ελληνίδες και δεν ξέρω πόσοι Έλληνες. Εγώ, μια Θεσσαλονικιά και μια

Αλίκη Μόρντο (δεξιά στη φωτογραφία): έζησε οικογενειακά τη φρίκη του Άουσβιτς. Τη μητέρα της την έκαψαν ζωντανή στους «φούρνους». Η ίδια επέζησε. Και θυμάται...

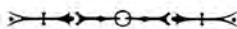

Ελληνοαμερικανοεβραία. Θυμάμαι δύο γεγονότα από την είσοδο των Αμερικανών στο στρατόπεδο: Όταν μπηγαν, ανακοίνωσαν σε πολλές γλώσσες ότι είμαστε ελεύθεροι και ύψωσαν και τις σημαίες όλων σχεδόν των κρατών. Ακολούθησε ένας πανζουρλισμός, όμως, εμείς οι Έλληνες δεν καταλαβαίναμε τι γινόταν. Τότε έπεσα, θυμάμαι, στις ρόδες ενός φορτηγού. Με τους άλλους συμπατριώτες ζητήσαμε να μάθουμε το λόγο της χαράς. Με τη βοήθεια της Ελληνοαμερικανίδας, ακούστηκε στην ελληνική γλώσσα ότι είμαστε ελεύθεροι και υψώθη-

κε μάλιστα και η σημαία μας, ούτε ξέρω πως βρέθηκε εκεί.

Θυμάμαι επίσης ότι οι Αμερικανοί αργάζτησαν μ' αυτό που είδαν στο στρατόπεδο. Σκότωσαν αρκετούς Γερμανούς, γέμισαν πολλά καμιάκια και μας τα παρέδωσαν, για να τους θάψουμε σε ομαδικούς τάφους, ανάλογα με αυτά που έκαναν στους συγγράτουμένους μας. Όμως εμείς είχαμε αξιοπρέπεια...».

Μαίρη Πίνη, *Ελευθεροτυπία*, 27.1.95

Το στρατόπεδο του διαβόλου

ΤΑ ΑΝΕΚΦΡΑΣΤΑ ΜΑΤΙΑ παιδιών και ενηλίκων, νεκρών σε θαλάμους αερίων, αποστεωμένων από υποσιτισμό ή εξασθενημένων μέχρι θανάτου από αναγκαστική εργασία, είναι ένα απειροελάχιστο τμήμα των φρικαλεοτήτων που διαδραματίστηκαν πίσω από τις πύλες των τόπων, που κατ' ευφημισμόν μόνον ονομάζονταν στρατόπεδα συγκέντρωσης. Πολλά ντοκουμέντα θα είχαν χαθεί με την καταστροφική μανία που κατέλαβε τα Ες Ες παραμονές άρριξης των ρωσικών στρατευμάτων, αν δεν είχαν μεριμνήσει να τα κρατήσουν, έστω και τις τελευταίες ώρες, εθελοντές, όπως ο Πολωνός γιατρός Ταντέους Χοβάνιετς.

Αουσβιτς: Κανένα άλλο όνομα δεν συμβολίζει εντονότερα τις εγκληματικές πράξεις της ναζιστικής Γερμανίας, καμία τοποθεσία δεν είναι καταλλήλοτερο συνώνυμο όλων των δεινών που μπορεί ο άνθρωπος να προκαλέσει στο συνάνθρωπό του. Χαρακτηρίστηκε «κόλαση σαδισμίου και κτηνωδίας» και «μαζικό φονικό με ρυθμούς κορδέλας παραγωγής». Πριν από 50 χρόνια, στις 27 Ιανουαρίου 1945, το Αουσβιτς δέχθηκε ως απελευθερωτές τους Σοβιετικούς. Μέχρι τη στιγμή εκείνη είχαν βρει το θάνατο εκεί περίπου 1,5 εκατομμύριο άνθρωποι, κυρίως Εβραίοι διαφόρων εθνικοτήτων, Πολωνοί αντιστασιακοί, Σοβιετικοί αιχμάλωτοι πολέμου και Τσιγγάνοι. «Επιχείρηση Τ4» ονομάστηκε το πρόγραμμα ευθανασίας του αερίου «cyclop Β», «14 f 13» μία από τις παραλλαγές θανάτωσης - δειγμάτων της «ουδέτερης, αντισηπτικής» γλώσσας που καθιέρωσε ο Χίτλερ - και για τις δραστηριότητες του περιφραγμένου χώρου κοντά στην ομώνυμη βιομηχανική περιοχή, 60 χλμ. δυτικά της Κρακοβίας. Το 1940 ο διοικητής των Ες Ες Χάινριχ Χίμλερ ίδρυσε σε παλιό στρατόνα του πολωνικού πυροβολικού ένα στρατόπεδο προορισμένο για Πολωνούς αντιστασιακούς. Γρήγορα, όμως, διάφορα «γεράκια» της οικονομίας διέκριναν στο δυναμικό των τροφίμων εξασφάλιση φθηνών εργατικών χεριών και με τη δική τους επιτροπή το Αουσβιτς μετατράπηκε σε στρατό-

πεδο καταναγκαστικών έργων. Το '41 στο ίδρυμα προστέθηκαν άλλα τρία κύρια κτίρια και 40 βοηθητικοί χώροι, έξι χλμ. παραπέρα δημιουργήθηκε το στρατόπεδο Μόνοβιτς. Οι κύριες εγκαταστάσεις, που έμελλε να μπουν για πάντα στους εφιάλτες των τροφίμων, το Άουσβιτς II-Μπίρκεναου, κτίστηκαν στην τοποθεσία Μπρεζίνκα. Εκεί οι κρατούμενοι περνούσαν από διάφορα στάδια «διαλογής», οι περισσότεροι στέλνονταν κατ' ειθεϊάν στους θαλάμους αερίων, «για απολύμανση» ή «ειδική αγωγή», σύμφωνα με την επίσημη ορολογία, και διαφόρων ειδικοτήτων γιατροί διεξήγαγαν πειραματικές έρευνες σε παιδιά και διδύμους, με γνωστότερη φαισιογνωμία τον τρομερό δρ. Γιόζεφ Μένγκελε.

Τις τελευταίες μέρες πριν από την επέλαση των Ρώσων στο στρατόπεδο, εκτός από τον πανικό της υποχώρησης επικρατούσε και πυρετός καταστροφής των εγκληματικών στοιχείων. Επίσημα έγγραφα και στοιχεία αρχείου ρίχνονται στην πυρά και γίνονται προεργασίες για την εφαρμογή του «Σχεδίου Α», εκκένωσης επί προσεγγίζοντος εχθρού. Σύμφωνα με μαρτυρία του κρατούμενου Μορίς Γκόλντσταϊν, σημερινού προέδρου της Διεθνούς Επιτροπής Αουσβιτς «στις 17.1.1945 στο στρατόπεδο βρισκόνταν 76.012 άτομα».

Κάτω από συνθήκες ψύχους (-15 βαθμών C), φορώντας παπούτσια από ξύλο και πανί και λεπτές ριγέ στολές αιχμαλωσίας, η «ατελείωτη γκριζα ανθρώπινη πομπή» ξεκίνησε τη μαρτυρική πορεία της, από την οποία ελάχιστοι επέζησαν. Η στρατιωτική συνοδεία ήταν επιφορτισμένη με διαταγές επί τόπου εκτέλεσης των αδύναμων να συνεχίσουν. Στα στρατόπεδα παρέμειναν οι πλέον αποστεωμένοι και ασθενείς, που τελικά κατόρθωσαν να κρατηθούν στη ζωή χάρι σε αποθέματα των αποθηκών τροφοδοσίας.

Στις 25 Ιανουαρίου ο επιθεωρητής στρατοπέδων συγκέντρωσης, Ρίχαρντ Γκλικς, τιμήθηκε με τον αργυρό γερμανικό σταυρό. Στις 26 Ιανουαρίου μονάδα Ες Ες ανατίναξε το τελευταίο κρεματόριο στο Μπίρκεναου. Στις 27 Ιανουαρίου, μαζί προσπάθησαν να εξοντώσουν

όσους απέμειναν κατάζοιτοι στο παράρτημα του Άουσβιτς. Φύρστενμπεργκ, με ζαταρτισμό χειροβομβίδων.

Η μεταπολεμική Γερμανία «αγνοούσε» για χρόνια το θέμα, παρά τη μεγάλη δίκη της Φρανκφούρτης στη δεκάετία του '60. Μόνο μετά την αμερικανική τηλεοπτική σειρά του '79, «Ολοκαύτωμα», άρχισε να ενεργοποιείται η διάθεση για επεξεργασία του παρελθόντος, κάτι που δεν σταμάτησαν ποτέ να προτείνουν διάφορα γερμανικά και διεθνή ιδρύματα και σύλλογοι, όπως η κίνηση «Κατά της

θανάτωσης σε θάλαμο αερίων», που εδρεύει στο Ντίσελ-τορφ από δημοσιογράφους και επιστήμονες.

Ευνόητο είναι, ότι για πολλούς «το δηλητήριο του Άουσβιτς θα κυλούσε στο αίμα τους για πάντα και θ' αναρωτιούνταν, πού θα έβρισκαν τη δύναμη να ξαναρχίσουν μια καινούργια ζωή», όπως έγραψε χαρακτηριστικά ο επιζών Χέρμαν Λάνγκμπαϊν.

Ελευθεροτυπία, 27.1.95

Η γλώσσα που πέθανε στο Άουσβιτς

ΕΝΑΣ ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΟΣ ΕΒΡΑΙΟΣ διασχίζει κάποιο δρόμο από τον οποίο περνούν λίγα αυτοκίνητα. Όμως ένας απόρροετος οδηγός τον χτυπά και τον εγκαταλείπει, μάλιστα, αβοήθητο. Ο Εβραίος σωριάζεται και χάνει τις αισθήσεις του. Από μια εκκλησία, που βρίσκεται εκεί δίπλα, βγαίνει ο παπάς, τρέχει κοντά του και καθώς τον βλέπει σε άσχημη κατάσταση σκέφτεται πως καλό είναι να τον μεταλάβει. «Τέκνο μου, πιστεύεις σε ένα Θεό, Πατέρα, Υιό και Αγιο Πνεύμα;». Ο Εβραίος συνέρχεται απότομα και βάζει τις φωνές: «Τι περιεργός άνθρωπος είσαι; Εγώ πεθαίνω κι εσύ μου λες ανέκδοτα!!!»...

Μη νομίζετε πως ό,τι διαβάσατε προηγουμένως είναι περιγραφή κάποιας σκηνής από την καινούργια ταινία του Γούντι Άλεν. Όχι. Ούτε όμως πρόκειται απλώς για ένα οποιοδήποτε ανέκδοτο. Τότε; Τι είναι; Είναι μία από εκείνες τις «εβραϊκές ιστορίες», τις διαποτισμένες με λεπτή ειρωνεία και θανατηφόρο χιούμορ. Ένα από εκείνα τα ανέκδοτα που δημιουργεί ακόμη ο απόηχος μιας γλώσσας, η οποία πέθανε στο Άουσβιτς-Μπιρκενάου, στο Μπούχενβαλντ, στο Μπέργκεν-Μπέλεν, στην Τρεμπλίνκα. Η γλώσσα αυτή είναι η γίντις (yiddish). Το όνομά της προέρχεται από το γερμανικό επίθετο jüdisch, που σημαίνει εβραϊκός. Αυτή τη γλώσσα μιλούσαν οι Εβραίοι της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Αντιθέτως, οι Εβραίοι στη Νότιο Ευρώπη - από την Πορτογαλία και την Ισπανία ως τη Βαλκανική Χερσόνησο και την Ελλάδα - μιλούσαν μιαν άλλη, τελείως διαφορετική, τη λαντίνο (ladino). Η γίντις με τη λατίνο αποτελούν τις δύο γλώσσες της εβραϊκής διασποράς.

Πριν από λίγες ημέρες συμπληρώθηκαν πενήντα χρόνια από την απελευθέρωση των ναζιστικών στρατοπέδων. Πριν από μισό αιώνα, στις 27 Ιανουαρίου 1945, ο σοβιετικός στρατός έφθανε - αλλά ήταν πολύ αργά - στο πιο φρικτό από τα στρατόπεδα εξόντωσης των ναζί στην Πολωνία: το Άουσβιτς-Μπιρκενάου. Εκεί είχαν απομείνει ζωντανοί ελάχιστοι κρατούμενοι, που είχαν γλιτώσει από τα χρεματόρια. Αβάσταχτη η γλώσσα των αριθμών

του Άουσβιτς-Μπιρκενάου. Εξοντώθηκαν 1.500.000 άνθρωποι, στη συντριπτική πλειονότητά τους Εβραίοι. Επέζησαν μόλις 7.600.

Στις 27 Ιανουαρίου 1945, ημέρα της απελευθέρωσης του Άουσβιτς-Μπιρκενάου, εκλείπει ουσιαστικά ο κυκλός της ζωής μιας γλώσσας: της γίντις. Μιας γλώσσας που γεννήθηκε στο κέντρο της Ευρώπης πριν από χίλια χρόνια περίπου. Η ανάπτυξη και η εξέλιξη της συνδέονται με σημαντικές στιγμές της ευρωπαϊκής ιστορίας. Το βίαιο τέλος της ταυτίζεται με την ευρωπαϊκή κόλαση: τα στρατόπεδα εξόντωσης.

Η γιαγιά όμως επιμένει

Η γίντις είναι η γλώσσα ενός κόσμου που δεν υπαρχει πια. Από τα έξι εκατομμύρια Εβραίους που εξοντώθηκαν, ναζί, τα πέντε μιλούσαν γίντις. Σήμερα λίγοι Εβραίοι - οπωσδήποτε άνθρωποι μεγάλης ηλικίας - καταλαβαίνουν αυτή τη γλώσσα, ακόμη λιγότεροι τη μιλούν και ελαχιστοί είναι σε θέση να διαβάσουν και να γράψουν γίντις.

Και στο Ισραήλ; Μα η γλώσσα του Ισραήλ δεν είναι η γίντις, αλλά η αναβιωμένη αρχαία εβραϊκή. Ανάμεσα στη γίντις και την εβραϊκή υπάρχουν τόσες ομοιότητες όσες υπάρχουν ανάμεσα στην αγγλική και τη γαλλική... Εξάλλου στο Ισραήλ είναι εμφανής η δυσφορία αλλά και η απώθηση για μια γλώσσα που θυμίζει «μιαρες ημέρες», αλλά που ωστόσο παραμένει «γλώσσα της καρδιάς και της μνήμης»...

Ο Αμερικανός συγγραφέας και δημοσιογράφος Λέο Ρόστεν στο συναρπαστικό βιβλίο του «Η χαρά της νίκης» («The joys of yiddish») εκφράζει θαυμάσια τη δύσκολη σχέση των Ισραηλινών με τη γίντις με ένα ανέκδοτο. Το παραθέτουμε:

Σ' ένα λεωφορείο, στο Τελ Αβιβ. Η γιαγιά μιλά στον εγγονό της γίντις, αλλά εκείνος της απαντά εβραϊκά. «Θέλω να μου μιλήσεις κι εσύ γίντις», του λέει πιστωτικά. Τρίτη, τέταρτη, πέμπτη προσπάθεια της γιαγιάς, αλλά χωρίς αποτέλεσμα.

- Κυρία, γιατί επιμένετε να μιλήσει το παιδί γίντις κι όχι τη γλώσσα μας; παρεμβαίνει ένας επιστάτης.

- Διότι δεν θέλω ο εγγονός μου να ξεχάσει ότι είναι Εβραίος...

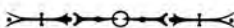
Πότε ακριβώς, πού, πώς δημιουργήθηκε η γίντις; Το 10ο αιώνα οι Εβραίοι της περιοχής που αντιστοιχεί στη σημερινή Βόρειο Γαλλία μετακινούνται προς τις πόλεις της κοιλάδας του Ρήνου. Εκεί - εκτός από τα παλαιά γαλλικά και ασφαλώς τα εβραϊκά - αρχίζουν να μιλούν, επίσης, και την τοπική γερμανική διάλεκτο. Σ' αυτή την «τριπλή συνάντηση» εντοπίζονται οι απαρχές της γίντις. Όμως η γλώσσα αποκτά τα βασικά χαρακτηριστικά της στο τέλος του 15ου αιώνα, όταν οι Εβραίοι μετακινούνται στην Ανατολική Ευρώπη, στην Πολωνία, στην Γαλικία, Ρουμανία, Ουκρανία, Ρωσία. Νέες προσμίξεις, νέα δάνεια.

Κάθε «μεταμόρφωση» της γίντις αντιστοιχεί σε μια ακόμη γεωγραφική μετακίνηση του εβραϊκού πληθυσμού. Τη γίντις την έχουν αποκαλέσει «γλώσσα, που

φορά κοστούμι Αρλεκίνου», «γλώσσα κλεπτομανή»... Όλα υπάρχουν στη γίντις, πράγματι. Κατάλοιπα από παλαιά γαλλικά και ιταλικά, λέξεις και εκφράσεις εβραϊκές, γερμανικά του όψιμου Μεσαίωνα, πολωνικά, ουκρανικά, ρωσικά. Ίσως αυτός είναι ο λόγος, που η γίντις διαθέτει ένα ασύγκριτο λεξιλόγιο, ικανό να εκφράσει τις πιο λεπτές αποχρώσεις συναισθημάτων και ψυχολογικών καταστάσεων.

Γλώσσα της εξορίας και της περιπλάνησης, γλώσσα των γκέτο και των πογκρόμ, η γίντις. Επίσης, γλώσσα του αυτοσαρκασμού και του παράδοξου. Εκείνο όμως που την προσδιορίζει πάνω απ' όλα είναι το χιούμορ. Και κάτι ακόμη: Η γίντις είναι η μόνη γλώσσα στον κόσμο που δεν τη μίλησαν ποτέ άνθρωποι της εξουσίας. Αυτή είναι η γλώσσα που χάθηκε στο Άουσβιτς-Μπιρκενάου.

Τέτα Παπαδοπούλου, *Ελευθεροτυπία* 8.2.95

αντί

Το Ολοκαύτωμα

Στο Άουσβιτς, το στρατόπεδο συγκέντρωσης των ναζιστών στην Πολωνία, τιμήθηκαν προ ημερών τα 50 χρόνια από την απελευθέρωση των όσων ζωντανών - νεκρών απέμειναν να περιμένουν την έλευση του Κόκκινου Στρατού. Τιμήθηκαν οι νεκροί των χρεματορίων, τα θύματα της ναζιστικής θηριωδίας, τα θύματα ιδιαίτερα του εβραϊκού έθνους.

Δεν αξίζει τον κόπο να σταθεί κανείς στην πολιτική πλευρά του επιμνημόσυνου αυτού επετειακού «εορτασμού», ούτε στην ομιλία του πολωνού προέδρου Λεχ Βαλέσα με τις χτυπητές παραλείψεις της σχετικά με τη στάση των Πολωνών και της Καθολικής Εκκλησίας. Ίσως ούτε καν στη δική μας - αχαχακλήριστη - απουσία.

Αξίζει όμως να δούμε ιστορικά το γεγονός και να επισημάνουμε ότι ανάμεσα στα δεκάδες εκατομμύρια των νεκρών του Β' Παγκοσμίου Πολέμου από διάφορες αιτίες, ο λόγος για τον οποίο ξεχωρίζει η περίπτωση της «τελικής λύσης» του εβραϊκού «προβλήματος» είναι ακριβώς η ναζιστική σύλληψη της συστηματικής εξόντωσης ενός λαού της διασποράς. Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του (θηρσεία, οικονομική δραστηριότητα και ισχύς) τον έκαναν πάντα αποδιοπομπαίο τράγο για τις πολιτικές ελίτ διαφόρων χωρών και αντικείμενο λαϊκού μίσους.

Η διήγηση και η ακρόαση του μαρτυρίου και του θανάτου προκαλεί πάντοτε πόνο. Και πολλές φορές τα θύματα βρίσκονται στη δυσάρεστη θέση να σιωπούν για να επιζήσουν. Τις πραγματικές αποδείξεις, την «εμπειρία», μόνο οι αμύλητοι νεκροί μπορούν να την προσκομίσουν. Οι ανθρώπινες στάχτες των χρεματορίων δεν μπορούν να μας προσφέρουν καμιά εμπειρία. Οι επιζώντες φέρουν το δικό τους σταυρό της μνήμης και του τραύματος για πάντα στον ώμο τους.

Όμως όσο επώδυνη κι αν είναι η ιστορική μνήμη για το μεγαλύτερο έγκλημα του αιώνα, άλλο τόσο είναι και αναγκαία. Αυτό είναι το νόημα της επετείου του Ολοκαυτώματος. Δεν αναφέρεται αποκλειστικά στους Εβραίους. Αφορά ολόκληρη την ανθρωπότητα.

Υπάρχει κάτι το δραματικό στην ανακάλυψη της ιστορικής αλήθειας και στο ανασκάλεμα της μνήμης. Ταράζεται η συλλογική συνείδηση έστω και πρόσκαιρα. Αλλά εγχαράζεται ίσως μέσα της ένα τραυματικό γεγονός που ενδεχομένως μπορεί να αποτελεί ανάχωμα αποτροπής για μελλοντικές επαναλήψεις.

Ενδεχομένως. Διότι σήμερα στον κόσμο αρχίζουν ξανά να εμφανίζονται μικρά ολοκαυτώματα για τα οποία ή δεν θέλουμε να ξέρουμε ή για διάφορους λόγους τα παραβλέπουμε.

Βασίλης Καπεταγιάννης *Αντί* 3.2.95

Η εις Άδου κάθοδος

Η ΤΑΝ Η ΕΠΕΤΕΙΟΣ του Άουοβιτς και του Μπιρκενάου. Ένα από τα μεγάλα ιδιωτικά κανάλια μου πρότεινε μια πεντάλεπτη συζήτηση για τα γερμανικά στρατόπεδα.

Έμεινα άναυδη! Γιατί, άραγε, αφού τα στρατόπεδα τα είχα ζήσει; Μα ακριβώς γι' αυτό: έμεινα άναυδη γιατί δεν μιλάνε πια για τα στρατόπεδα ή για την Αντίσταση, για τον παρισινό Μάη, για το Πολυτεχνείο, για ό,τι εν γένει «πουλάει» ακόμη, αυτοί που τα ζήσανε: μιλάνε οι ανερχόμενοι πολιτικοί, οι καριερίστες και οι «χαϊδεμένοι» των καναλιών. Οι ίδιοι που επεκτείνονται αδιάστατα σε κάθε θεματολογία: μελλοντολόγοι αντιπροχθές, σοβιετολόγοι προχθές, ιστορικοί του Μεγαλέξανδρου χθες, αναλυτές της «Λίστας του Σίντλερ» σήμερα. Τους άκουγα, εξίσου άναυδη, να την αναλύουν σαν αυτόπτες μάρτυρες και να λένε ένα κάρο ανακρίβειες και ανοησίες, οι περισσότεροι με «τρισβάβαρα ελληνικά...».

Άναυδη, λοιπόν, γιατί δεν ανήχω σε καμιά από τις παραπάνω κατηγορίες. Επί πλέον δεν είμαι η Ρούλα, ούτε ο Μαστοράκης, κοντολογής δεν έχω τίποτα να προσφέρω στην πνευματική, αισθητική και πολιτιστική αποσύνθεση που τα μεγάλα ιδιωτικά κανάλια με τόση συνέπεια έχουν αναλάβει.

Τη δόξα ουδείς εμίσησε, ούτε κι εγώ, κι η δόξα των καναλιών είναι ανεξάντλητη, ωστόσο δεν δέχτηκα. Θα δεχόμουν αν με καλούσε ο Seven X ή κάποιο κρατικό κανάλι (αλήθεια, γιατί σωπαίνουμε, γιατί δεν πολεμάμε να επισημάνουμε πόσο κάθε μέρα τα τελευταία βελτιώνονται, όσο τα πρώτα γίνονται πιο χυδαία;).

Αντίθετα, ανταποκρίνομαι, με τιμή, στην πρόταση της «Εποχής»... με τιμή και αμνηχανία.

Την ίδια αμνηχανία που μ' έκανε να σωπαίνω εκείνη τη μακρινή εποχή που επέστρεψα κι όλοι πιεστικά με ρωτούσαν... Πώς να περιγράψεις το απερίγραπτο, γιατί να μιλήσω αφού ούτε ο προφορικός, ούτε ο γραπτός λόγος μπορεί να μεταδώσει τόση φρίκη; Όλοι νόμιζαν πως σώπαινα γιατί δεν άντεχα τις μνήμες... κι εγώ σώπαινα για να μην τις προδόσω.

Οι περιγραφές, οι χαρακτηρισμοί, πρώτα αιφνιδιαζουν, ύστερα φθείρονται, όταν δεν τους βοηθά η τεκμηρίωση. Ευτυχώς η τεκμηρίωση ήθελε και τότε φάνηκε η φτώχεια της περιγραφής, η πειθώ και η δύναμη της εικόνας. Ήρθαν πρώτα τα ντοκιμαντέρ της Νυρεμβέργ-

ης κι ύστερα κινηματογραφικά αριστουργήματα σαν τον «Έβδομο Σταυρό» του Τσίνεμαν, το σοβιετικό «Να θυμάσαι τ' όνομά σου», την «Ταξιδιώτισσα» του Αντρέι Μουνκ, την πρόσφατη «Λίστα του Σίντλερ». Είναι αξιοθαύματο πώς ένας εκπρόσωπος άλλης γενιάς, ένας χαρισματικός αλλά εμπορικός σκηνοθέτης, μπόρεσε να προσεγγίσει με τόσο σεβασμό την εστοπία του γκέτο της Βαρσοβίας. Πώς διάλεξε τον ασπρόμαυρο κινηματογράφο, πώς δεν μπήξε στον πειρασμό κανενός «καρυκεύματος» στην αναπαράσταση της πραγματικότητας.

Από τις ομαδικές εξοντώσεις των Εβραίων στην Μπάμπι Γιαρ (Κουλάδα της Γιαγιάς) ως την εφεύρεση του κυκλωνίου και των χρεματορίων, δεν ξέρω άλλες αποκρουστικότερες σελίδες στην παγκόσμια ιστορία.

Από την ίδρυση των Εθνικοαπελευθερωτικών Μετώπων ως την Πανευρωπαϊκή Αντίσταση δεν ξέρω άλλες λαμπρότερες. Κι είτε το θέλουμε είτε όχι την Ευρωπαϊκή Αντίσταση την οργάνωσαν τα κομμουνιστικά κόμματα.

Τα υπόλοιπα είναι χρονικό: Στις 11 Μαΐου του '44 πήρανε από το Χαϊδάρι 800 άντρες κι 60 γυναίκες. Είχε προηγηθεί η ομαδική εκτέλεση της Πρωτομαγιάς, τ' αυτοκίνητα με τις μαύρες κουκούλες ήταν τα ίδια... τραγουδούσαμε για να κάνουμε κουράγιο... ο κόσμος στις παρυφές των αγροτικών (τότε) δρόμων έσκιζε το κεφάλι κι έκλαιγε... σε κάποιο σταυροδρόμι αλλάξαμε πορεία: ο σταθμός του Ροινφ... τα παλιά φορτηγά βαγόνια με τις σχισμές για παράθυρα... ανά 40 άντρες και 30 γυναίκες στο κάθε βαγόνι... λεμόνια η μόνη μας «προμηθεία» για το μακρινό ταξίδι. Μας άνοιγαν σ' ενδιαμέσους σταθμούς, μας ταξίδευαν μέσα από τη Βουλγαρία... δεν αποτόλμησαν τη Γιουγκοσλαβία και το αντάρτικο της. Κι όμως, στο μοναδικό σταθμό της που περάσαμε, οι σύντροφοι Γιουγκοσλάβοι μας πήραν είδηση, μιλούσαν γερμανικά, πείσανε τους φρουρούς ότι είχαν ανάγκη από τα λεμόνια μας... μας γέμισαν φρέσκα αυγά... μας βοήθησαν να επιβιώσουμε... Αυτά περιγράφονται, τα παρατέρα όχι!

Τους Εβραίους συμπατριώτες μας από τη Θεσσαλονίκη τους στρίμωξαν ανά 80 στα ίδια βαγόνια... μπορούσαν να στέκονται μόνο όρθιοι... τα βαγόνια τα σφραγίσανε... όταν τ' άνοιξαν στο Άουοβιτς οι πεθαμένοι ήταν ανάμεσα στους ζωντανούς... αυτοί τουλάχιστον γλίτωσαν τα χρεματορία.

Μελέτη ελληνικών πτωμάτων

ΚΟΜΨΟΙ ΑΚΟΜΗ και στο σφαγείο, αυτοί οι Έλληνες αναμένουν το χάρο που θα τους πάει στο εργοστάσιο του θανάτου, μια και εδώ εξοντώνουν μετά και πέρα από το θάνατο.

Πέθαναν για να μη συνεχίσει να κυματίζει στον Παρθενώνα η σημαία των νεκροθαφτών του πολιτισμού, το φλάμπουρο του εχθρού των ανθρώπων.

Είτε ένας αντιστασιακός: «Είναι ύβρις στον Πλάτωνα, στο Σωκράτη και στον Αριστοτέλη να ονομάζεται ειδωλόλατρεία το παραλήρημα του Ρόζενμπεργκ». Αυτοί πέθαναν για το Σωκράτη και τον Αριστοτέλη...

Και στο γαλανό ουρανό, οι ιερατικές Καρυάτιδες θα συνεχίσουν να σηκώνουν τη χάρη ενός άνυλου πολιτισμού.

Εποχή 5.2.95

Το σκίτσο των δύο νεκρών Ελλήνων και το μικρό ποίημα που το συνοδεύει, φιλοτεχνήθηκαν μέσα στο Μαουτχάουζεν και με κίνδυνο της ζωής του από τον Λουξεμβούργιο κρατούμενο Έντιμον Γκέρζεν. Το βιβλίο με σχέδια από τα στρατόπεδα συγκέντρωσης του Μαουτχάουζεν και του Χίντσερτ του κ. Γκέρζεν (Dessins de Mauthausen, εκδόσεις Cercle d'Art, Παρίσι 1945) το βρήκαμε τυχαία πριν από αρκετά χρόνια, κάτω από έναν πάγκο σε κάποιο βιβλιοπωλείο στις Βρυξέλλες. Αργότερα, χάρι σε μια σειρά απίστευτων συμπτώσεων, ανακαλύψαμε ότι ο κ. Γκέρζεν όχι μόνο ζει, αλλά κι ότι είναι τώρα ιδιαίτερα συγκινημένος στο άκουσμα της είδησης ότι το σκίτσο του δημοσιεύεται στην Ελλάδα μετά από μισόν αιώνα... (από το αρχείο του Γ. Μητραλιά)

Θλιβερά αναδρομή εις το Ολοκαύτωμα

Οι κύριοι σταθμοί

ΑΙ ΔΙΗΜΕΡΑΙ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ εις το Άουσβιτς διά την συμπλήρωσιν 50 ετών από της απελευθέρωσης του ναζιστικού στρατοπέδου θανάτου από τον Ερυθρόν Στρατόν ολοκληρώθησαν χθες, παρουσία ηγετών και επισήμων και με την δέσμευσιν όλων, ότι θα εργασθούν διά να μην επαναληφθή το προημίσους αιώνος έγκλημα κατά της ανθρωπότητας.

Επ' ευκαιρία της επετείου, είναι χρήσιμος η αναδρομή εις τους κυριωτέρους σταθμούς του Ολοκαυτώματος από την άνοδον του Αδόλφου Χίτλερ εις την εξουσίαν μέχρι το 1945:

- 30 Ιανουαρίου 1933: Ο Χίτλερ εκλέγεται Καγκελάριος της Γερμανίας.

- 1 Απριλίου: Αρχίζουν επισήμως οι διακρίσεις εις βάρος των Εβραίων.

- 28 Οκτωβρίου 1938: Οι Ναζί σπάζουν τις βιτρίνες των καταστημάτων των Εβραίων, κατά την επονομασθίσαν Νύκτα των Κρυστάλλων.

- 1 Σεπτεμβρίου 1939: Η Γερμανία εισβάλλει εις την Πολωνίαν.

Τα πρώτα «γκέττο»

- 21 Σεπτεμβρίου: Οι Εβραίοι της Πολωνίας καλούνται να συγκεντρωθούν εις τας πόλεις.

- Μάιος - Νοέμβριος 1940: Σφραγίζονται τα Πολωνικά «γκέττο».

- 22 Ιουνίου 1941: Η Γερμανία επιτίθεται εις την Σοβιετικήν Ένωσιν. Ειδικαί δυνάμεις αρχίζουν τας εκτελέσεις Εβραίων και των μελών «της διανοήσεως των Μπολσεβίκων».

- 30 Ιουλίου: Ο στενός συνεργάτης του Χίτλερ, Χέρμαν Γκαίρινγκ, ζητεί συγκεντρωτικόν σχέδιον δι' «οριστικήν λύσιν του Εβραϊκού προβλήματος».

- 3 Σεπτεμβρίου: Τα πρώτα θύματα εις τους θαλάμους αερίων του Άουσβιτς.

- 29 και 30 Σεπτεμβρίου: Στρατιώται εκτελούν 33.771 Εβραίους εις το Μπάμπι Γιαρ, πλησίον του Κιέβου.

- Ιούλιος - Δεκέμβριος: 133.346 Εβραίοι εκτελούνται εις την Λιθουανίαν και την Λευκορωσίαν.

- Οκτώβριος: Οι πρώτοι Εβραίοι της Γερμανίας μεταφέρονται εις ξένα «γκέττο».

- Νοέμβριος: Χρήσις διά πρώτην φοράν εις την Ουκρανίαν των κινητών θαλάμων αερίων.

- Ιανουάριος 1942: Τέσσαρες νέοι θάλαμοι αερίων προστίθενται εις το Άουσβιτς.

- Μάρτιος: Ιδρύεται το στρατόπεδον συγκεντρώσεως

του Μπέλζε.

- Μάιος: Ιδρύεται το στρατόπεδον συγκεντρώσεως του Ζόμπιμπορ.

- Ιούνιος: Ιδρύεται το στρατόπεδον συγκεντρώσεως της Τρεμπλίνκα.

- Μάιος - Νοέμβριος: Οι Ναζί επιβιβάζουν χιλιάδες Εβραίους εις βαγόνια και τους στέλνουν εις διαφόρους κατεχομένης χώρας.

- Αύγουστος - Οκτώβριος: Τα στρατόπεδα της Τρεμπλίνκα και του Ζόμπιμπορ κλείνουν επίσης. Εις τα δύο αυτά στρατόπεδα και το Μπέλζε ευρον τον θάνατον 1,7 εκατομμύρια Εβραίοι.

- Μάιος 1944: Περίπου 440.000 Εβραίοι της Ουγγαρίας στέλνονται εις το Άουσβιτς.

- Ιούλιος: Όταν ο Ερυθρός Στρατός πλησιάζει εις την Πολωνίαν, οι Ναζί κλείνουν ορισμένα στρατόπεδα.

- Ιούλιος - Σεπτέμβριος: Γίνεται γενική εκκαθαρισις εις το «γκέττο» του Λοτζ. Περισσότεροι από 62.000 Εβραίοι στέλλονται εις τα στρατόπεδα συγκεντρώσεως.

- Νοέμβριος - Δεκέμβριος: Οι θάλαμοι αερίων και τα κρεματόρια του Άουσβιτς διαλύονται και θέττονται δια να εξαφανισθούν τα ίχνη.

Εκκένωσις Άουσβιτς

- Ιανουάριος 1945: Το Άουσβιτς εκκενούται, καθώς ο Ερυθρός Στρατός προελαύνει. Περίπου 58.000 Εβραίοι υποχρεούνται να τα εγκαταλείψουν και πολλοί από αυτούς αποθνήσκουν από την εξάντλησιν κατά την υποχωρητικήν πορείαν.

- 27 Ιανουαρίου: Ο Ερυθρός Στρατός απελευθερώνει το Άουσβιτς.

Το 1945 απελευθερώθησαν, εξ άλλου, τα εξής στρατόπεδα: Την 4ην Απριλίου, οι Αμερικανοί απελευθερώνουν το στρατόπεδον του Μπούγκενβαλντ, εις το οποίον ευρον τον θάνατον 56.000 Εβραίοι. Την ιδίαν ημέραν οι Αμερικανοί απελευθερώνουν το Μίττελμπαου - Ντόρα, εις το οποίον αφήκαν την τελευταία των πνοήν 20.000 Εβραίοι. Την 15ην Απριλίου, οι Βρετανοί απελευθερώνουν το Μπέργκεν - Μπέλσεν, εις το οποίον ευρον τον θάνατον 35.000 Εβραίοι. Την 22αν - 23ην Απριλίου, οι Ρώσοι απελευθερώνουν το Ζαξενχάουζεν, εις το οποίον εχάθησαν 60.000 Εβραίοι. Την 29ην και 30ην Απριλίου, οι Ρώσοι απελευθερώνουν το Ράβενσμπρικ, εις το οποίον ευρον τον θάνατον 90.000 Εβραίοι. Την 29ην Απριλίου, οι Αμερικανοί απελευθερώνουν το Νταχάου.

Εστία, 28.1.95

Ασέβεια

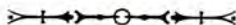
ΟΤΑΝ, ΤΗΝ ΤΡΙΤΗ μετά Χριστόν χιλιετία, θα μετρηθεί ψυχρά ο εικοστός αιώνας, ως συγκλονιστικότερο γεγονός του θα κριθεί η τραγωδία του Άουσβιτς και του Νταχάου. Στη θρηωδία των ναζιστών αλλά και στην ταυτόχρονη καρτερία των θυμάτων θα αναζητηθεί η ταυτότητα της δικής μας εποχής, κι όχι στην κατάκτηση της Σελήνης, στις θεωρίες του Αϊνστάιν ή στη δημιουργία ενός τηλεχειριζόμενου «οικουμενικού χωριού». Εκατομμύρια άνθρωποι - Εβραίοι, Τσιγγάνοι, Πολωνοί, Σοβιετικοί, Γιουγκοσλάβοι, Ούγγροι, Έλληνες... - εξοντώθηκαν με σαρδιστική ψυχραιμία και χρησιμοποιήθηκαν σαν πρώτη ύλη σε τερατώδη πειράματα. Το έργο θα τυραννάει εσαεί το γένος των ανθρώπων, όσο κι αν αποστρέφει το πρόσωπό του, όσο κι αν αναζητάει «λογικές εξηγήσεις». Μα πώς να ερμηνευτεί λογικά η απολύτως συνειδητή βαρβαρότητα και το κυνήγι της «απόλαυσής» της;

Η φρενίτη επέτειος της απελευθέρωσης του Άουσβιτς από τον Κόκκινο Στρατό δεν είναι τυπική, δεν είναι μια από τις συνηθισμένες, που διεκπεραιώνονται με κοιμισμένη μνήμη. Κι όχι επειδή τα χρόνια είναι στρογγυλά, πενήντα. Αλλά επειδή, παρά τη φρίκη, παρά το αίμα που δαπανήθηκε, ο ρατσισμός αντέχει και επεκτείνεται διαβρωτικός, οι φασίστες μετέχουν πλέον σε κυβερνητικά

σχήματα («καθαρόμενοι» υπό τα νέα τους ονόματα), κι ο ναζισμός μετράει και πάλι πολλούς οπαδούς, κι όχι μονάχα στη χώρα όπου γεννήθηκε. Κι ακόμη, είναι του συρμού η «άρνηση του Ολοκαυτώματος», που την προωθούν ποικίλοι μεταμοντέρνοι «αναθεωρητές ιστορικοί».

Κι όμως. Αυτή τη μέγιστη επέτειο, η ελληνική κυβέρνηση - δέσμια της αδιέξοδης λεονταριστικής πολιτικής της και της εθνικιστικής ρητορείας της - την αντιμετωπίσει σαν να 'ταν κάποια παρακατιανή διεθνής αθλητική συνάντηση. Και με την ίδια ευκολία που διατάζει να αποχωρήσουν οι εθνικές ομάδες μας από τους αγώνες άρσεως βαρών ή στίβου όταν υπάρχουν αθλητές της FYROM με τα δικά τους εμβλήματα, αποφάσισε να μην παραστεί κανείς εκπρόσωπός της στο μνημόσυνο, επειδή ανάμεσα στις σημαίες υπήρχε και το δεκαεξάκτινο αστέρι. Η αλαζονεία τους δεν τους επέτρεψε να συνειδητοποιήσουν ότι κανείς υπουργός, κανείς πρωθυπουργός αυτού του κόσμου δεν έχει το ύψος ώστε να τιμήσει με την παρουσία του τη σεπτή μνήμη των θυμάτων. Αυτός τιμάται όταν παρίσταται κι όταν απουσιάζει, δική του είναι η κατασχύνη και της χώρας του. Αλλά γιατί τούτος ο τόπος, που το αίμα του πότισε και το Άουσβιτς, να χρεώνεται την ασέβεια που διαπραττουν οι ηγεμόνες του;

Παντελής Μπουγκάλας, Καθημερινή, 28.1.95

Μνήμες από το κολαστήριο

Οκ. Ζακ Μεναχέμ θυμάται ότι, πολύ νεαρός ακόμη, βρέθηκε σ' εκείνη τη βιομηχανία θανάτου «που όσα έργα και αν γυρισθούν μόνο να πλησιάσουν την πραγματικότητα καταφέρνουν».

«Σώθηκα γιατί απλούστατα άντεξα. Δεν ήταν μόνο το κορμό, οι κακουχίες, η πείνα, η εξάντληση που μας περιέμεναν. Ήταν ο τρόμος ότι σε κάθε ασθενικό μας βήμα παρμόνευε ο θάνατος. Είδαμε τα αγαπημένα μας πρόσωπα να σκοτώνονται, να εξαφανίζονται, να χάνονται κι εμείς έπρεπε να αντέχουμε!

Το Άουσβιτς ήταν ένα στρατόπεδο θανάτου. Εκεί είδα να εξοντώνονται μέσα σε μία νύχτα χιλιάδες τσιγγάνοι απ' όλη την Ευρώπη. Θυμάμαι ότι τους μάζεψαν σ' ένα «μπλοκ» στο «Λάγκερ τσιγγάνων» μέσα στα κρεματόρια κι απ' εκεί τους πήγαν στους φούρνους. Τόσες ψυχές

μέσα σ' ένα βράδυ! Το ξέραμε, το είχαμε καταλάβει ότι εκεί μέσα η ζωή του ανθρώπου δεν μετρούσε. Εκατομμύρια κόσμοι έπρεπε να πεθάνουν! Θυμάμαι πως όταν έφτασαν οι Έλληνες εκεί, οργάνωσαν εξέγερση! Αυτοί που δούλευαν στα κρεματόρια και έπρεπε να συλλέγουν τα πολύτιμα αντικείμενα που έφεραν τα πτώματα είχαν καταφέρει να αγοράσουν κάποια όπλα από τους ελεύθερους εργάτες που δούλευαν στη Γερμανία. Με αυτά τα όπλα στα χέρια τους εξεγέρθηκαν. Σκοτώθηκαν όλοι. Ύστερα απ' αυτό περιμέναμε μονάχα την απελευθέρωση.

Ήλθε έπειτα από πολλά χρόνια. Είχαμε ήδη δει πολλά! Όταν, επιτέλους, η ώρα έφθασε, ήμουν κι εγώ ένα από τα σκελετωμένα «νούμερα» που περιμέναν, πεσμένα στο πάτωμα, τη λύτρωση».

Έφη Χατζηιωαννίδου, Καθημερινή, 28.1.95, απόσπασμα

Το μεγάλο κακό

ΜΕ ΕΝΤΟΝΗ ΣΥΓΚΙΝΗΣΗ παραζοιούθησαμε από τις τηλεοράσεις την εορτή των νεκρών στο Άουσβιτς. Επέρασε μισός αιώνας από την ημέρα που τα σοβιετικά στρατεύματα απελευθέρωσαν τους λίγους περιλειπόμενους του μεγάλου φονικού. Όλοι οι λαοί που μετείχαν στον τελευταίο πόλεμο απέτισαν φόρο τιμής στις ψυχές που τις αποσβόλωσε το ανήκουστο έγκλημα καταμεσής του ειραστού αιώνα. Οι τελετές έγιναν στις εγκαταστάσεις που είχαν χτιστεί για την εξόντωση εκατομμυρίων ανθρώπων και οι οποίες έμειναν άθικτες για να θυμίζουν την πύλη της χολάσεως. Μπορεί η αιθάλη από το κάπνισμα των ανθρώπων να έχει κατακάσει, όμως μια φωνή ωσάν της λαϊκής Μάρκεθ αιωρείται στην ατμόσφαιρα: «Εδώ μυρίζει ακόμη αίμα» όλα τα μυρωδικά της Αραβίας δεν θα αρωματίσουν τα φονικά χέρια».

Οι τελετές μνήμης είναι απαραίτητες, όμως όταν τελειώνουν φαίνεται να κλείνει και το ζήτημα. Είναι ωσάν μια άλλη ταφόπλακα επάνω στον τάφο των θυμάτων. Και όμως αυτοί οι τάφοι θα μένουν στη ψυχή της ανθρωπότητας για πάντα ανοικτοί. Διότι δεν πρόκειται για ένα επεισόδιο θηριωδίας, έστω το τραγικότερο της ιστορίας. Πρόκειται για πράξη μαζοποίηση μιας οργανωμένης κοινωνίας ανθρώπων, ενταγμένη στα ιδεολογικά της σχήματα. Συνεπώς, όσο ειδηχθής και όσο δαιμονική και να είναι, δεν παύει να συνιστά μια κατάσταση, στην οποία μπορεί μέσα της να ολισθήσει κάποια ομάδα ανθρώπων.

Αυτό είναι το εκτάκτως δυσοίωνα. Όποτε οι εξουσιαστές, ζήτησαν δολοφόνους, τους βρήκαν. Τις μαζικές εξοντώσεις ανθρώπων πλάσμάτων τις ονομάζουμε έγκλημα κατά της ανθρωπότητας. Ορθώς. Όμως οφείλουμε να σημειώσουμε πως το έγκλημα το διέπραξαν πάλι άνθρωποι. Άρα και η ίδια η ανθρωπότητα στο σύνολό της φέρει το όνειδος. Σάμπως δεν βλέπουμε κάθε ημέρα στην τηλεόραση άνθρωπο να γρονθοκοπεί άνθρωπο ή να τον βασανίζει ή να τον τραυματίζει ή να τον σκοτώνει; Η διαφορά βρίσκεται στην κλίμακα και όχι στην ποιότητα. Όταν η κλίμακα είναι μεγάλη φρικτούμε, όταν είναι μικρή διασκεδάζουμε. Γιατί να μη διασκεδάζαν και τα χιτλερικά κτήνη προ του ακαταμέτρητου θανάτου, όταν εμείς ψυχαγωγούμαστε προ του μετρημένου; Το αυγό που το δαιμονικό απέθεσε στην ψυχή του κάθε ανθρώπου, σπάει. Και αρχίζουν τα φίδια να κυκλοφο-

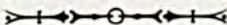
ρούν στους δρόμους. Εξεί καταντούν πολλές ιδεολογίες. Στον τρόπο και στο φόντο.

Το μόνο πολιτικό σύστημα που δεν διαθέτει ιδεολογία είναι η δημοκρατία. Αφήνει τον κάθε πολίτη να πιστεύει σε ό,τι θέλει. Αυτό είναι το μεγαλείο και η ανθρωπιά της δημοκρατίας. Γι' αυτό η δημοκρατία είναι το μόνο φάρμακο κατά του ολοκληρωτισμού των ιδεολογιών. Ωστόσο, οι ιστορικές συναρτήσεις κινούνται κατά τρόπο περίπλοκο. Λέγεται πως η κίνηση των φτερών μιας πεταλούδας στην Κίνα θέτει σε ενέργεια διαδικασίες που μπορεί να καταλήξουν σε καταστροφική καταιγίδα στην Αμερική. Αυτό το «μοντέλο» μπορεί να μην είναι σωστό στη φύση, όμως οπωσδήποτε είναι σωστό στην κοινωνία. Μια απλή και αδιόρατη ενέργεια ενός πολίτη μπορεί να έχει συσσωρευτικές διαδικασίες που στο τέλος θα θέσουν σε κίνδυνο το οικοδόμημα της δημοκρατίας. Η ευθύνη για την ευστάθεια της δημοκρατίας ανήκει στον κάθε πολίτη. Και συμβαίνει ο δημοκρατικός πολίτης να μην αγρυπνά για τη δημοκρατία, ενώ οι δυνάμεις του κακού πάντοτε αγρυπνούν. Μόλις αδυνατίσει η δημοκρατία, θα της επιτεθούν. Δεν πρέπει ποτέ να νιώθουμε ασφαλείς, διότι πράγματι δεν είμαστε. Στην ιστορία κανένα οικοδόμημα δεν είναι ασφαλές εις τον αιώνα.

Πάντως το μέγα κακό που συνέβη στον αιώνα μας τον πιο φωτισμένο και πιο αιματηρό αιώνα της ιστορίας, καθόλου δεν έχει παιδείνει τις συνειδήσεις. Τίποτε δεν μπορεί να αποκλείσει την επιστροφή του δαιμονικού στις δυτικές κοινωνίες. Υπό άλλη μορφή. Ίσως ως ξενοφοβία, ίσως ως οικονομικός ρατσισμός, ίσως ως θρησκευτικό ξέσπασμα. Ίσως απλώς από την ανάγκη της αλλαγής. Διότι πολύ ανία κατέχει τις ενημερούμενες κοινωνίες της δύσεως. Όταν οι νέες γενιές μπουχτίσουν τα ηλεκτρονικά παιχνίδια, μπορεί να νοσταλγήσουν τα παιχνίδια τα αιματηρά του πολέμου. Άβυσσος η ψυχή του ανθρώπου.

Η πρώτη πράξη του ανθρώπου μετά την έκτισή του ήταν ο φόνος του αδελφού. Αυτό το υπαρξιακό έλλειμμα δεν έχει ξεπεραστεί έκτοτε, παρά την τεράστια πνευματική και τεχνική πρόοδο του ανθρώπου. Εδώ εδρεύει το μέγα αδιέξοδο. Αζόμη ο άνθρωπος περιδινείται περί τον φόνο του αδελφού. Μόνον όταν ξεπεραστεί αυτό το έλλειμμα της αδελφοκτονίας θα ξημερώσει η ανθρωπότητα σε νέα εποχή.

Χρήστος Μαλεβίτης, Καθημερινή, 3.2.95

Η πολιτική οικονομία του Ολοκαυτώματος

ΥΠΑΡΧΕΙ ΜΙΑ ΥΠΟΚΡΙΣΙΑ νομίζω στις τετράσπιδες «χρυσές» του παγκοσμίου Τύπου για την πενήνταχρονη επέτειο της απελευθέρωσης του Λουμβίτς από τους σιμιμάχους.

Αυτό που μ' ενοχλεί, είναι πως χρειάστηκε ένα Λουμβίτς για να σφραγιστεί στη μνήμη του κόσμου το γνωστό σύνθημα «ποτέ ξανά». Τι διαφορετικό, δηλαδή, είχε το ολοκαύτωμα του Λουμβίτς από τα άλλα ολοκαυτώματα - εναντίον κυρίως των Εβραίων αλλά και άλλων θρησκευτικών μειονοτήτων - της Ιστορίας; Η πρόθεση κάθε σφαγής από τη Νύχτα του Αγίου Βαρθολομαίου και το Μπάμπι Γιαρ μέχρι το Λουμβίτς είναι κοινή: το μίσος για οτιδήποτε διαφορετικό, η μισαλλοδοξία. Πάντα μετά από κάθε σφαγή στην Ιστορία λέγεται «ποτέ ξανά» και πάντα έπειτα από κάθε φορά που λέγεται «ποτέ ξανά», ακολουθεί μια σφαγή κ.ο.κ.

Ωστόσο, υπάρχει ακριβώς κάποια διαφορά, η οποία όμως είναι περισσότερο ποσοτική παρά ποιοτική. Σφαγή από σφαγή έχει διαφορά. Άλλο οι 20.000 προτεστάντες που σφάχτηκαν τον 16ο αιώνα στο Παρίσι και άλλο οι 1,5 εκατομμύριο Εβραίοι που σφάχτηκαν στο Λουμβίτς τον 20ό. (Σφάχτηκαν φυσικά και άλλοι μη Εβραίοι, αλλά όπως είπε κι ο Έλι Βίτσελ στην ομιλία του επ' ευκαιρία της επετείου: «Όλα τα θύματα δεν ήταν Εβραίοι, αλλά όλοι οι Εβραίοι ήταν θύματα»). Και οι δύο σφαγές βέβαια είχαν τη βάση τους, στο θρησκευτικό και ρατσιστικό μίσος, αλλά αυτό που κάνει τη διαφορά είναι οι αριθμοί. Στην τελευταία ανάλυση, αυτό που μας κάνει εντύπωση είναι πως εξοντώθηκαν 6 εκατομμύρια Εβραίοι και όχι πως εξοντώθηκαν Εβραίοι. Ως γνωστόν, οι αριθμοί είναι η βάση της Πολιτικής Οικονομίας. Η διαφορά της σφαγής των Εβραίων από την Ιερά Εξέταση στην Ισπανία του 15ου αιώνα και της σφαγής των Εβραίων από τους Ναζί στη Γερμανία του 20ού βρίσκεται στους αριθμούς και στην Πολιτική Οικονομία. Ναι, στην Πολιτική Οικονομία! Όχι ότι φταίει η Πολιτική Οικονομία. Όμως, αυτή είναι το κατ' εξοχήν σύμβολο μιας νέας εποχής, όπου σ' αντίθεση με προηγούμενες εποχές, ο άνθρωπος μέσα από τους αριθμούς κυριάρχησε στη φύση (και στον άνθρωπο).

Η κυριαρχία πάνω στη φύση από τον άνθρωπο (και μ' αυτόν εννοώ τον άνθρωπο της Δύσης) έγινε δυνατή μέσα από τις μεταβολές στις δομές της οικονομίας, δηλαδή τη Βιομηχανική Επανάσταση. Ο κύριος εκφραστής της Βιομηχανικής Επανάστασης ήταν και είναι η Πολιτική Οικονομία. Η Πολιτική Οικονομία προσέφερε το θεωρητικό υπόβαθρο για τη μαζική παραγωγή, την επέκταση της αγοράς και την εξειδίκευση. Ο μέγας ιερέας της Πολιτικής Οικονομίας, ο Άνταμ Σμιθ, δόξασε τις οικονομίες μεγέθους και τον αυτοματισμό. Οι επίγονοί του νομιμοποίησαν το assembly line και τέλος το φρονιτικό σύστημα παραγωγής. Από και μέχρι το Λουμβίτς δεν ήταν παρά ένα βήμα.

Όλα αυτά δημιούργησαν αλλαγές στην ποσότητα παραγωγής και συνετέλεσαν στη σωσώρευση της κριτικής εκείνης μάζας που μεταμόρφωσε την κοινωνία από αγροτική σε βιομηχανική και από παραδοσιακή σε μοντέρνα. Όπως λοιπόν

μεταμορφώθηκε η κοινωνία, μεταμορφώθηκαν επίσης οι τρόποι εξόντωσης. Οι τρόποι παραγωγής του Μεσαίωνα ήταν περιορισμένοι, περιορισμένη ήταν κι η σφαγή. 10.000 Εβραίοι σφαγιάστηκαν από τα ανοργάνωτα μπουνιούζια που ξεκίνησαν για την Πρώτη Σταυροφορία τον 11ο αιώνα. Κι αυτό θεωρήθηκε πρωτοφανές για τα δεδομένα και σε σχέση με τις ποικίλες σφαγές των Εβραίων από τους Βαβυλώνιους, τους Πέρσες, τους Ρωμαίους και τους άλλους «παραδοσιακούς» σφαγείς των Εβραίων. Το 1351 το μίσος των Ισπανών εναντίον των Εβραίων έφτασε στο απόγειο κι εκφράστηκε με 50.000 σφαγιασθέντες Εβραίους. Αριθμός ρεκόρ για την εποχή. Η Τελική Λύση που δόθηκε από τον Τσχεκιάδα το 1492, ελλείψει βιομηχανικών μέσων που θα του επέτρεπαν να εξοντώσει το σύνολο των Εβραίων στην Ισπανία, ήταν να τους εξορίσει όλους, κι αυτούς που επέλεξαν να μείνουν να τους αλλάξει οτιδήποτε.

Η Τελική Λύση του Χίτλερ της Γερμανίας δεν ήταν διαφορετική στην πρόθεση από αυτή του Τσχεκιάδα της Ισπανίας ή του Χαμάν της Περσίας. Η διαφορά ήταν στους αριθμούς. Ο Χίτλερ, αντίθετα από τους προηγούμενους σφαγείς, μπορούσε να ήταν πιο φιλόδοξος και να πραγματοποιήσει την πρόθεσή του «να εξοντώσει τον πλήρη εβραϊκό πληθυσμό της Ευρώπης» (ομιλία στο Reichstag, 30 Ιανουαρίου 1939). Η παραγωγικότητα του βιομηχανικού συστήματος, η τεχνολογία (cyclop-B) και η παρομιώδης μεθοδικότητα των Γερμανών συνδυάστηκαν με τον καλύτερο τρόπο για να δημιουργήσουν τη μεγαλύτερη βιομηχανία θανάτου στην Ιστορία (κι αυτό δεν είναι κλισέ).

Βλέποντας πως τα ανοργάνωτα προγράμματα του 1938 (Νύχτα των Κρυστάλλων), οδήγησαν σε πενήντα αποτελέσματα (μόνο 30.000 Εβραίοι εκδιώχθηκαν), έβαλαν μπρος τα σχέδιά τους για να εφαρμόσουν τις αρχές της Πολιτικής Οικονομίας. Πρώτα απ' όλα συγκεντρώσαν την «παραγωγή» σε εργοστάσια θανάτου, δηλαδή στα στρατόπεδα συγκεντρώσεως. Η παραγωγή πέρασε έτσι από το cottage industry (προγράμμο) στο εργοστάσιο (Λουμβίτς). Κατόπιν εξειδίκευσαν την «παραγωγή»: Επιλογή, μάζεμα, γδύσιμο, πειθαρχημένη είσοδος στους θαλάμους αερίων, εξόντωση, συλλογή εκμεταλλεύσιμων στοιχείων (τριχών, δοντιών, λίπους, δέρματος κ.λπ.), ταξινόμηση υποχρόνων κ.ο.κ. Μια τεράστια και παραγωγικότατη assembly line, η οποία λειτουργούσε άψογα 24 ώρες το εικοσιτετράωρο.

Μ' αυτόν τον τρόπο μέσα σε δύο χρόνια κατάφεραν οι Ναζί να εκπληρώσουν το όνειρο κάθε ρατσιστή και μισαλλόδοξου, να εξολοθρευθούν 6 εκατομμύρια Εβραίοι. Με παραγωγικότητα που ξεπέρασε κάθε άλλο ιστορικό προηγούμενο, οι Ναζί σχεδόν κατάφεραν να δώσουν την Τελική Λύση. Αν δεν ξέμεναν και μερικές χιλιάδες Εβραίοι στην Ευρώπη, οι Ναζί θα μπορούσαν να φωνάζουν κι αυτοί, γελώντας κάτω από τα γελοία χιτλερικά μουντάκια τους, μαζί μ' όλους τους άλλους σε κάθε επέτειο του Λουμβίτς: «Ποτέ ξανά... Εβραίοι».

Αλβέρτος Αρούχ, Κέρδος, 3.2.95

Η επικαιρότητα του Άουσβιτς - Μπιρκενάου

Ο ΣΟ ΚΙ ΑΝ ΦΑΙΝΕΤΑΙ, απίστευτο, είναι πάντως γεγονός - που παραδέχτηκαν μάλιστα οι περισσότεροι σχολιαστές και ο διεθνής Τύπος - ότι τα 50 χρόνια της απελευθέρωσης του στρατοπέδου εξόντωσης του Άουσβιτς - Μπιρκενάου αντιμετωπίστηκαν και βιώθηκαν παγκοσμίως όχι σαν μια απλή επέτειος, αλλά μάλλον σαν αφορμή για κριτική θεώρηση της σημερινής επικαιρότητας. Όχι σαν κάτι που ανήκει στο παρελθόν, αλλά περισσότερο σαν κορυφαίο γεγονός μιας εποχής που συνεχίζεται και στις ημέρες μας.

Θα προτιμούσαμε βέβαια να διαπιστώναμε ότι το Άουσβιτς και αυτό που ο Νταβίντ Ρουσέ αποκάλεσε - ήδη από το 1945 - «στρατοπεδικό κόσμος» (univers concentrationnaire) είναι μια απλή κακή ανάμνηση, ένας επιπλέον άλλων εποχών. Και φυσικά, θα ήταν χίλιες φορές προτιμότερο να λέγαμε και φέτος ότι σινηθίζονται να λέγεται κάθε χρόνο σ' αυτά τα τελευταία 50 χρόνια: ότι τουλάχιστον στην Ευρώπη, είναι πια αδύνατη η επιστροφή στη βαρβαρότητα και στην κτηνωδία εκείνων των καιρών.

Οφείλουμε να παραδεχτούμε ότι η οικτρή σημερινή πραγματικότητα δεν μας επιτρέπει αυτή την πολυτέλεια. Παρ' όλο που οι θάλαμοι αερίων, τα κρεματόρια και η «βιομηχανικά οργανωμένη» εξόντωση εκατομμυρίων Εβραίων, Τσιγγάνων, ομοφυλόφιλων, Σλάβων, κομμουνιστών, σοσιαλιστών, αντιστασιακών καθώς και των άλλων θυμάτων του Τρίτου Ράιχ εξακολουθούν - εντιμώς - να παραμένουν αζεπέραστα μνημεία φρίκης, δεν μπορούμε πάντως να πούμε το ίδιο και για την «εργληματική λογική» που τα δημιούργησε. Ο ρατσισμός, ο αντισημιτισμός, η άρνηση της διαφορετικότητας, ο χωρισμός των λαών σε «περιούσιους» και παρακατανούς, η διαίρεση των ιδίων των ανθρώπων σε πολίτες πρώτης, δεύτερης και τρίτης κατηγορίας, όλα αυτά τα φαινόμενα που αποτέλεσαν το σήμα κατατεθέν του ναζισμού ξανακάνουν τώρα την εμφάνισή τους και εφορμούν στο πολιτικό προσκήνιο.

Και όχι μόνον αυτά. Η πεμπτονσία της «ιδεολογίας» του Τρίτου Ράιχ, δηλαδή η δημιουργία «εθνικά καθαρών» κρατών μέσα από την «εθνική εκκαθάριση» που οδηγεί αναπόφευκτα στη γενοκτονία των αλλοφύλων, των αλλοθρησκών και των κάθε λογής «διαφορετικών», όχι μόνο δεν έχει ξερριζωθεί, αλλά συνιστά το βασικό γνώρισμα της σημερινής πολιτικής επικαιρότητας. Από τη Βοσνία έως τη Ρουάντα και από την Αλγερία έως την Τσετσενία γινόμαστε σήμερα μάρτυρες της ίδιας επιστροφής στην ίδια βαρβαρότητα!

Ιδού λοιπόν γιατί το Άουσβιτς δεν μπορεί να θεωρηθεί «τελειωμένη υπόθεση». Και να γιατί τα διδάγματά του παραμένουν τόσο επίκαιρα και χρήσιμα όσο και πριν

από μισό αιώνα. Ίσως μάλιστα και να είναι περισσότερα από ό,τι ήταν τότε, αν λάβουμε υπόψη μας ότι τη φράση που ένοιωσε η ανθρωπότητα εκείνη την εποχή την έγραψε η σημερινή αδιαφορία.

Πράγματι, αρκεί η σύγκριση του 1945 με το 1995 γ να μας βάλει σε μαύρες σκέψεις. Τότε κυριαρχούσε αίσθηση ότι το πάθημα είχε γίνει μάθημα και ότι δεν μπορούσε ποτέ πια να επαναληφθεί. Και φυσικά, όλοι νόμιζαν ότι το Δικαστήριο της Νυρεμβέργης έλλεινε οριστικά το πιο σοκτενικό κεφάλαιο της ιστορίας για να βάλει τις βάσεις μιας νέας λαμπρής εποχής.

Σήμερα, η απαισιοδοξία είναι διάχυτη και... δικαιογνημένη. Ενώ η δορυφορική τηλεόραση μας κάνει καθημερινά κυριολεκτικά... αυτόπτες μάρτυρες σφαγών, βιολογικών γενοκτονιών, εμείς και κυρίως αυτοί που μας κυβερνούν, προσποιούμαστε ότι δεν βλέπουμε κι δεν ακούμε. Κι έτσι, στερημένοι ακόμα και από το άλλο του κλασικού «δεν γνωρίζαμε», βρισκόμαστε καταφύγει στον κινισμό και στη μοιρολατρεία των ανθρώπων που προσαρμόζονται στα πάντα και δεν σοκάζονται πια από τίποτα!

Στ' αλήθεια, τι άλλο μπορούν να σημαίνουν τα «συμμετοχές» για το υψηλό φρόνημα που επιδεικνύουν που απηύθυνε προς τους κατοίκους του Σαράγεβο - ίδιος ο Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών τη ημέρα που αυτοί συμπλήρωναν 1.000 μέρες πολιορκίας. Τι άλλο πέρα από το ότι αυτό το σύμβολο της «διεθνούς κοινότητας» είτε δεν μπορεί, είτε δεν θέλει να σταματήσει τον Γολγοθά τους; Και επίσης τι άλλο μπορεί να σημαίνει η επιμονή της ίδιας πάντα διεθνούς κοινότητας των κυβερνήσεων της ότι η γενοκτονία (γιατί περί αυτή πρόκειται) του μικρού έθνους των Τσετσένων είναι καθαρά... «εσωτερική υπόθεση» των δημίων του;

Δυστυχώς, δεν πρόκειται όμως μόνο για μιαν ακόμη επίδειξη του γνωστού κινισμού των μεγάλων. Αν απη που αποκαλούν «διεθνής τάξη και ασφάλεια» μπορούν να εξασφαλισθεί έστω και με τη θυσία των «ρομαντικών» του Σαράγεβο ή της «αμελητέας ποσότητας» που είναι οι Τσετσένοι, τότε η στάση τους θα ήταν δυνατό ακόμα να δικαιολογηθεί στο όνομα του ρεαλισμού. Εξ άλλου δεν θα ήταν η πρώτη φορά που οι μικροί και απροσχηματισμένοι θυσιάζονται στο βωμό των μεγάλων συμφερόντων.

Όμως, ακόμα κι αυτό το «επιχείρημα» αποδεικνύεται σήμερα τόσο σαφές όσο ήταν και χτες. Όπως ο κινισμός της Διάσκεψης του Μονάχου στα 1938 δεν απέτρεψε σ' ελάχιστο τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο μετά από ένα χρόνο έτσι και ο κινισμός που επέδειξαν οι Μεγάλοι στην αρχή του γιουγκοσλαβικού πολέμου δεν απέτρεψε την κλιμάκωση και την επέκτασή του στη Βοσνία. Και το ακριβώς

χειρότερο είναι ότι αυτή η τακτική των συνεχών υποχωρήσεων μπροστά στο δίκιο του ισχυρότερου όχι μόνο δεν περιόρισε την ανάφλεξη, αλλά μάλλον της άνοιξε το δρόμο για να επεκταθεί και πέρα από την πρώην Γιουγκοσλαβία, στην καρδιά της Αφρικής και στον Καύκασο. Ο κυνισμός, πέρα από τη βαθιά ανηθικότητά του, αποδεικνύεται και άκρως αναποτελεσματικός όταν δημιουργεί τις καταστάσεις που καμώθηκε ότι ήθελε να αποτρέψει...

Οικτρός λοιπόν αυτός ο κυνισμός που δεν τολμά καν να πει το όνομά του. Καλυμμένος πίσω από μια ατελείωτη σειρά χονδροειδών ψευδών που δεν πείθουν κανένα, προστοιμάζει μεθοδικά το έδαφος για ακόμα μεγαλύτερα δεινά. Υποκρίνεται ότι παίρνει τοις μετρητοίς τις διαβεβαιώσεις του κ. Γέλτσιν ότι «τερματίστηκε η στρατιωτική φάση της επέμβασης στην Τσετσενία» όταν οι εικόνες στους τηλεοπτικούς μας δέκτες μαρτυρούν για το αντίθετο.

Και ιδού τα αποτελέσματα. Από ειρηνευτικό σχέδιο σε ειρηνευτικό σχέδιο και από εχεχειρία σε εχεχειρία, ο

βοσνιακός πόλεμος όχι μόνο συνεχίζεται αλλά και ετοιμάζεται να ξαναεπεκταθεί στην Κροατία ή και πέρα από αυτήν. Και σαν να μην έφτανε αυτό, το κακό παράδειγμα του βρίσκει όλο και περισσότερους μιμητές. Ενθαρρυνόμενοι από την ασυλία της οποίας εξακολουθούν να χαιρούν οι πρώτοι Γιουγκοσλάβοι διδάξαντες, πλήθος εθνικών «εξαθαριστών» και άλλων οπαδών των «εθνικώς καθαρών» κρατών συνοστίζονται πια στα παρασκήνια του διεθνούς προσκηνίου.

Παρελθόν λοιπόν το Άουσβιτς; Δυστυχώς, μάλλον όχι. Έστω όμως κι αυτή την ύστατη στιγμή, ας αφουγκραστούμε το μήνυμα των εκατομμυρίων ανθρώπων που έγιναν εκεί μέσα στάχτη και καπνός. Και ας ακούσουμε τον Νορμπελίστα Ελί Βιζέλ που βγήκε από εκείνη την επίγεια κόλαση και έζησε έως σήμερα για να μας αυθενθύνει τη φοβερή προειδοποίηση: «δεν θα ήθελα το δικό μου παρελθόν να γίνει το μέλλον της γενιάς των παιδιών και των εγγονών μου»!...

Γιώργος Μητραλιάς, Οικονομικός Ταχυδρόμος, 2.2.95

Η σκιά της κόλασης στη γη

ΠΙΝ ΑΠΟ 50 ΧΡΟΝΙΑ, το Σάββατο 27 Ιανουαρίου 1945, μια ομάδα της 60ής σοβιετικής μεραρχίας, με επικεφαλής τον στρατηγό Βασίλη Πετάνκοφ έμπαινε στο στρατόπεδο συγκέντρωσης του Άουσβιτς - Μπιρζενάου, στην πολωνική άνω Σιλεσία, κάπου 50 χιλιόμετρα από την Κρακοβία. Το θέαμα, όπως το περιέγραψε στη γαλλική τηλεόραση ο τότε Σοβιετικός ταγματάρχης, ήταν τραγικά ασύλληπτο. «Βρεθήκαμε μπροστά σε 7.000 μισοπεθαμένους Εβραίους πολλοί από τους οποίους πέθαναν λίγες μέρες αργότερα από τις κακουχίες που είχαν υποστεί. Τους υπόλοιπους αιχμαλώτους, οι Γερμανοί, στην οπισθοχώρησή τους έκριναν σκόπιμο να τους πάρουν μαζί τους γιατί ήσαν ικανοί για εργασία». «Λίγες ώρες αργότερα, περιγράφει ο Σοβιετικός ταγματάρχης τότε, ανακαλύψαμε κάπου 8 τόνους μαλλιά γυναικών που οι ναζί τα είχαν συγκεντρώσει προφανώς για να τα αξιοποιήσουν. Φαντάζεστε πόσες γυναίκες πρέπει να θανατώθηκαν για να συγκεντρωθούν τόσοι τόνοι μαλλιά;

Ανακαλύπτουν επίσης οι Σοβιετικοί στρατιώτες τα κρεματόρια, τους θαλάμους αερίων, τις αιθουσες βασανιστηρίων και μετά μέσα από τις αφηγήσεις των ζωντανών - νεκρών ανοιγόταν μπροστά στα μάτια τους η πλέον φρικιαστική εικόνα της τερατώδους ναζιστικής λογικής αυτής της τελικής λύσης.

Υπό αυτή την έννοια, το Άουσβιτς, που υπήρξε το πιο εξοντωτικό στρατόπεδο συγκέντρωσης των ναζί και της φρικαλέας εθνικοσοσιαλιστικής λογικής τους, δεν

είναι σήμερα, 50 χρόνια μετά, μόνο η σκιά της κόλασης στη γη. Αποτελεί κατά τη γνώμη μας και ένα μοναδικό μνημείο κατά του ολοκληρωτισμού όποιο και αν είναι το χρώμα του. Και βρίσκεται εκεί που είναι, για να μας θυμίζει πού μπορεί να οδηγήσει η ολοκληρωτική σκέψη, όταν βέβαια κάποιοι διεστραμμένοι εγκέφαλοι αποφασίζουν να την κάνουν πράξη.

Και τέτοιοι εγκέφαλοι στον απερχόμενο 20ό αιώνα υπήρξαν αρκετοί, πέρα από τους Χίτλερ, Χίμλερ, Γκαίρινγκ και Μουσσολίνι. Το τέρας του ολοκληρωτισμού γέννησε εγκληματίες όπως ο Πολ-Ποτ στην Καμπότζη, ο Στάλιν στη Σοβιετική Ένωση, ο Σαντάμ Χουσεΐν στο Ιράκ, ο Ντινβαλιέ στην Αϊτή, ο Μάρκος στις Φιλιππίνες και μερικούς άλλους, οι οποίοι κάνουν τον αιώνα μας να είναι ο πιο γεμάτος σε ανθρώπινα θύματα στην ιστορία του ανθρωπου.

Ενώ λοιπόν έκλεισαν 50 χρόνια από την φοβερή τραγωδία του Άουσβιτς, της Τρεμπλίνκα, του Νταχάου, στην ήπειρό μας νέες μορφές ολοκληρωτισμού αναπτύσσονται. Αυτές του «εθνικού ξεκαθαρίσματος» και των εθνικιστικών ιδεολογιών που τις εμπνέουν. Πενήντα πέντε χρόνια μετά τη θεωρία και τη δημιουργία του τόσου ακριβού στον Χίτλερ «Άξωνα», αναβιώνουν στην Ελλάδα οι θεωρίες περί αξόνων, τόξων και άλλων σιδηρόφρακτων μεραρχιών, τη στιγμή που ο κόσμος διεθνοποιείται και απελευθερώνονται γνώσεις και πληροφορίες. Ακόμα χειρότερα, στη χώρα μας και αλλού ο αντισημιτισμός κερδίζει έδαφος και γελοίιοι συγγραφείς

προσπαθούν να πείσουν ότι το Άουσβιτς και το ένα εκατομμύριο Εβραίοι που έχασαν τη ζωή τους στα χερματόρια του αποτελούν... παραπληροφόρηση.

Γνωρίζουν καλά όμως τη δουλειά τους οι παραπάνω εκτροματισμένοι εγκέφαλοι. Μια από τις γνωστές τεχνικές του ολοκληρωτισμού είναι η κατάργηση της ιστορικής μνήμης. Επίσης, οι άνθρωποι των ολοκληρωτικών ιδεολογιών γνωρίζουν ότι το να πιστεύει κανείς στο ψέμα είναι πιο εύκολο από το να ζη με την αλήθεια. Ακόμα, γνωρίζουν ότι σήμερα, επειδή ζούμε την εποχή της ταχύτατης μετάδοσης πληροφοριών, τα ολοκαυτώματα δεν μένουν άγνωστα.

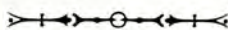
Μπορεί οι σφαγές ανθρώπων στη Ρουάντα ή στη Σομαλία να προκαλούν αδιαφορία, είναι όμως γνωστές. Είναι πολύ πιθανόν να μη βλέπουν και να μην ακούν ορισμένοι για τα εγκλήματα του φανατισμού στη Βοσνία, στην Τσετσενία, στην Αλγερία και αλλού, πλην όμως κανείς δεν μπορεί σήμερα να πει δεν ξέρω. Όλοι ξέρουμε, αλλά πολλοί από μας δεν θέλουν να μάθουν. Διότι, η μάθηση καλλιεργεί το κριτικό πνεύμα και κάνει το άτομο σχεδόν αδιάβροχο στη δολοφονική βλακεία. Συμβαίνει όμως η τελευταία να αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο κάθε ολοκληρωτικής θεωρίας και πράξης. Ιδιαίτερα δε όταν στηρίζεται, όπως θα έγραφε και ο αείμνηστος Καρλ Πόππερ, στη συνωμοτική ερμηνεία της ιστορίας και της πραγματικότητας και κατ' επέκταση στη μη ανοχή του άλλου. Το Άουσβιτς λοιπόν, επειδή κάθε μη επιρρεπή άνθρωπο στη

δολοφονική βλακεία και στον εθνικιστικό αποκλεισμό του επιτρέπει να εξηρεί και να εννοεί την ιστορία (και τη βαθύτερη σημασία της), οδηγεί στον προβληματισμό. Για πολλούς έτσι, είναι απαραίτητο να υποβαθμιστεί, να τεθεί υπό αμφισβήτηση.

Όχι όμως και για μας. Αρνούμεθα το ρόλο του Πόντιου Πιλάτου μπροστά στην ιστορία ενός αποτροπιαστικού εγκλήματος κατά της ανθρωπότητας. Επειδή δε έχουμε συνείδηση ότι πολλές φορές τα πιο βαριά εγκλήματα κατά των συνανθρώπων μας τα έχουμε κάνει όχι πράττοντας απέναντί τους εκείνο που δεν έπρεπε να πράξουμε, αλλά μη πράττοντας αυτό που έπρεπε να πράξουμε, το Άουσβιτς αποτελεί για μας πανανθρώπινο μνημείο. Όσο κι θα θεωρείται τέτοιο, οι αναποφάσιστοι μπροστά στην ιστορία θα εμποδίζονται ίσως να αφήνουν το πεδίο ελεύθερο στους θρασείς και στους εγκληματίες κατά της ύπαρξης του ανθρώπου.

Η σκιά της κόλασης στη γη, όσο και αν αρνήθηκε να την μνημονεύσει ο αντισημίτης Πολωνός πρόεδρος Λεχ Βαλέσα στη διάρκεια μιας εκδήλωσης για τα θύματα των θαλάμων αερίων, για κάθε άτομο που πιστεύει στη δημοκρατία και στην ελευθερία δεν πρέπει ποτέ πια να μεταβληθεί στο απέραντο σποτάκι που η ιστορία μας επειγυλίζει πριν 50 και πλέον χρόνια.

Αθ. Χ. Παπανδρόπουλος,
Οικονομικός Ταχιδρόμος, 2.2.95

ΕΥΘΥΝΗ

Ακροβολισμοί

ΠΕΝΗΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ύστερα από την θρηωδία που διαπράχτηκε στο Άουσβιτς, όπου άνθρωποι έκαιγαν κι εξόντωναν χιλιάδες ανθρώπους πιστεύοντας πως οι πράξεις τους δεν ήταν φρικτά εγκλήματα επειδή το κόμμα και η παράφων ηγεσία του τους έδιναν την εντολή, όσοι έζησαν την μαρτυρική εκείνη περίοδο, οφείλουν να μη λησμονούν. Η ειρήνη, η αλληλοκατανόηση και η συνεργασία των ανθρώπων στηρίζονται στη μνήμη, όχι στην λήθη. Ανάβουμε ένα κερί για τις ψυχές εκείνων των αθώων που χάθηκαν εκεί, και αλλού, με συναίσθημα βαθειάς συντριβής και αγάπης - εμείς, τα δύσμοιρα παιδιά αυτού του κακούργου αιώνα.

* Είναι προς τιμήν της εκκλησίας της Γερμανίας η επιστολή που κυκλοφόρησε η Σύνοδος της για την επέτειο την ζοφερή του Άουσβιτς («El Pais» 25.1.95), επι-

στολή γενναία αυτοκριτικής και ομολογίας, εστω και τώρα, πως «οι χριστιανοί δεν αντιστάθηκαν στον ρατσιστικό αντισημιτισμό» τότε. «Η ενοχή και η αποτυχία των καιρών εκείνου έχει μια διάσταση εκκλησιαστική... γιατί η Εκκλησία έστρεψε τα νώτα στην τραγωδία των Εβραίων και σιώπησε εμπρός στα εγκλήματα...». * Για τούτο, δίκαια απορρίφθηκε αμέσως, η άστοχη πρόταση («Die Welt» 23.1.95), του τέως γερμανού Προέδρου Ρίχαρντ φον Βάϊσζερ, να δοθεί, πριν καθαριστούν αποσπασματικής σήψης τόσων χρόνων, αμνηστία για τις εγκληματικές πράξεις που έγιναν στην ανατολική Γερμανία, στη διάρκεια της κομμουνιστικής δικτατορίας. Είναι πολύ νωρίς, και ο γενναίος γερμανικός λαός, πρωταγωνιστής της Ενωμένης Ευρώπης, έχει το δικαίωμα σε ένα παρόν καθαρό, τίμιο και φιλελεύθερο.

Ευθύνη, Φεβρουάριος 1995

«Μαλλιά γίνονταν σκινιά καραβιών...»

65.000 Έλληνες έσβησαν στο Άουσβιτς:

Τέσσερις από τους επιζήσαντες περιγράφουν την φρίκη και τον παραλογισμό.

ΤΑ ΚΡΕΜΑΤΟΡΙΑ είχαν στηθεί. Εκατομμύρια άνθρωποι από διάφορες χώρες του κόσμου φορτώθηκαν στα τρένα με προορισμό το Άουσβιτς. Εκεί τους έδωσαν από έναν αριθμό, τους βασάνισαν, τους ταπεινώσαν, τους έριξαν στα κρεματόρια και τους έκαψαν. Περισσότεροι από 1.500.000 βρέθηκαν φρικτό θάνατο, μεταξύ των οποίων και 65.000 Έλληνες, οι περισσότεροι Εβραίοι στο θρήσκευμα.

Σήμερα συμπληρώνονται 50 χρόνια από τότε που ο ρωσικός στρατός απελευθέρωσε το Άουσβιτς και έδωσε τέλος στο μαρτύριο εκατομμυρίων ανθρώπων. Όσοι επέζησαν αλλά και όλος ο κόσμος κάθε φορά, στις 27 Ιανουαρίου, θυμούνται και τιμούν όσους πέθαναν στο βοιό του παραλογισμού και της βίας. Τις εφιαλτικές στιγμές τους από το Άουσβιτς μεταφέρουν στα «ΝΕΑ» 4 Έλληνες που κατάφεραν να επιζήσουν. Οι μαρτυρίες τους είναι συγκλονιστικές: ακόμη και σκινιά για καράβια έφτιαχναν από τα μαλλιά των κρατουμένων οι ναζί.

Η μόνη που επέζησε από τους 50 συγγενείς

ΟΤΑΝ ΖΟΥΣΕ στην Καστοριά πήγαινε στο σπίτι της εξαδέλφης της και κεντούσαν μαζί μια κουβέρτα. Στον δρόμο για το Άουσβιτς χάθηκαν. Μαζί με άλλες γυναίκες για ένα διάστημα έφτιαχνε πακέτα, έξω από τα κρεματόρια, τα ρούχα των νεκρών. Για μια στιγμή, εκεί που έπαιρνε ρούχα από τον σωρό για να τα πακετάρει είδε την κουβέρτα. Προσπάθησε και κατόρθωσε να διατηρήσει την ψυχραιμία της. Ενάμιση χρόνο στο κολαστήριο του Άουσβιτς, η Μπέρι Ναχμία αυτό έκανε. Ήταν η μόνη από τους 50 συγγενείς της που επέζησε. Μόλις είχε τελειώσει το Γυμνάσιο στην Καστοριά, οι Γερμανοί της έβαλαν στο πέτο το «άστρο του Δαβίδ». Τον Μάρτη του '44, άνδρες, γυναίκες, παιδιά μεταφέρθηκαν στη Θεσσαλονίκη και από εκεί με τρένο, 80 και 100 άτομα σε κάθε βαγόνι, στο Άουσβιτς. «Μόλις κατεβήκαμε στον σταθμό, μας βάλανε στη σειρά και άρχισαν να διαλέγουν. Φόρτωσαν τους άνδρες, τα παιδιά, τους αρρώστους σε καμιόνια. Σε ένα από αυτά μπήκε ο πατέρας μου και ο αδελφός μου. Κανείς δεν ήξερε τίποτα. Τα καμιόνια φύγανε. Από τότε δεν είδαμε κανέναν. Οι γυναίκες που μείναμε εκεί βαδίζαμε προς το στρατόπεδο. Εκεί μας κουρέψανε, μας δώσαν κάτι ρούχα παλιά, μας έγραψαν στο χέρι τον αριθμό. Από τη στιγμή εκείνη πάψαμε να είμαστε άνθρωποι. Ήμασταν αριθμοί. Εγώ ήμουν το 76859...».

Μπέρι Ναχμία. Πενήντα συγγενείς της μεταφέρθηκαν από την Καστοριά στο Άουσβιτς κατάφερε και επέζησε μόνο αυτή. Το ναζιστικό νόμιμο την ακολουθεί σε όλη της τη ζωή.

«Μετά μας βάλανε πάλι στη σειρά. Εκεί είδα τον «άγγελο του θανάτου», τον Μέργελε. Διάλεξε τις πιο νέες και τις πιο ωραίες για τα πειράματά του. Οι υπόλοιπες πιάσαμε δουλειά. Μας πήγαν σε ένα ξερό μέρος γεμάτο πέτρες. Τις φορτωνόμασταν και τις μεταφέραμε σε απόσταση τριών χιλιομέτρων. Μόλις φτάναμε τις ξαναπηγαίναμε πίσω. Χωρίς νερό και φαγητό, λίγοι αντέξαμε. Μας ξυπνούσαν στις 4 το πρωί με τα μαστίγια. Βγαίναμε έξω και άρχιζε η διαλογή. Όποιος ήταν άρρωστος ή κουρασμένος φορτωνόταν στα καμιόνια και πήγαινε κατευθείαν στα κρεματόρια. Αυτό το μαρτύριο κράτησε πάνω από μήνα. Και κάθε μέρα είχαμε τη «διαλογή». Άντεξα. Για ένα διάστημα με μια ομάδα πήγαμε έξω από τα κρεματόρια. Πέρναμε τα ρούχα όσων καίγανε, τα φτιάχναμε πακέτα και τα στέλνανε στη Γερμανία. Όλες τις δουλειές εμείς τις κάναμε. Ακόμη και μέσα στα κρεματόρια Εβραίοι δουλεύανε, 300-300. Όχι για πολύ όμως. Κάποια στιγμή τους καίγανε και αυτούς και έφερναν άλλους. Ήμασταν απέξω και δεν ξέραμε τι γινόταν. Μια μέρα προς το τέλος του '44 οι Γερμανοί άρχισαν να ανατινάζουν τα κρεματόρια. Εμάς μας έβαζαν και ρίχναμε χώμα πάνω από τα ερείπια για να μη φαίνεται τίποτα. Οι 300 όμως είπαν τι έγινε. Οι Ρώσοι πλησίαζαν και οι Γερμανοί δεν ήθελαν να αφήσουν τίποτα που να θυμίζει αυτά που έκαναν».

«Δεν θα ξεχάσω τον δρόμο για τα χρεματορία»

ΣΑΝ ΣΗΜΕΡΑ, ημέρα Σάββατο, το 1945, στο μαζάβριο στρατόπεδο του Άουσβιτς που είχε εκκρενωθεί πριν από λίγες ώρες από τους ναζί, η Λίνα Καπόν γνώρισε τον άνδρα της ζωής της, τον Λεόν Περαχιά.

Είχε φθάσει από το γειτονικό στρατόπεδο του Μπιρκενάου για να συναντήσει τους εναπομείναντες ομοεθνείς της.

Η Λίνα, 22 χρόνων τότε, και ο Λεόν, 24 χρόνων, σκελετωμένοι από την πείνα, είχαν στο νου τους μόνο την ελευθερία και την προσδοκία να μάθουν καλά νέα για τους δικούς τους που είχαν συρθεί στα χρεματορία.

Μετά την απελευθέρωση, περιμένοντας τον επαναπατρισμό τους, έφτασαν μαζί με τους απελευθερωτές τους έως το στρατόπεδο του Μινσκ της Λευκορωσίας, όπου αγαπήθηκαν και ένωσαν τις τύχες τους στη νέα ζωή. Αυτή ήταν η δική τους ανάσταση...

Σήμερα, στο διαμέρισμα της οδού Παλαιών Πατρών Γερμανού 12, στη Θεσσαλονίκη, ζουν με τα φαντάσματα και τις μνήμες, ενσταλές παρότι τα 75 κι 72 χρόνια αντίστοιχα, αλλά ενσυνείδητοι όταν αναπολούν τη φρίκη δείχνοντας στα χέρια τους τους χαραγμένους αριθμούς των ναζί: Λεόν Περαχιά 118945, Λίνα Καπόν - Περαχιά 76942!

«Εγώ γεννήθηκα τρεις φορές», λέει στα «ΝΕΑ» ο κ. Περαχιά, «μία το 1920, μία το 1945 και μία το 1950 (στον εμφύλιο, όταν κλήθηκε να πολεμήσει). Ήμουν σούπερ τυχερός και το σφείλω σε δυο μου ιδιότητες, συμπληρώνει. Το ότι ήμουν τεχνικός (τορναδόρος) και μας είχαν ανάγκη οι ναζί, και στη φωνή μου. Ήμουν βαρύτονος και άρεσαν πολύ στους ναζί οι χαντσονέτες...».

Τι έμεινε ανεξίτηλο από τα στρατόπεδα του θανάτου;

Λίνα και Λεόν. Και οι δύο έχουν ακόμα χαραγμένους τους αριθμούς που σημάδεψαν τη ζωή τους.

«Οι σκηνές κατά τις οποίες οι γυνές μανάδες, ανύποπτες, κρατώντας από το χέρι τα παιδιά τους, κατευθύνονταν προς τα χρεματορία. Αυτή η εικόνα δεν θα μου φύγει ποτέ...», λέει ο κ. Περαχιά.

Και για την κ. Λίνα Περαχιά: «Ο βίαιος χωρισμός μας (ήμουν με την αδελφή μου) με τη μητέρα μας από τους ναζί στο Μπιρκενάου».

Τζέννη Μοσιέ. Ο Μέγγελε την έβγαλε για το χρεματοριο και έτσι στα χαρτίκα τη γύρισε πίσω. «Ήταν τυχερή...».

«Μας τσάκιζε η μυρωδιά από τις καμένες σάρκες»

Ο ΣΟ ΚΙ ΑΝ ΦΑΙΝΕΤΑΙ ΑΠΙΣΤΕΥΤΟ που ζει σήμερα η κυρία Τζέννη Μοσιέ, το οφείλει στον «αγγέλο του θανάτου», τον Μέγγελε. Εκεί που την είχε ξεχωρίσει με αυτούς που θα πήγαιναν στα χρεματορία, την ξαναγύρισε πίσω. Ετοι, χωρίς λόγο. Βέβαια, λόγω την ένοιαζε. Είχε συμβιβαστεί και με τη ζωή και με το θάνατο από την πρώτη στιγμή. Όταν έφτασε στο Άουσβιτς μαζί με τη μάνα της και τον 11χρονο αδελφό της, την έβγαλαν στην άκρη. Τους άλλους, μαζί και τους δικούς της, τους φόρτωσαν για τα χρεματορία.

Αφού την κοιρέψανε, της έδωσαν τον αριθμό 76925... Στην αρχή, μαζί με άλλες κρατούμενες έφτιαξαν τις ράγες από το σιδηροδρομικό σταθμό έως το στρατόπεδο. Δούλευαν κι έβλεπαν τις αλότητες να ξεπηδούν έως τον ουρανό. Η μυρωδιά από τις ανθρώπινες σάρκες τις τσάκιζε. Ανέπνεαν και ο αέρας είχε τη μυρωδιά των δικών τους ανθρώπων και αυτό ήταν που δε' θα το ξεχάσουν ποτέ. Είχε φτάσει τα 30 κιλά, μα δεν ήθελε να μπει στο νοσοκομείο γιατί εκεί κάθε μέρα γινόνταν οι διαλογές για το χρεματοριο.

Δούλενε στα πακέτα και κάποια στιγμή έκανε σκονιά για τα χαράβια από τα μαλλιά των κρατούμενων, τα οποία τα έβαζαν μέσα σε πίσσα για να μην πάει τίποτα χαμένο... Έκανε πολλά. Υπέφερε όπως όλοι. Και μια μέρα εκεί που συνέχιζαν το μαρτύριο, τους είπαν να πάνε για μπάνιο στο χρεματοριο. Πήγαν, δεν μπορούσαν να κάνουν τίποτε άλλο. Προσευχήθηκαν. Κάνανε μπάνιο, αλλά κανείς δεν πρόλαβε να τους πειράξει: οι Ρωσοί είχαν φτάσει στο Άουσβιτς.

Πολλοί από τους κρατούμενους έφυγαν. Εκείνη είχε μείνει πίσω. Μια μέρα πριν από το τέλος ήρθαν οι Γερμανοί και τους διέταξαν να βγουν όλοι έξω. Κρίσφιτσε. Όσοι βγήκαν τους εκτέλεσαν επί τόπου. Επέζησε. Δεν μισέι πια κανέναν. Μόνο που φοβάται μήπως κάποιος στιγμή ξαναγίνουν αυτά που έγιναν στο Άουσβιτς.

Πάνος Μπαϊλής - Χρήστος Ζαφείρης, Τα Νέα, 27.1.95

«Ποτέ πια»!

ΠΟΤΕ ΠΙΑ! Ομονοούσαν στόματα και μάτια δακρυσμένα πριν από λίγες μέρες στο Άουσβιτς, στο φριχτότερο κολαστήριο της ναζιστικής θηριωδίας. Στο χιονισμένο τοπίο οι παγωμένες καρδιές των επιζώντων απέτιαν φόρο τιμής στα εκατομμύρια των άταφων νεκρών των στρατοπέδων εξόντωσης, Εβραίων στην πλειονότητα.

Άουσβιτς, το μεγαλύτερο στίγμα ντροπής της ανθρωπίνης ιστορίας, όπου η τρέλα, η φρίκη, η σκληρότητα, ξεπέρασαν τα όρια και της πιο διεστραμμένης φαντασίας.

Ποτέ πια, αναφωνούμε όλοι σε κάθε ευκαιρία, με την ελπίδα να ξορκίσουμε τη συμφορά, αλλά η δυσνόστατη ανθρωπίνη φύση του καλού και του κακού δεν λείει να

καταλαγιάσει, όσοι αιώνες πολιτισμού κι αν περάσουν. Το σπέρμα του Κρίν βριζολογιάζει συνεχώς.

Όσο κι αν τα κρεματόρια έλκεισαν, οι φούρνοι έσβησαν, οι καμινάδες έπαψαν να καπνίζουν, νέοι μέθοδοι, νέα φονικά όπλα ανθρώπων εναντίον ανθρώπων συνεχίζουν τον όλεθρο.

Εστίες ολοκληρωτικού πολέμου, γενοκτονίες, νέου τύπου στίγματα ντροπής παντού, σε Ευρώπη, Ασία, Αφρική, Αμερική. Ρέει το αίμα, καλπάζει η βία, ο θάνατος θερίζει κορμιά κι άλλα κορμιά. Είναι μοιρολατρία να σκεφτεί κανείς ότι το «Ποτέ πια» είναι μια γλυκιά, ενδόμυχη, απέλπιδη ουτοπία, όταν η ιστορία μάς διαφενδίζει επαναλαμβανόμενη ανά τους αιώνες;

Εύα Κοταμανίδου, Τα Νέα, 31.1.95

Ο Έλληνας Ραβίνος του Βερολίνου

Ο ΡΑΒΙΝΟΣ ΤΟΥ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ Όστρονγκ Ναχάμα, ο οποίος κατάγεται από τη Θεσσαλονίκη δήλωσε: «Όταν επέστρεψα τον Μάιο του '41 στη Θεσσαλονίκη, οι Γερμανοί είχαν ήδη διαλύσει την επιχείρηση του πατέρα μου, που ήταν σιτέμπορος. Με την πρώτη αποστολή, αρχές του '44, μεταφερθήκαμε όλη η οικογένεια στο Άουσβιτς. Σαν νεότερος - σε αντίθεση με τους γονείς μου που οδηγήθηκαν αμέσως στα κρεματόρια - χρησιμοποιήθηκα σε καταναγκαστικά έργα, σπάγαμε πέτρες και ανοίγαμε δρόμους με φοβερό κρύο. Επειδή τραγουδούσα, επέζησα.

Αρχές του Ιανουαρίου του '45, τα Ες Ες πήραν 27.000 κρατουμένους, επειδή πλησίαζαν οι Ρώσοι και μας μετέφεραν πεζούς στα δυτικά. Όταν μας απελευθέρωσαν οι Σοβιετικοί, είχαμε μείνει δύο χιλιάδες - τρώγαμε ωμές πατάτες. Έμεινα έξι εβδομάδες σε νοσοκομείο πάσχοντας από τύφο. Μόλις συνήλθα, πληροφορήθηκα από την εβραϊκή κοινότητα ότι κανένας συγγενής μου δεν ζούσε. Θέλησα να επιστρέψω στη Θεσσαλονίκη, αλλά ο Γκαλίνσκυ - ο πρώτος Αρχιραβίνος μετά τον πόλεμο - με παρακάλεσε να μείνω για να ξαναδημιουργήσουμε στο Βερολίνο ιουδαϊκή κοινότητα. Ως ραβίνος επισκέφθηκα

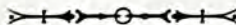
τη Θεσσαλονίκη στα 1951. Δεν μπόρεσα να μείνω γιατί δεν υπήρχε ούτε ένας συγγενής ή φίλος. Το σπίτι μας, στην Αγία Τριάδα, ήταν ερείπιο. Τα μαγαζιά του πατέρα είχαν άγνωστοι άνθρωποι. Έκλαιγα όλη μέρα.

Επέστρεψα στο Βερολίνο, όπου παράλληλα με τη θρησκευτική αποστολή μου έγινα τενόρος στην Όπερα και προσκλήθηκα στη Νέα Υόρκη και στη Λυόν και τραγούδησα. Συνολικά έδωσα σε διάφορες πόλεις του κόσμου 57 κοντσέρτα. Εν τώ μεταξύ, με τον Γκαλίνσκυ και τελευταία με τον Μπούμπις αναγεννήσαμε την εβραϊκή κοινότητα. Δεν έπαψα να αγαπώ την πατρίδα μου, εκεί που γεννήθηκα. Δεν έπαψα να μιλάω ελληνικά... Συναισθηματικά ανήκω στη Θεσσαλονίκη και διατηρώ πάντα την ελληνική ιθαγένεια. Ταξιδεύω με το ελληνικό διαβατήριο. Γνωρίζοντας αυτό, ο πρωθυπουργός του ομόσπονδου κρατιδίου του Βερολίνου, Ντίμπεγκεν, μου είπε σε πρόσφατη συνάντησή μας:

- Κύριε Ναχάμα, ελάτε να σας δώσουμε τη γερμανική ιθαγένεια και γερμανικό διαβατήριο.

- Όχι, τον είπα. Αυτά δεν γίνονται. Εγώ Έλληνας γεννήθηκα και Έλληνας θα πεθάνω.

Τα Νέα, 2.2.95, απόσπασμα

Αναμνήσεις από την κόλαση

«Το Παρόν», δημοσιεύει σήμερα απόσπασμα από το ανέκδοτο βιβλίο μιας Ελληνίδας που έφτασε στο Αιωνόβιτο, επέζησε και υπάρχει σήμερα ανάμεσά μας, σερνή, αθόρυφη, αλλά και πικραμένη. Η μάνα πατρίδα δεν αντάμεινε την νεαρή αγωνίστρια της Κατοχής Βάσω Σταματίου, ούτε καν με μια τιμητική αντιστασιακή συνταξη. Ποιος γνωρίζει την ερμηνεία της λέξης «ντροπή»;

Υστερα από 50 χρόνια, σαν φόρος τιμής, αυτή η στήλη με τα λόγια της απ' τα μαρτύρια στο Αιωνόβιτο...

ΚΡΥΦΤΗΚΑ πίσω απ' τα κορμιά των κοριτσιών, αλλά ήταν μάταιο. Η μπλοκδόξα ξεχώρισε δύο Ρωσίδες, μια Γιουγκοσλάβα, που την είχαν επίσης απασχολήσει κι εμένα. Μόλις με είδε η Νταϊζη, φωτίστηκε το πρόσωπό της.

- Έλα μου 'δω πουλάκι μου, που μου κρύβεσαι... Τό 'κανες κι εδώ το θαύμα σου ε; Έλα να σου φορτώσω μια ωραία αγγαρεία να την ενγαριστήθεις...

Η Ρωσίδα η Βάλια, μου 'πε στο δρόμο. «Ελληνίδα είναι αυτή;» κι είχε μια απορία στο μαζρύ της πρόσωπο. Έκανα μια ζήτηση να τινάξω το γιακά μου, όπως κάναμε στην Ελλάδα για τα καθάρματα, αλλά η Νταϊζη, πρόσφατα και μου άστραψε ένα χαστούκι.

Πήραμε από ένα γραφείο έναν Γερμανό Ες Ες, με τον τεράστιο σκύλο του. Από ένα υπόστεγο, μας διέταξαν να φορτωθούμε μια μεγάλη σχεδία από τάβλες, με τέσσερα κοντάρια για να την κρατάμε. Πιάσαμε από ένα κοντάρι η κάθε μια. Ήταν ασήκωτη. Κοίταξα τη Βάλια, σα να τη ρωτούσα τι πρόκειται να γίνει, μα κι η Βάλια, κοιτάζε την άλλη Ρωσίδα, με την ίδια απορία. Περάσαμε πολλά μπλοκ, μια μεγάλη πύλη κι άλλα μπλοκ, μπροστά η Νταϊζη και πίσω μας ο Γερμανός με το σκύλο. Το στρατόπεδο, ήταν γεμάτο γυναίκες με ριγέ ξεθωριασμένες στολές, που άλλες κουβαλούσαν καζάνια, άλλες σέρναν καρότσια με πέτρες, άλλες φορτωμένες τεράστιους μπόγους, όλες κιτριναρές και σκελετωμένες, σε μια χτυπητή αντίθεση με άλλες καλοντυμένες, ως επί το πλείστον με σατέν μπλε με άσπρα πουάν, που είχαν την κόκκινη ταινία της κάπο στο μανίκι. Είδα από πολύ κοντά τα κρεματορία που κάπνιζαν και παρηγοριόμουν με την ευχή να καίνε τουλάχιστον πεθαμένους, παρά ζωντανούς. Φτάσαμε σ' ένα στενόμακρο μπλοκ, χωρίς νούμερο, κοντά στα ηλεκτροφόρα σύρματα. Η Νταϊζη ξεκλείδωσε τη φαρδιά πόρτα και μας διέταξε γερμανικά να μπούμε. Μια κολώνα πάγου, σύρθηκε στη σπονδυλική μου στήλη. Τα δάχτυλά μου μούδιασαν και το κοντάρι έφυγε από τα χέρια μου. Ένα βουνό από γυμνούς σκελετούς γυναικών, που είχαν πεταχτεί εκεί με φτινάκια, δίνοντας στο μακάβριο σωρό παράξενα σχήματα, σαν ξεραμένα αγκωνάρια

άσπαρα στοιβαγμένα. Πόδια, χέρια, κοιλίες, κεφάλια όλα μαυροκίτρινα, σ' ένα τρελό μπέρεσμα, που ποτ κανείς καλλιτέχνης δεν θα έχει διανοηθεί να ζωγραφίσει. Ένα χέρι, πεταγόταν παράλληλα μ' ένα πόδι. Πάνω σ' ένα τσακισμένο γόνατο, στεκόταν ανάσκελα αωρούμενο ένα κορμί που το 'βλεπα απ' τη μέση και κάτω. Σι πρώτο πλάνο, το μαύρο τρίγωνο της φύσης, έλεγε, πως η γυναίκα ήταν νέα. Τα ρουφηγμένα μάγουλα πλάι στ ανοιχτά στόματα, όμοια σχεδόν σ' όλα τα κεφάλια, ποι κρέμονταν άλλο κοιτάζοντας πάνω, άλλο πλάι κι άλλο προς τα κάτω. Στ' ανοιγμένο στόμα ενός κεφαλιού πέταγε ένα πόδι, σα να 'θελε να σταματήσει το ουρλιαχτό. Άλλη στη θέση του στηθους, είχε μόνο τα θορυβεστά τόξα του σκελετού κι απ' άλλη κρέμονταν κάτι ζαρωμένα πουργιά, που κάποτε θα ήταν αφράτα ρόδινα πλούσια σεξουαλικά στήθη.

Το φτινάκι είχε στείλει κάποια μπρούμιντα, πάνω σε μια άλλη μ' ανοιχτά πόδια. Ήταν σαν ένα τραγικό ερωτικό αγκάλιασμα, απ' αυτά που καταδικάζουν οι ηθικολόγοι.

Τα δάχτυλα, κλαριά δέντρων πεινασμένα για ζωή, έμοιαζαν ν' απολιθώθηκαν τη στιγμή που πήγαιναν να την αρπάξουν. Η μάταια προσπάθεια, είχε σταματήσει στις σκληρές τεθλασμένες της, και τα μάτια, άλλα κλειστά, άλλα μισόκλειστα κι άλλα ορθάνοιχτα, έστελναν τ' ανατριχιαστικό τους μήνυμα στην ανθρωπότητα.

«Φτάνει... Είμαστε αθώες... Μη μας σκοτώνετε... Δεν θα σας ωφελήσει ο θάνατός μας. Σταματήστε το έγκλημα... Φτάνει...».

Η διαταγή ήταν να φορτώσουμε πάνω στη σχεδία, όσα κορμιά χώραγαν. Θα 'πρεπε να τραβήξουμε χέρια, πόδια, να βλέπουμε το βουνό ν' αλλάζει σχήμα, ν' ακουνομε το θόρυβο που 'κάναν τα κόκκαλα καθώς ξέμπελκαν.

Κάναμε να οπισθοχωρήσουμε προς τα έξω, αλλά ο Γερμανός με το πολυβόλο προς τα πάνω μας, μας έφραζε το δρόμο φωνάζοντας «λος σνελλ» και το λυκόσκυλο έδειχνε τα κοφτερά δόντια του. «Σνελλ, αρμπάιτ», φώναζε κι η Νταϊζη κι έδινε χαστούκια στα άσπρα από την αγωνία πρόσωπά μας. Σα να μην ήταν δικά μου τα χέρια που τραβάνε τα γαρωμένα πόδια. Είχαμε πιάσει κι εγώ κι η Σεργίδα από ένα πόδι και τραβάγαμε. Το σώμα ξεκόλλησε και βγήκε στην επιφάνεια. Είχαμε πιάσει τα πόδια του ίδιου σκελετού, σα να θέλαμε να ξεσχίσουμε τη νεκρή στα δύο. Ο ιδρώτας έτρεχε κρύος απ' το μέτωπό μας κι ο σωρός έτρεξε, κορτάλιζε στην εφιαλτική του μετατόπιση.

Δούλευα με κλειστά σχεδόν μάτια, αποφεύγοντας να κοιτάξω τα πρόσωπα των πεθαμένων γυναικών. Πιάνω-

με τα κορμιά με τη Σερβίδα, η μια απ' τις μασχάλες, η άλλη απ' τα πόδια και τα βάζαμε πάνω στη σχεδιά με τάξη. Όταν ο Γερμανός έβρινε ότι ήταν αρωγετά, είπε «γχενούχ» φτάνει. Η Νταϊζή έφερε έναν μαύρο μπουσαμιά και σκέπασε τα κορμιά.

Βγήκαμε έξω από το λάγκερ από μια καμιονφλαουσιμένη πόρτα. Ένα ζεστό καλοκαιριάτικο αεράκι ανέμιζε τον μαύρο μπουσαμιά και τον ανασηκωνε στη μια άκρη, αφήνοντας να φαίνεται ένα κουρεμένο κεφάλι, τριγωνικό, με μισόκλειστα μάτια.

Δεν ξέρω πόσο προχωρήσαμε. Σταματήσαμε σ' ένα μέρος με κάτι θάμνους αλλά όχι σαν αυτούς με τα σκίνα που έχουμε στην Ελλάδα. Ήταν ανουγμένοι ένας μεγάλος λάγκος. Απ' την απέναντι μεριά, ήταν ένα συνεργείο με καμιά δεκαριά άνδρες αιχμαλώτους με ριγέ στολές κι αυτοί και με το ίδιο βλακώδες βλέμμα σαν τις γυναίκες που είχα δει. Τους επέβλεπαν ανάλογοι Γερμανοί, κάτο και σκυλιά. Κρατούσαν τα φτυάκια κι ήταν φανερό πως αυτοί θα φτυαρίζαν για να σκεπάσουν τις πεθαμένες. Αδειάσαμε το βαρύ φορτίο στην άκρη του λάγκου γέροντας τη σχεδιά, όπως αδειάζα τις ποταμίσιες πετρώδες απ' το ζοσκινάκι μου, όταν ήμουν μικρούλα, στα λουτρά του Πόζαρ.

Κάναμε τρεις φορές το ίδιο δρομολόγιο, ώσπου άδειασε ο νεκροθάλαμος. Ο Γερμανός συνοδός, μας χάρισε από μια βουρδουλιά για ευχαριστώ κι η Νταϊζή μας ξαναγύρισε το μπλοκ. Στο δρόμο τη ρώτησα γιατί δεν κάηκαν τις πεθαμένες στους φούρνους. «Έχουν πολλή

δουλειά και δεν προφταίνουν» μου απάντησε. «Χιλιάδες πεθαίνουν κάθε μέρα και βρομιάνε βλέπεις οι πεθαμένοι». Είχα μια απορία, που δεν την είπα όμως στη Νταϊζή, γιατί ήταν κατσουφιασμένη. «Γιατί τότε τόσες συλλήψεις, αφού ούτε τόσο φραγτό διέθεταν, ούτε τόσα κρεβάτια, ούτε τόσους φούρνους για να καίνε τα πτώματα. Γιατί δεν σκοτώναν αμέσως με το πολυβόλο, να τελειώνει η υπόθεση και γι' αυτούς και για μας. Ποιος ο λόγος να κοιβαλάνε ως εδώ τις γυναίκες από όλες τις χώρες της Ευρώπης, αφού ο τελικός σκοπός, ήταν η εξόντωσή τους;

Τι να γινόταν άραγε στην Ελλάδα; Θα είχαν άραγε οι πατριώτες μου εκεί την τύχη να πήγαιναν Ξατ' ευθείαν στο πολυβόλο, ή θα τους βασάνιζαν με παρόμοιους σατανικούς τρόπους, σαν αυτούς εδώ στο Άουσβιτς; Τι να γινόταν άραγε στην πατρίδα;».

Στα χορίτσια που με ρώτησαν τι αγγαρεία μου έβαλαν, είπα ότι κοιβαλήσαμε πετραδάκια. Όχι άσπρα σαν τον Πόζαρ, αλλά κιτρινόμαυρα παράξενα πετραδάκια. Φαίνεται όμως πως το βλέμμα μου, ήταν βλέμμα τρελής, γιατί με κοίταζαν απ' την κορυφή ως τα νύχια ν' ανακαλύψουν μελανιές από ξύλο. Όμως, μελανιές δεν είχα. Είχα μόνο μια μεγάλη μελανιά στην ψυχή μου. Δεν μιλούσα. Άκουσα την Όλγα να λέει, «από τότε που την χτύπησε η μπλοζόβα στο κεφάλι, τά 'χει χαμένα». Μήπως αλήθεια είχα αρχίσει να τρελαίνομαι;

Βάσω Σταματίου, Το Παρόν, 5.2.95

Από τις τελετές Μνήμης που έγιναν πρόσφατα στο Άουσβιτς. Αναμμένα κεριά και λουλούδια, στις σιδηροδρομικές γραμμές του στρατοπέδου, στη μνήμη των θυμάτων του Ναζισμού.

Φασιστοειδή αμαύρωσαν εβραϊκά σύμβολα.

ΕΝΩ ΟΙ ΛΑΟΙ από κάθε μέρος του πλανήτη μας ζλίνουν το γόνυ στα εκατομμύρια των ανθρώπων που μαρτύρησαν στα χρεματόρια του φασισμού, στη Θεσσαλονίκη άγνωστα φασιστοειδή στοιχεία αμαύρωσαν με σπρέι πινακίδες στην πλατεία Εβραίων μαρτύρων, γεγονός που προκάλεσε την αγανάκτηση όλου του δημοκρατικού λαού της πόλης. Απαράδεκτη, όμως, είναι και η στάση της δημοτικής αρχής που αδιαφόρησε και δεν έστειλε υπαλλήλους να σβήσουν τα συνθήματα ή να αντιτακαστήσουν τις πινακίδες. Η χαρακτηριστική αυτή αδιαφορία των αρμοδίων υπηρεσιών του δήμου δεν είναι πρωτόγνωρη, καθώς και παλιότερα σημειώθηκαν βανδαλισμοί στην πλατεία Εβραίων Μαρτύρων χωρίς αυτό να συγκινήσει το δήμο.

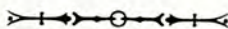
Για το θλιβερό αυτό φαινόμενο, εκπρόσωπος της Ισραηλιτικής κοινότητας δήλωσε πως πρόκειται για βαρβαρότητα και επισήμανε ότι όλος ο κόσμος πρέπει να εναισθητοποιηθεί προκειμένου να εξαλειφθούν τέτοια φαινόμενα. «Αυτές είναι οι μνήμες του έθνους μας», υπογράμμισε ο εκπρόσωπος «και είτε Εβραίος λέγεται είτε χριστιανός, όλοι τους είναι μάρτυρες που χάθηκαν στην περίοδο της μαύρης κατοχής».

Πάνω από 55.000 ήταν οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης που μαρτύρησαν στα στρατόπεδα του Μπίργκεναου και του Αουσβιτς. Ήταν η παροικία που είχε τις μεγαλύτερες απώλειες σ' όλη την Ευρώπη. Για το λόγο αυτό η πρόκληση των νεοαζί αλητηρίων γίνεται ακόμη πιο μεγάλη.

Ριζοσπάστης, 28.1.95

Προκλητική ενέργεια αγνώστων στη Θεσσαλονίκη. Οι πινακίδες της πλατείας Εβραίων Μαρτύρων καλύφθηκαν με μαύρη μπογιά.

Βέβηλη πράξη...

ΑΠΟΥΣΑ - και απούσα - η Ελλάδα από το Άουσβιτς. Το ανατριχιαστικό εκείνο χολαστήριο, εκεί που αυτές τις μέρες η ανθρωπότητα θιμάται και τιμά μια μεγάλη συγχλονιστική στιγμή, την ώρα που εδώ και 50 χρόνια ο Κόκκινος Στρατός, ελευθερωτής της σκλαβωμένης Ευρώπης, συντρίβει τους χιτλερικούς. Και λευτέρωνε τους κρατούμενους. Εκείνα τα σκελετωμένα ανθρώπινα φαντάσματα, που είχαν γλιτώσει.

Απούσα επίσης της Ελλάδας η υπογραφή από το ντοκουμέντο - Διακήρυξη, αυτήν που υπέγραψαν οι πρόε-

δροι των χωρών που εκπροσωπήθηκαν εκεί καθώς και οι 12 νομπελίστες Ειρήνης. Η πατρίδα μας ήταν η μοναδική ευρωπαϊκή χώρα που έδωσε - και τι δεν έδωσε... - τόσο αίμα που η δική της υπογραφή δεν μπήκε στο προχθεσινό επίσημο ντοκουμέντο...

Αυτόλιστο και το δικό μας κενοτάφιο των 50.000 πατριωτών, των Ελλήνων αντιφασιστών, που μαρτύρησαν σ' αυτά τα φοβερά στρατόπεδα. Ούτε ένα στεφάνι, ούτε ένα λουλούδι. Αυτή είναι η αλήθεια και αυτά μαρτυρούν εκείνοι που είδαν και κατέγραψαν τη σελίδα αυτή της ντροπής σε βάρος του λαού μας, που νιώθει βαθύτατα

την προσβολή για όλα αυτά που έγιναν.

Θλιβερός απολογητής της βέβηλης αυτής πράξης ο κυβερνητικός εκπρόσωπος - ο καθηγητής κ. Βενιζέλος - που με φαρisaϊσμούς, μισόλογα και τα γνώριμα πια μικροπολιτικά τρικ αγχομαχά μάταια να συγκαλύψει και να δικαιολογήσει μια πράξη που προσέβαλε βαθύτατα τα άγια των αγίων ετούτης της χώρας.

Απούσα - γιατί έτσι «έδοξε» στην κυβέρνηση - η Ελλάδα από το πεδίο της τιμής των λαών, του αντιφασισμού, της ανθρωπότητας, η χώρα που το 1940 όρθια πάνω σε ρεματιές και ρουμάνια άοπλη έδινε εκείνη τη μεγάλη μάχη με το φασισμό. Και έκανε την προδομένη και τρομαγμένη Ευρώπη να νιώσει από τη μικρή εκείνη χώρα μέσα στη φοβερή καταχνιά και το δέος, μια πρώτη ελπίδα, μια άσπρη μέρα.

Απούσα η Ελλάδα της καταματωμένης Κρήτης και της επικής Εθνικής Αντίστασης που πεινασμένη, γυμνή τέσσερα ολόκληρα χρόνια όρθια και περήφανη πρόσφερε στο συμμαχικό αγώνα πολύτιμη βοήθεια. Όλα αυτά πετάχτηκαν, μπήκαν στην άκρη, θυσιά στα μικροκομματικά αδιέξοδα, διαμαρτυρία για την ανάστηση της σημαίας των Σκοπίων με τον Ήλιο της Βεργίνας!!!

Η μικρή ευρωπαϊκή χώρα, που το όνομά της είναι γραμμένο στην τιμητική στήλη των λαών στο Πόσδαμ, με τους 600.000 νεκρούς μας αποχλείστηκε - με της κυβέρνησης τη βέβηλη αυτή απόφαση - από τη σύναξη αυτή της τιμής, που, με τα 50χρονα της Νίκης, έγινε στο Άουσβιτς. Κι είναι ακριβώς η χώρα που κυριολεκτικά κάηκε από τη ναζιστική ορδή - κολύμπησε στο αίμα. Όρθια πάντα και ανυπότακτη.

Πάνε κάμποσα χρόνια που μια ηρωική μορφή, ένας κομμουνιστής ηγέτης που πολέμησε αλύγιστος ως την ύστατη πνοή το χιτλερισμό και που είχε δοκιμάσει του φασισμού τα κάτεργα στα νιάτα του, ο αξέχαστος

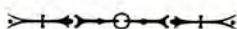
σύντροφος και τότε πρόεδρος της Γερμανικής Λαϊκής Δημοκρατίας ο Έριχ Χόνεκερ θα δώσει σε μια επίσημη στιγμή - (με την επίσκεψη του τ. προέδρου Χρ. Σαρτζετάκη, το 1986) σε μια επίσημη ομιλία του τη διάσταση και την αξία της αντιφασιστικής προσφοράς της χώρας μας.

«Τα έργα των Ελλήνων πατριωτών - έλεγε τότε ο Χόνεκερ - θα μείνουν αξέχαστα. Όπως αξέχαστη θα μείνει κι η συμβολή των πατριωτών της Ελλάδας και των αντιφασιστών στον αγώνα για τη συντριβή του φασισμού και τη νίκη του αντιχιτλερικού συνασπισμού. Πάνω από μισό εκατομμύριο Έλληνες χάσανε τη ζωή τους. Η αντίσταση ενάντια στο γερμανικό και ιταλικό φασισμό εμπύχωσε και τους Γερμανούς αντιφασίστες...».

Και πρόσθεσε: «... Έδωσε στους Γερμανούς αντιφασίστες ελπίδα, δυνάμωσε την πίστη τους για την ακατανίκητη αλληλεγγύη όλων των λαών ενάντια στο φασισμό και την τυραννία. Εμείς τιμούμε σήμερα αυτή την επέτειο, δυναμώνοντας ακούραστα τον αγώνα για την ειρήνη, που είναι το πιο πολύτιμο αγαθό της ανθρωπότητας...».

Βέβηλη και βαθύτατα προσβλητική η πράξη της απουσίας. Τα μισόλογα του κυρίου εκπροσώπου κι όλα τα μικροπολιτικά δε δικαιολογούν. Δεν συγκαλύπτουν το χλευασμό, την προσβολή. Κι είναι συνένοχοι «παρασάτες» κι εκείνοι που λαλίστατοι για το τίποτα βουβάρθηκαν στο μεγάλο αυτό γεγονός. Τα κόκαλα των πατριωτών, των αγωνιστών είναι σκόρπια, άταφα σε κάθε σημείο της γης μας. Η πατρίδα μας έχει τιμητικό μερίδιο αυτή τη χρονιά, της Αντιφασιστικής Νίκης. Θα παλέψει να 'ναι παρούσα. Όπως ήταν σ' εκείνα τα μεγάλα χρόνια της θυσίας.

Νίκος Καραντηνός, Ριζοσπάστης, 29.1.95

Ψήφισμα της Πανελλήνιας Ένωσης Αγωνιστών Εθνικής Αντίστασης

«Οι αγωνιστές της ΕΑΜικής Εθνικής Αντίστασης, μέλη της ΠΕΑΕΑ, με βαθιά λύπη και αγανάκτηση, πληροφορήθηκαν την απαράδεκτη επίσημη απουσία της Ελλάδας από την παγκόσμια συνάντηση που γίνεται στο μαρτυρικό χώρο του Άουσβιτς, με σκοπό να τιμηθεί η επέτειος των 50 χρόνων απελευθέρωσης από τον Κόκκινο Στρατό, του στρατοπέδου στο οποίο μαρτύρησαν εκατομμύρια άνθρωποι από κάθε γωνιά της Ευρώπης, όμηροι των χιτλεροφασιστών δυνάμεων. Ανάμεσα σ' αυτούς και πολλές χιλιάδες Έλληνες αγωνιστές της ΕΑΜικής

Εθνικής Αντίστασης. Θεωρούν την απουσία της κυβέρνησης από την συνάθροιση αυτή απότισης φόρου τιμής, παρά τις όποιες δικαιολογίες, σαν έλλειψη σεβασμού, όχι μόνο προς αυτούς που θυσιάστηκαν στο μαρτυρικό χώρο του Άουσβιτς αλλά και σε όλους όσοι πάλεψαν και θυσιάστηκαν για τη συντριβή των δυνάμεων του φασισμού. Δηλώνουν αποφασισμένοι να συνεχίσουν την πάλη τους ενάντια στις προσπάθειες επανεμφάνισης του νεο-ναζισμού και για την επικράτηση της ειρήνης».

Ριζοσπάστης, 29.1.95

Σημειωματάριο

Η ΕΛΛΑΔΑ, για μια ακόμη φορά, κατάφερε να προκαλέσει παγκοσμίως αρνητικές εντυπώσεις και συζητήσεις. Για μια ακόμη φορά ελληνική κυβέρνηση κατόρθωσε να δυσφημίσει, -και μάλιστα αδίως-, τον Έλληνα πολίτη διεθνώς και έμμεσα την ηθική και τις αξίες του. Στους φετεινούς εορτασμούς για τα πενήντα χρόνια από την απελευθέρωση του στρατοπέδου του ανθρώπινου αίσχους, του Άουσβιτς, και την ημέρα μνήμης για τα θύματα της ναζιστικής βαρβαρότητας που είχε ως αποκορύφωμα το Ολοκαύτωμα εκατομμυρίων συνανθρώπων μας, εμείς είμαστε απόντες.

Απόντες ως κυβέρνηση για «διπλωματικούς» λόγους και σκοπιμότητες, αλλά και απόντες ως λαός και ως έθνος. Η Ελλάδα που τότε, αν και ευρισκόμενη υπό κατοχή, προσπάθησε να δείξει τον ανθρωπισμό της, να βοηθήσει διωκόμενους συμπολίτες αν και σχεδόν μάλιστα απέναντι σε μια καλορυθμισμένη ναζιστική μηχανή θανάτου και όλεθρου. Το 86% των Εβραίων της Ελλάδος, 56 χιλιάδες συμπολίτες μας βρήκαν τον θάνατο στα στρατόπεδα της θηριωδίας μαζί με άλλους Έλληνες κρατούμενους. Κατά «διαολική σύμπτωση» το Άουσβιτς ήταν το κυρίως στρατόπεδο προορισμού των σιδηροδρομικών βαγονιών που έφταναν από την Ελλάδα. Και εμείς λάμπγαμε πάλι με την απουσία μας, σε μια εκδήλωση που μας αφορούσε και μας αφορά, σε μια επέτειο ουσιαστική, για το χθες και για το αύριο, για εκείνο που επιβάλει ότι η μνήμη πρέπει να παραμένει ζωντανή.

Και όμως, σ' αυτό το ύψιστο χρέος μας, σ' αυτήν την μέγιστη επέτειο, η ελληνική κυβέρνηση ήταν απουσία. Δέσμια

μιας κακής διπλωματίας και μιας πολιτικής ομηρείας στην οποία παρasterήθηκε και παρασέρνεται μέχρι σήμερα.

Ο αρμόδιος υπουργός των Εξωτερικών κ. Κάρολ Παπούλιας ανέβλεπε την προγραμματισμένη παρουσία τι με το αιτιολογητικό της αναρτήσεως της σημαίας τι Fygoti (με αυτό το «επίσημο» όνομα παρουσιάστηκαν Σκόπια) με το δεκαεξάτινο αστέρι. Σαν να επρόκειτο γ μια παρακατιανή διεθνή αθλητική συνάντηση. Ακριβώς έτσι, γιατί αν όχι, καλλίστα μπορούσαμε ως άμεσα ενδιαφερόμενο και τιμώμενο κράτος, που είχε τόσους νεκρούς αυτά τα μέρη, να εκπροσωπηθούμε στο θρησκευτικό μνημυσνο που έγινε μέσα στο στρατόπεδο μια μέρα πριν και την παρουσία επίσημων, όχι απλώς Υπουργών αλλά Προδρων. Και να εκπληρώσουμε το χρέος της μνήμης μας μ ένα στεφάνι ή με μια λιτή ανθοδέσμη!

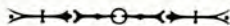
Αλλά για μια ακόμη φορά βρεθήκαμε αναπολόγητοι. Ελλάδα ήταν η μόνη ευρωπαϊκή χώρα από εκείνες που πληρωσαν φόρο αίματος στον ναζισμό που δεν πήρε μέρος αυτή την ιερή σύναξη.

Παρόλο ότι τα άλλα κόμματα της αντιπολίτευσης στην μάτιαν αυτή την στάση, γιατί ανάλογο δεν είδαμε αυτο τι Αξιωματική Αντιπολίτευση. Η Ν.Δ. δυστυχώς δεν πήρε θέση, δεν έβγαλε σχετική ανακοίνωση, όπως τα άλλα κόμματα και τήρησε «σιγή ιζήνους».

Ερωτούμε το γιατί, χάριν της (εθνικής) «ομοφωνίας» δηλαδή αυτής απέναντι στην κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ:

Γεώργιος Κ. Βουζιλάτος,

Αθήνας *Επιθεωρητής, Ιαν. Φεβ. 1995*

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ
ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Υπεύθυνος σύμφωνα με το Νόμο:

Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. ΝΙΣΗΜ ΜΑΪΣ
Σουρμελή 2 • 104 39 ΑΘΗΝΑ

Διανέμεται δωρεάν

Ο ΥΠΟΛΟΙΠΟΣ ΤΥΠΟΣ

Επίσης, ειδησεογραφία, αθρογραφία, σχόλια και αφιερώματα δημοσιεύθηκαν στις παρακάτω εφημερίδες:

• **Αθηνών:** Απογευματινή 27,28,29-1-95, Αυριανή 27,28,29-95, Δημοκρατικός Λόγος 27,28-1-95, Ελευθερος 28-1-95, Εξορμησι 5-2-95, Εξπρές 28,29-1-95, Επενδυτής 28-1-95, Ημερησία 28-95, Ναυτεμπορική 28-1-95, Νίκη 27,28-1-95, Ποντίκι 2,23-2-95.

• **Θεσσαλονίκης:** Θεσσαλονίκη 27,29,30-1-95, Μακεδονία 28-95

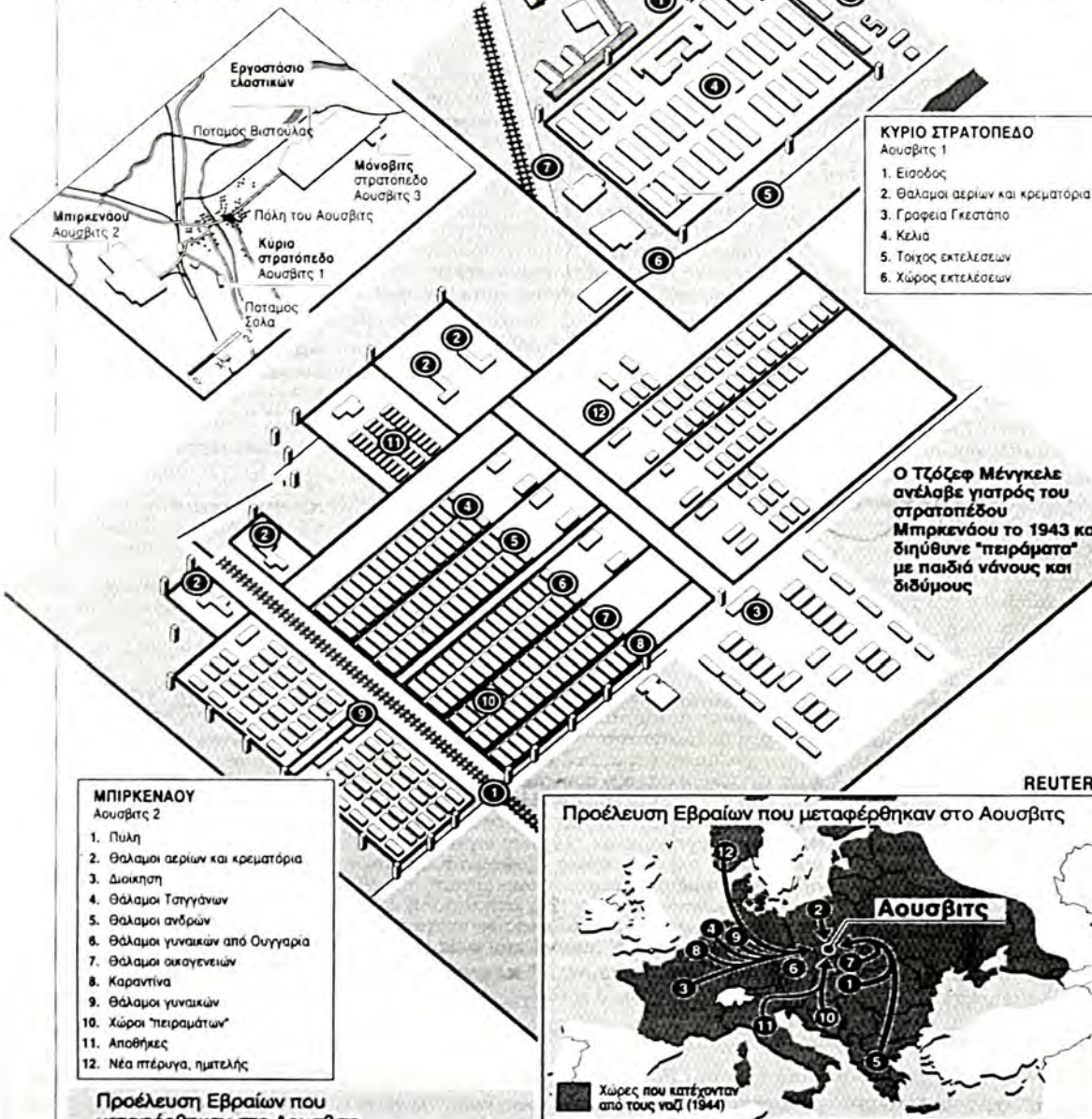
• **Επαρχιών:** Κήρυξ (Χανιά) 27-1-95, Χανιώτικα Νέα 27-1-95 & 4-2-95, Μεσόγειος (Κρήτη) 1-2-95, Θάρος (Καλαμάτα) 27,28-1-95, Ο Χρόνος της Κοζάνης (Κοζάνη) 27-1-95, Ημερησία (Κυκλάδες) 28-1-95, Ημερησιος Κήρυξ (Λάρισα) 28-1-95, Ελευθερία (Λάρισα) 28-1-95 & 10-2-95, Ταχυδρόμος (Βόλος) 28-1-95, Προσκή (Πύργος) 28-1-95, Ολύμπιο Βήμα (Κατερίνη) 25-1-95, Ελευθερία (Ιωάννινα) 31-1-95, Η Πρόοδος (Χίος) 1-2-95, Επαρχιακός Τύπος (Αλεξανδρούπολη) 29-1-95, Νέα της Αλκακής (Βοιωτία) Φεβρουάριος '95, Πανειβοϊκόν Βήμα (Εύβοια) 9-2-95, Έρευν (Τρίκαλα) 9-2-95.

50 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΟΥ ΑΟΥΣΒΙΤΣ

Το Αουσβιτς, ένα συγκρότημα στρατοπέδων συγκέντρωσης στη νότια Πολωνία, απελευθερώθηκε από την εμπροσθοφυλακή του Κόκκινου Στρατού τον Ιανουάριο (27) του 1945, ύστερα από 5 χρόνια συστηματικών δολοφονιών και σκλαβιάς από τους ναζί σε 1,5 εκατομμύριο θύματα, κυρίως Εβραίους.

Όταν οι κρατούμενοι έφταναν, γινόταν η επιλογή. Οι υγιείς πήγαιναν σε καταναγκαστικά έργα και οι άλλοι κατευθύναν σε θαλάμους αερίων. Τα σώματά τους καίγονταν.

Προέλευση Εβραίων που μεταφέρθηκαν στο Αουσβιτς

1 Ουγγαρία	438.000	9 Γερμανία και Αυστρία	23.000	Άλλες εθνικότητες	
2 Πολωνία	300.000	10 Γιουγκοσλαβία	10.000	Πολωνοί	πάνω από 151.000
3 Γαλλία	69.000	11 Ιταλία	7.500	Τσιγγάνοι	23.000
4 Ολλανδία	60.000	12 Νορβηγία	690	Σοβιετικοί αιχμάλωτοι	15.000
5 Ελλάδα	55.000	Στρατόπεδα		Άλλοι	25.000
6 Βοημία-Μοραβία	46.000	συγκέντρωσης και αλλού	34.000	Σύνολο κρατουμένων	
7 Σλοβακία	27.000	Σύνολο Εβραίων	1.095.190	(1940 - 45)	1.300.000
8 Βέλγιο	25.000				

ENGLISH TEXT

Editorial of Issue No 136

MARCH - APRIL 1995

Crime Against Humanity

*Those who do not remember the past
are obliged to re-live it*

Santayana

A SHORT TIME AGO, the 50th anniversary of the liberation of those held in the Auschwitz concentration camp was honoured. At the place of martyrdom, twenty heads of state and representatives of governments and twelve Nobel prizewinners had this to say in a joint declaration: «From the place which has become the symbol of barbarity for the 20th century, we pay tribute to the victims of Auschwitz and undertake the duty to their descendants to work for peace, toleration and the rights of man».

GREECE, which holds one of the first places in the tragic catalogue of the Holocaust, given that 86% of its Jewish population were wiped out, was not represented either at the ceremony or at the purely religious memorial service since, according to the official account, the flag of Skopje, with the symbol of Vergine, was flying among the others.

GENOCIDE, according to Yves Ternon (in his book *L'état criminel - Les génocides au XXe siècle, seuil*), differs from crimes against humanity or war crimes because it has as its target a particular group of people - a group of people who in the eyes of their murderers have made the mistake of being born into a race, a nationality or a religion which their persecutors do not like.

THE QUESTION which has posed itself to the public conscience is how a people like the Germans, with a superior level of civilisation, could have allowed itself to take part in a planned crime of genocide. How was it possible for the Germans to let the ideology of absolutism stigmatise the 20th century with the crime of the

Holocaust? The answer to this question is to be found, without relieving the Germans of responsibility to any significant degree, in the guilty silence and self-blinding of the rest of the people of Europe who adopted an attitude of «spectators» bearing no responsibility. In the article by Metropolitan Christodoulos of Demetrias, printed alongside, things are said which everyone knows about, but which few dare to make public.

GREEK JEWRY was destroyed in the Holocaust. But we had the life-enhancing privilege of seeing the reaction, in practice and in all its generosity of spirit, of our fellow-countrymen. Greece, under Archbishop Damaskinos, in his role as acting Leader of the Nation, and the country's religious, intellectual, academic and professional leadership as a body resisted the persecution of the Jews. The soul of Greece and the conscience of the nation rose in dynamic opposition. This reaction alleviated our pain at the loss of parents, brothers and sisters, relatives, friends. Little Greece at that time taught yet another lesson to slumbering mankind.

WE HAVE COLLECTED in the pages which follow some of the many articles which were published in the Greek Press on the occasion of the recent ceremony at Auschwitz. We have not printed news items or those very caustic - articles which deal with the attitude of the Greek Government. We have kept and now hand on to the generations to come the articles which will teach that the degradation of sacred human existence cannot be differentiated on the grounds of religion, colour or nationality, but is a crime against humanity itself.

